

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SİNASOS YÖRESEL MİMARİSİ
VE 19. YY BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN
KONUT MİMARİSİNE ETKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar ZEYNEP ÖZLEM YILDIRIM**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARLIK TARİHİ

ŞUBAT 2003

**SİNASOS YÖRESEL MİMARİSİ
VE 19.YY BATILILAŞMA HAREKETLERİ'NİN
KONUT MİMARİSİNE ETKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar ZEYNEP ÖZLEM YILDIRIM
502001353**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 22 Aralık 2003
Tezin Savunulduğu Tarih : 9 Şubat 2004**

**Tez Danışmanı : Doç.Dr. Turgut SANER (İ.T.Ü.)
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Günkut AKIN (İ.T.Ü.)
Doç.Dr. İlknur KOLAY (İ.T.Ü.)
Doç.Dr. Demet U. BİNAN (M.S.Ü.)**

ŞUBAT 2004

ÖNSÖZ

Kapadokya, Anadolu'daki konumuyla, tarihin her döneminde önemini korumuş, sahip olduğu zengin kültürel birikimiyle araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Kapadokya Bölgesi'nde bulunan, mimari ve kültürel özellikleriyle araştırılmayı bekleyen Sinasos ile ilgili araştırmalara başladığım 2001 yılından beri, bilgi ve birikimleriyle bana yol gösteren, tezimin oluşmasında desteğini esirgemeyen Danışman hocam Sn. Doç. Dr. Turgut Saner'e çok teşekkür ederim.

Sinasos ile 2001 yazında tanışmama farkında olmadan sebep olan ve başlıca kaynaklara ulaşmama yardımcı olan Sn. Doç. Dr. Sacit Pekak'a öncelikle teşekkür ederim. Mustafapaşa Belediyesi Başkanı Sn. Mustafa Özer'e, bazı çizimlerin temin edilmesinde bana yardımcı olan Mustafapaşa Belediyesi çalışanlarına, araştırma gezilerim boyunca bana ve arkadaşlarıma konukseverlik gösteren Mustafapaşa halkına çok teşekkür ederim. Kaynaklara ulaşma konusundaki yardımlarından, tezimle ilgili fikirlerini benimle paylaşarak bana yol göstermesinden ötürü Sn. Doç. Dr. Demet Binan'a çok teşekkür ederim. Tezin oluşum aşamasında fikirleriyle bana yol gösteren Sn. Prof. Dr. Günkut Akın'a da çok teşekkür ederim. Yunanca kaynakların çevrilmesinde emeği geçen Sn. Ege Edener'e, Yunanistan'da bazı kaynakların bulunmasına yardımcı olan ve bu kaynakları bana ulaştıran Sn. Ayşegül Özer'e çok teşekkür ederim. Hazırladıkları Mustafapaşa yerleşim planını ve çeşitli evlerin planlarını belediyeden temin eden Sn. Aslı İdil Özbay'a teşekkür ederim.

Mustafapaşa'daki saha çalışmalarım sırasında bana yardım eden; Gökalp Ergeç'e, uzun yolu ve sıcağı katlanılır hale getiren, rölövelerin alınmasında en az benim kadar emeği olan Ayşegül Özer'e ve Özgür Numan'a çok teşekkür ederim. Tez aşaması boyunca bana büyük bir sabırla destek olan arkadaşlarım Yaşar Kemal Göğüş ve İlke Erdem'e, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili babam, annem ve ablama ve sevgili Özgür Numan'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Aralık 2003

Z. Özlem YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	IV
ÖZET	VI
SUMMARY	IX
1. GİRİŞ	1
2. KAPADOKYA BÖLGESİ'NİN SINIRLARI VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	3
3. ANA HATLARIYLA KAPADOKYA TARİHİ	6
3.1. Tarihçe	6
3.2. Sosyal ve Ekonomik Yapı	8
4. KAPADOKYA'DA YÖRESEL KONUT MİMARİSİ	12
4.1. Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyo-ekonomik Etkenler	12
4.1.1. Fiziksel Etkenler	12
4.1.2. Sosyal Etkenler	14
4.2. Kapadokya Konutlarının Yapım Özellikleri	15
4.3. Kapadokya Konut Mimarisinin Anadolu Konut Geleneği İçindeki Yeri	19
5. KAPADOKYA'DA BİR RUM KASABASI: SİNASOS	22
5.1. Coğrafi Özellikleri	22
5.2. Toplumsal ve Ekonomik Yapı	24
5.3. Sinasos Yerleşim Dokusu	26
6. SİNASOS KONUT MİMARİSİ	30
6.1. Sinasos Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyo-ekonomik Etkenler	30
6.2. Sinasos Konutlarının Yapım Özellikleri	31
6.3. Sinasos Konutlarının Taşıyıcı Sistem Özellikleri	33
7. SİNASOS KONUTLARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ	38
7.1. Sinasos Konutlarında İşlev ve Mekan İlişkileri	41
7.1.1. Yaşam alanları	41
7.1.2. Hizmet Alanları	45
7.1.3. Yarı Açık Alan Kullanımı	46

7.1.4. Kubbe Kullanımı	49
7.2. Konut Tipleri	52
7.2.1. Konutların Plan Tiplerine Göre Sınıflandırılması	52
7.2.2. Konutların Avlu Biçimlerine Göre Sınıflandırılması	55
7.3. Cephe Düzeni	56
7.4. İç bezeme	59
8. SONUÇ	61
KAYNAKLAR	67
EKLER	71
ÖZGEÇMİŞ	177

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : Kapadokya'nın Türkiye içindeki coğrafi konumu (Akurgal ve diğ., 1971, s: 18).....	3
Şekil 2.2 : Peri bacalarının morfolojik gelişimi (Andalfato, Zucchi, 1971, s: 61).....	4
Şekil 2.3 : Bölgenin jeolojik yapısını gösteren izometrik diyagram (Andalfato, Zucchi, 1971, s:50).....	5
Şekil 4.1 : Oyma ve yığma birimlerin üreme şeması (Stea, Turan, 1993, s: 256)	13
Şekil 4.2 : Yeraltı yerleşmesi Kaymaklı'nın aksonometrik kesiti ve planı (Giovannini, 1971, sf: 76).....	16
Şekil 4.3 : Tek ve çok katlı oyma konut örneklerinin plan ve kesitleri (Stea, Turan, 1993, s: 227).....	17
Şekil 4.4 : Peri bacasına oyulmuş konut örneklerinin plan ve kesitleri(Stea, Turan, 1993, s: 226), (Giovannini, 1971, sf: 75)..	17
Şekil 4.5 : Yarı oyma-yarı yığma konutlarda alt kat ve üst kat eyvanına örnek.....	18
Şekil 4.6 : Ürgüp ve Sinasos'tan Yığma konut örnekleri.....	19
Şekil 4.7 : Kahta, Damlacık'ta bir Hilani örneği (Akın, 1984, s: VIII).....	20
Şekil 5.1 : Sinasos'un (Mustafapaşa) bölgedeki konumu.....	22
Şekil 5.2 : Sinasos (Mustafapaşa) yerleşiminin genel bir görünümü (Aslı İ. Özbay).....	22
Şekil 5.3 : Sinasos'u (Mustafapaşa) ve çevresini gösteren hava fotoğrafları (Aslı İ. Özbay).....	23
Şekil 5.4 : 1924 yılı tarihi yerleşim planı (Arhealos, 1924, s: 7).....	27
Şekil 5.5 : Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi genel görünümü ve içeriden görünümü	27
Şekil 5.6 : Medrese giriş kapısı ve Aşağı Camii.....	28
Şekil 5.7 : Maraşoğlu Köprüsü.....	28
Şekil 5.8 : Erkekler Okulu (Sinasos in Cappadocia, 1924, s: 46).....	28
Şekil 6.1 : Monolitik kayaya oyulmuş 2 katlı oyma konut ve yamaca yaslı oyma konut.....	31
Şekil 6.2 : Başodaları cephede belirgin olan Yarı oyma-yarı yığma konut örnekleri.....	32
Şekil 6.3 : Yığma konut örnekleri.....	33
Şekil 6.4 : Taş ve ahşap sütun örnekleri.....	34
Şekil 6.5 : Hezenin üstünde kat olduğu ve olmadığı durumları gösterir kesitler ve bir hezen örneği (A. Erençin, 1979, s: 26).....	34
Şekil 6.6 : Asma kemerin taşıma prensibini gösteren kesit ve bir asma kemer örneği(Erençin, 1979, s: 26).....	35
Şekil 6.7 : Tonozun üstünde kat olduğu ve olmadığı durumları gösterir kesitler ve bir tonoz örneği (Erençin, 1979, s: 27 v.d.).....	35
Şekil 6.8 : Üçlü eğimli çatılı bir konutun kesiti ve ikili eğimli çatılı bir konut örneği (Mustafapaşa Belediyesi).....	36

Şekil 6.9	: Eğimli kaya zeminde temel yapımını gösteren kesit (Erençin, 1979, s: 24).....	36
Şekil 6.10	: Taş merdiven ile demir korkuluk görünüşü ve bir merdiven örneği (Berk, 1990, s:136).....	37
Şekil 6.11	: Taş konsollu, ahşap sütunlu bir açık çıkma örneği ve taş konsollu bir çıkma örneği.....	37
Şekil 7.1	: Eğrisel ve düz örtülü odalara ve sedir, dolap gibi elemanlara örnekler.....	42
Şekil 7.2	: Sofanın konumuna göre Osmanlı evinde plan tipolojisi (Eldem, 1955, s: 25 v.d.).....	44
Şekil 7.3	: Çeşitli ebatlarda yaz mutfağı (tandır evi) örnekleri.....	45
Şekil 7.4	: Bir şirahane kesiti (Sinassos in Cappadocia, 1924).....	46
Şekil 7.5	: Tek kemerli ve çok kemerli alt kat eyvanı örnekleri	47
Şekil 7.6	: Üst kat eyvanı örnekleri.....	48
Şekil 7.7	: Horasan evi (Arel, 1982, s: 152).....	50
Şekil 7.8	: Sahib Ata Hanıkağı (Arel, 1982, s: 152)	50
Şekil 7.9	: Çinili Köşk (Eldem, 1969, rs: 39)	50
Şekil 7.10	: Yalı Köşkü (Eldem, 1969, rs: 132).....	50
Şekil 7.11	: Sepetçiler Köşkü planı (Eldem,1972).....	51
Şekil 7.12	: Sepetçiler Köşkü kesiti (Eldem,1972).....	51
Şekil 7.13	: Cihangir'de orta sofalı ev (Eldem, 1955).....	51
Şekil 7.14	: Kayseri'de orta sofalı ev (Gündoğdu, 1986)	51
Şekil 7.15	: Giriş cephelerinde bulunan hayvan figürlerine örnekler.....	57
Şekil 7.16	: Giriş kapılarına örnekler.....	57
Şekil 7.17	: Başodanın cephede belirgin olmasına örnekler.....	57
Şekil 7.18	: İç sofanın cephede vurgulanmasına örnekler	58
Şekil 7.19	: Tonoz örtülerde kemerlerin bezemeli oluşuna örnekler.....	59
Şekil 7.20	: Sofada ve odalarda bulunan bezemeli dairesel niş örnekleri....	59
Şekil 7.21	: Odalardaki bezemelere örnekler.....	60
Şekil A.1	: Mustafapaşa (Sinassos) Yerleşim Planı	72
Şekil B.1	: Ev no: 1'in Kat Planı ve Görünüşü.....	74
Şekil B.2	: Ev no: 2'nin Kat Planı ve Kesiti	75
Şekil B.3	: Ev no: 3'ün Kat Planı ve Kesiti.....	76
Şekil B.4	: Ev no: 4'ün Zemin Kat Planı ve 1. Kat Planı	77
Şekil B.5	: Ev no: 5'in 1. Kat Planı.....	78
Şekil B.6	: Ev no: 5'in ön cephe görünümü.....	79
Şekil B.7	: Ev no: 6'nın 1. Kat Planı	80
Şekil B.8	: Ev no: 6'nın ön cephe görünümü.....	81
Şekil B.9	: Ev no: 6'nın avlu kapısı.....	81
Şekil B.10	: Ev no: 7'nin 1. Kat Planı	82
Şekil B.11	: Ev no: 7'nin giriş cephesi ve başoda.....	83
Şekil B.12	: Ev no: 7'nin giriş kapısı.....	83
Şekil B.13	: Ev no: 7'nin avlusu ve başoda girişi.....	84
Şekil B.14	: Ev no: 7'nin avlusu.....	84
Şekil B.15	: Ev no: 8'in 1. Kat Planı	85
Şekil B.16	: Ev no: 9'un Bodrum Kat, Zemin Kat ve 1. Kat Planı	86
Şekil B.17	: Ev no: 9'un cephesi.....	87
Şekil B.18	: Ev no: 9'un genel görünümü.....	87
Şekil B.19	: Ev no: 9'un kitabesi.....	87
Şekil B.20	: Ev no: 9'un giriş kapısı	88
Şekil B.21	: Ev no: 9'un başodası.....	88
Şekil B.22	: Ev no: 9'un avlusu.....	88
Şekil B.23	: Ev no: 10'un Zemin Kat Planı	89
Şekil B.24	: Ev no: 10'un 1. Kat Planı.....	90
Şekil B.25	: Ev no: 10'un başoda cephesi.....	91

Şekil B.26	: Ev no: 10'un genel görünümü.....	91
Şekil B.27	: Ev no: 10'un avlusu.....	92
Şekil B.28	: Ev no: 10'un revağı.....	92
Şekil B.29	: Ev no: 10'da dairesel niş.....	93
Şekil B.30	: Ev no: 10'da duvar panosu.....	93
Şekil B.31	: Ev no: 11'in Zemin Kat ve 1. Kat Planı.....	94
Şekil B.32	: Ev no: 11'in giriş cephesi.....	95
Şekil B.33	: Ev no: 11'in oyma bölümleri.....	95
Şekil B.34	: Ev no: 11'in kitabesi.....	96
Şekil B.35	: Ev no: 11'de dairesel niş.....	96
Şekil B.36	: Ev no: 12'nin Zemin Kat ve 1. Kat Planı	97
Şekil B.37	: Ev no: 12'nin genel görünümü.....	98
Şekil B.38	: Ev no: 12'de üç yanı açık köşk.....	98
Şekil B.39	: Ev no: 12'nin avlusu.....	99
Şekil B.40	: Ev no: 12'nin başodası.....	99
Şekil B.41	: Ev no: 13'ün Bodrum Kat, Zemin Kat ve 1. Kat Planı	100
Şekil B.42	: Ev no: 13'ün giriş cephesi.....	101
Şekil B.43	: Ev no: 13'ün başoda cephesi.....	101
Şekil B.44	: Ev no: 13'ün kabul odası.....	101
Şekil B.45	: Ev no: 13'ün avlusu.....	102
Şekil B.46	: Ev no: 13'ün başoda girişi.....	102
Şekil B.47	: Ev no: 13'te depo ve dam.....	102
Şekil B.48	: Ev no: 14'ün Zemin Kat ve 1. Kat Planı	103
Şekil B.49	: Ev no: 14'ün genel görünümü.....	104
Şekil B.50	: Ev no: 14'ün giriş cephesi.....	104
Şekil B.51	: Ev no: 14'te başodanın balkonu.....	105
Şekil B.52	: Ev no: 14'te başodanın sahanlığı.....	105
Şekil B.53	: Ev no: 15'in Bodrum Kat, Zemin Kat ve 1. Kat Planı	106
Şekil B.54	: Ev no: 15'in genel görünümü.....	107
Şekil B.55	: Ev no: 16'nın Zemin Kat ve 1. Kat Planı	108
Şekil B.56	: Ev no: 16'nın giriş cephesi.....	109
Şekil B.57	: Ev no: 16'da girişi avluya bağlayan tonozlu geçit.....	109
Şekil B.58	: Ev no: 16'nın başoda girişi.....	110
Şekil B.59	: Ev no: 16'nın avlusu ve oyma bölümleri.....	110
Şekil B.60	: Ev no: 17'nin Kat Planı	111
Şekil B.61	: Ev no: 18'in Kat Planı	112
Şekil B.62	: Ev no: 18'in genel görünümü.....	113
Şekil B.63	: Ev no: 18'in avludan görünümü.....	113
Şekil B.64	: Ev no: 18'in giriş kapısı.....	114
Şekil B.65	: Ev no: 18'de dama çıkan merdiven.....	114
Şekil B.66	: Ev no: 19'un Zemin Kat ve 1. Kat Planı	115
Şekil B.67	: Ev no: 19'un giriş cephesi.....	116
Şekil B.68	: Ev no: 19'da cephede başodanın konumu.....	116
Şekil B.69	: Ev no: 19'un alt ve üst eyvanları.....	117
Şekil B.70	: Ev no: 19'un üst kat eyvanı.....	117
Şekil B.71	: Ev no: 19'un ikona odası giriş kapısı.....	118
Şekil B.72	: Ev no: 19'un ikona odasında kubbe.....	118
Şekil B.73	: Ev no: 20'nin Zemin Kat ve 1. Kat Planı	119
Şekil B.74	: Ev no: 20'nin cephesi.....	120
Şekil B.75	: Ev no: 20'de iç sofanın cephesi.....	120
Şekil B.76	: Ev no: 20'nin kitabesi.....	120
Şekil B.77	: Ev no: 20'de oyma birimlerin önünde yer alan alt kat eyvan.....	121
Şekil B.78	: Ev no: 20'de ikona odası girişi.....	121
Şekil B.79	: Ev no: 21'in Zemin Kat Planı	122
Şekil B.80	: Ev no: 21'in 1. Kat Planı	123

Şekil B.81	: Ev no: 21'in avludan genel görünümü.....	124
Şekil B.82	: Ev no: 21'de iç sofa cephesi ve alt kat eyvanının bezemeli kemerleri.....	124
Şekil B.83	: Ev no: 21'de kabul odası.....	125
Şekil B.84	: Ev no: 21'de iç sofa.....	125
Şekil B.85	: Ev no: 22'nin Zemin Kat Planı	126
Şekil B.86	: Ev no: 22'nin 1. Kat Planı	127
Şekil B.87	: Ev no: 22'nin yan giriş kapısı.....	128
Şekil B.88	: Ev no: 22'de iç sofa.....	128
Şekil B.89	: Ev no: 22'de zemin katta iç sofa.....	129
Şekil B.90	: Ev no: 22'de tonozlu bir mekan.....	129
Şekil B.91	: Ev no: 23'ün Zemin Kat Planı	130
Şekil B.92	: Ev no: 23'ün 1. Kat Planı	131
Şekil B.93	: Ev no: 23'ün avlu cephesi.....	132
Şekil B.94	: Ev no: 23'ün yol cephesi.....	132
Şekil B.95	: Ev no: 23'ün giriş kapısı.....	133
Şekil B.96	: Ev no: 23'ün zemin kat kapısı ve üst kat sahanlığı.....	133
Şekil B.97	: Ev no: 23'ün kitabesi.....	133
Şekil B.98	: Ev no: 23'ün üst kat girişindeki çift başlı kartal figürü.....	133
Şekil B.99	: Ev no: 23'te alt katta iç sofa.....	134
Şekil B.100	: Ev no: 23'ün ikona odasında kubbe.....	134
Şekil B.101	: Ev no: 23'te dairesel niş.....	134
Şekil B.102	: Ev no: 23'te üst katta iç sofa.....	134
Şekil B.103	: Ev no: 24'ün Zemin Kat Planı	135
Şekil B.104	: Ev no: 24'ün ön cephesi.....	136
Şekil B.105	: Ev no: 24'ün giriş cephesi.....	136
Şekil B.106	: Ev no: 24'ün kitabesi.....	137
Şekil B.107	: Ev no: 24'te avlu ve ev girişi.....	137
Şekil B.108	: Ev no: 24'te avlu ve geçit.....	137
Şekil B.109	: Ev no: 24'te iç sofa.....	137
Şekil B.110	: Ev no: 24'te ikona odası.....	138
Şekil B.111	: Ev no: 24'te ikona odasında kubbe.....	138
Şekil B.112	: Ev no: 24'te dama çıkan merdiven.....	138
Şekil B.113	: Ev no: 25'in Zemin Kat ve 1. Kat Planı	139
Şekil B.114	: Ev no: 25'in genel görünümü.....	140
Şekil B.115	: Ev no: 25'in avlu girişi.....	140
Şekil B.116	: Ev no: 25'in ev girişi.....	141
Şekil B.117	: Ev no: 25'te iç sofa.....	141
Şekil B.118	: Ev no: 25'te bezemeli dairesel niş.....	141
Şekil B.119	: Ev no: 25'te iç sofadan balkona çıkış.....	141
Şekil B.120	: Ev no: 25'te ahır girişi.....	142
Şekil B.121	: Ev no: 25'te avludan oyma bölümlere giriş.....	142
Şekil B.122	: Ev no: 25'te tandır (yaz mutfağı).....	142
Şekil B.123	: Ev no: 26'nın Zemin Kat ve 1. Kat Planı	143
Şekil B.124	: Ev no: 26'nın genel görünümü.....	144
Şekil B.125	: Ev no: 26'nın ön cephesi.....	144
Şekil B.126	: Ev no: 26'da iç sofa cephesinde balkon.....	145
Şekil B.127	: Ev no: 26'nın giriş kapısı.....	145
Şekil B.128	: Ev no: 26'da girişle avluyu bağlayan geçit.....	146
Şekil B.129	: Ev no: 26'da avludan üst kata çıkan merdiven.....	146
Şekil B.130	: Ev no: 26'da ikona odası.....	146
Şekil B.131	: Ev no: 27'nin Zemin Kat ve 1. Kat Planı	147
Şekil B.132	: Ev no: 27'nin giriş cephesi.....	148
Şekil B.133	: Ev no: 27'de iç sofa cephesinde balkon.....	148
Şekil B.134	: Ev no: 27'de üst kata çıkan merdiven.....	149

Şekil B.135 : Ev no: 27'de avluya açılan birimler.....	149
Şekil B.136 : Ev no: 28'in Zemin Kat ve 1. Kat Planı	150
Şekil B.137 : Ev no: 28'in ön cephesi.....	151
Şekil B.138 : Ev no: 28'de avlu giriş kapısı.....	151
Şekil B.139 : Ev no: 28'de bezemeli dairesel niş.....	152
Şekil B.140 : Ev no: 28'de avludan üst kata çıkan merdiven.....	152
Şekil B.141 : Ev no: 28'de iç sofa cephesinde bezeme.....	152
Şekil B.142 : Ev no: 29'un Zemin Kat Planı	153
Şekil B.143 : Ev no: 29'un 1. Kat Planı	154
Şekil B.144 : Ev no: 29'in giriş cephesi.....	155
Şekil B.145 : Ev no: 29'da iç sofa cephesinde balkon.....	155
Şekil B.146 : Ev no: 29'da bezemeli çıkma.....	156
Şekil B.147 : Ev no: 29'un giriş kapısı.....	156
Şekil B.148 : Ev no: 30'un Bodrum Kat, Zemin Kat ve 1. Kat Planı.....	157
Şekil B.149 : Ev no: 30'un ön cephesi.....	158
Şekil B.150 : Ev no: 30'da cephede sofa, bezemeli kat silmesi ve sonradan eklenen kapı.....	158
Şekil B.151 : Ev no: 31'in Zemin Kat Planı	159
Şekil B.152 : Ev no: 31'in Ara Kat ve 1. Kat Planı.....	160
Şekil B.153 : Ev no: 31'in ön cephesi.....	161
Şekil B.154 : Ev no: 31'de oyma bölümlerin açıldığı eyvan.....	161
Şekil B.155 : Ev no: 31'de ev giriş kapısı.....	161
Şekil B.156 : Ev no: 31'de geçit ve tandır (yaz mutfığı).....	161
Şekil B.157 : Ev no: 31'de iç sofa.....	162
Şekil B.158 : Ev no: 31'de iç sofada dairesel niş.....	162
Şekil B.159 : Ev no: 31'de iç sofanın ve oyma bölümlerin açıldığı koridor.....	162
Şekil B.160 : Ev no: 31'de ikona odası.....	162
Şekil B.161 : Ev no: 32'nin Zemin Kat Planı	163
Şekil B.162 : Ev no: 32'nin 1. Kat Planı	164
Şekil B.163 : Ev no: 32'in genel görünümü, iç sofa cephesi ve üst kat girişi.....	165
Şekil B.164 : Ev no: 32'nin avlu cephesi ve avluya açılan geçit.....	165
Şekil B.165 : Ev no: 32'nin alt kat girişi.....	166
Şekil B.166 : Ev no: 32'de avluya açılan geçit ve üst kata çıkan merdiven.....	166
Şekil B.167 : Ev no: 32'de duvar panosu.....	166
Şekil B.168 : Ev no: 32'de üst kat giriş kapısı.....	167
Şekil B.169 : Ev no: 32'de iç sofa.....	167
Şekil B.170 : Ev no: 32'de kubbe ve taşıyıcıları.....	167
Şekil B.171 : Ev no: 32'de kubbe.....	167
Şekil B.172 : Ev no: 33'ün Zemin Kat.....	168
Şekil B.173 : Ev no: 33'ün 1. Kat Planı	169
Şekil B.174 : Ev no: 33'ün giriş cephesi.....	170
Şekil B.175 : Ev no: 33'ün yan cephesi ve bezemeli balkon çıkması.....	170
Şekil B.176 : Ev no: 33'ün iç sofa cephesinde balkon.....	171
Şekil B.177 : Ev no: 33'ün tonozlu zemin kat iç sofası (üst kata çıkan merdivenlerin önüne bir duvar eklenmiş).....	171
Şekil B.178 : Ev no: 34'ün Zemin Kat Planı	172
Şekil B.179 : Ev no: 34'ün 1. Kat Planı	173
Şekil B.180 : Ev no: 34'ün genel görünümü.....	174
Şekil B.181 : Ev no: 34'ün genel görünümü.....	174
Şekil B.182 : Ev no: 34'ün avlu giriş kapısı.....	175
Şekil B.183 : Ev no: 34'ün ev giriş kapısı.....	175
Şekil B.184 : Ev no: 34'te iç sofa ve dairesel ahşap örtü.....	175
Şekil B.185 : Ev no: 34'te dairesel ahşap örtü, taşıyıcı ayaklar ve pandantifler.....	175

KAPADOKYA'DA BİR RUM KENTİ : SİNASOS

ÖZET :

Sinasos, Kapadokya Bölgesi'nde, Ürgüp'ün 6 km. Güneyinde bulunan, 1924 yılında Lozan Mübadele Antlaşması'nın uygulanmasından önce yoğun olarak Rum nüfusun ikamet ettiği bir yerleşim bölgesidir. Bu tez, tarih içinde Kapadokya ve Sinasos'u ele almakta ve 19. yy.'da sosyal alanda yapılan çeşitli düzenlemeler, gayrimüslimlere tanınan haklar ve Batı etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gerçekleşen değişimlerin, Sinasos'a olan etkilerini konut ölçeğinde araştırmaktadır. Sinasos'un konumu ve sosyo-kültürel özelliklerinden yola çıkarak, bölgede bulunan kentsel ve mimari öğelerin ışığında, özellikle 19. yy.'da görülen gelişme ve bunun mimari sonuçlarını ele almak amaçlanmaktadır.

Tez, Sinasos'un sosyal ve mekansal oluşumunda konumunun önemini tarihiyle beraber ele almaktadır. Sinasos önemli askeri ve ticari güzergahların birleştiği bir bölgede bulunması sebebiyle, bilindiği kadarıyla Hititler döneminden bu yana yerleşim birimi olmuştur. Çevredeki kayaoyma kiliselerden de anlaşılabacağı gibi, Kapadokya'da Hristiyanlığın yayılması sürecinden beri yerli halk Ortodoks'tur ve bu 1924 Lozan Mübadele Antlaşması sonucunda Sinasos'daki Rum Ortodoks nüfusun Yunanistan'a gitmesine kadar sürmüştür.

Sinasos'un özellikli konumu, Rum Ortodoks Cemiyetleri içinde önemli bir yere sahip olması, dolayısıyla kasabada oluşan teşkilatların, kent bilincinin oluşmasına ve kentsel öğelerin ortaya çıkmasına yaptığı katkıdan kaynaklanmaktadır. 19. yy. üzerine yapılan araştırmalarda Tanzimat Fermanı ile gayrimüslimlere tanınan haklar dolayısıyla bu kesimin Batı etkisindeki ticaretteki etkin rolleri vurgulanmakta, 19. yy.'da Ermeni ve Rum nüfusun Batı ile ilişkileri ve yönlendirici rolleri üzerinde durulmaktadır. 19. yy.'da, özellikle başkentteki yenilik ve değişim atmosferinden, yılın önemli bir bölümünde İstanbul'da çalışan yahut İstanbul'a taşınmış ancak her yaz Sinasos'a giden Sinasoslular da kaçınılmaz olarak etkilenmişlerdir. Tezde, çoğunluğu tüccar olan, İstanbul'da etkin bir loncaları da bulunan gayrimüslim nüfusun, 19.yy.'da ve 20.yy. başında, küçük bir kasaba olan Sinasos'un çehresini değiştiren yoğun yapım etkinlikleri ele alınmıştır.

Tez, Sinasos'taki gelişmeyi anlayabilmek için önce bu gelişmeleri oluşturan ortamı ortaya koyar. İmparatorluk genelinde kentsel düzen ve mimari üslaplarda görülen değişiklikler, batılılaşma ve modernleşme çabalarının bu ortama etkisi üzerinde durmaktadır. Ayrıca, Anadolu'nun diğer kentlerinden farklı olarak, bir Rum cemaatin ve örgütlerinin bulunduğu Sinasos'ta Rum Ortodoks Kültürü'nü yaşatma çabaları ve bu doğrultudaki uygulamalar sosyal teşkilatlar ve kentin mimari görüntüsünün de etkili olması ele alınmıştır.

Sinasos'taki mevcut yapılar ve 1924 yılında yapılmış yerleşim planında, çeşitli kamu teşkilatlarına ve halka hizmet eden kamu yapılarının yoğunluğu kentte etkin bir kamu teşkilatının varlığını gösterir. Eğitim kurumlarının varlığı ve dönemin en ileri eğitim sisteminin uygulanması, Ortodoks Rum cemaatinin tüm ülkede uyguladığı

sistemin bir parçası ve eğitime verilen önemin bir sonucudur. Şu an yalnızca fotoğrafları bulunan Erkekler Okulu, Kapadokya'nın gözde eğitim kurumlarından biri oluşuyla çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.

Sinasos, Kapadokya Bölgesi yöresel konut mimarisi içinde değerlendirilen taş mimarisinin egemen olduğu bir yerleşimdir. Topografya, kent genelinde Anadolu Kent Dokusu'nun en önemli öğelerinden olan organik dokunun oluşmasını sağlamıştır. Bölgeye özgü, avlu, eyvan, çıkma, cephe düzeni, bezeme gibi özellikleri bünyesinde barındırır. Bozulmamış yapısı, farklı dönemlere ait geleneksel konutları ve diğer özgün yapılarıyla bir kent görünümü sergiler. Sinasos'un diğer bir karakteristik özelliği, kentte dar parsellerde yapılan, yaslı olduğu yamaçta kayaoyma birimleri bulunan, bazen iki katlı, küçük, tek bir yapı şeklinde olan, birbiriyle içiçe geçmiş geleneksel konutların yanında, ölçekleri ve şehir içindeki algılanış biçimleriyle bunlardan tamamen farklı olan yığma konutların yarattığı tezattır.

Tezde bu doğrultuda yapılan incelemelerle, Sinasos'ta yerel öğeler, konut tasarımında geçerli olan yöntemler ve taş mimarisinin özellikleri ortaya konmaktadır. Bu özgünlüğü oluşturan Rum cemaatinin yapısı, bu cemaati etkileyen sosyal değişimler, sosyal değişimlerin sonucunda girilen yapım etkinliği incelenmekte, mekan geleneğinin bu etkenler sonucunda uğradığı değişiklikleri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

SINASOS , A GREEK TOWN IN CAPPADOCIA

SUMMARY

Sinasos is a town in Cappadocia which is situated at 6 km. south of Ürgüp. An Orthodox community was the mass population of the town before “The Settlement of Lausanne” was applied in 1924. The thesis examines Cappadocia and Sinasos in history and studies the effects of the modernization of the empire and arrangements in social area in 19th century such as the rights that are given to non-muslim citizens, on Sinasos. The thesis aims to inspect the development in 19th century and its architectural results in Sinasos, in the light of municipal and architectural elements of the region, by analysing the situation and socia-cultural properties of Sinasos. Being one of the most important Greek Orthodox community in Ottoman Empire, thus having social organizations and being urbanised comparing to the region, is one of the reasons of being chosen as an area for this thesis.

One of the most important characteristics of Sinasos is the antinomy of two different building styles. One of these styles includes the houses which are built in small areas, have rockhewn elements behind the mass parts of the house. The other one includes houses which are built totally mass and bigger in scale. As a result of this, there is a differentiation of styles widespread to town.

The settlement pattern and vernacular architecture of Sinasos have been analysed in this thesis. Regarding to settlement plan (1924) and present situation, it has been observed that the social organizations were very effective in Sinasos. Most of the social buildings are situated in the center of town. These are, two big churches, chapels, bridge, village meeting center, tax office, hotel, commercial building, Turkish bath, madrasah, pharmacy, boys school, girls school, building of village council of elders, mosque and rockhewn monasteries and churches in near rural area. The characteristic details, local elements and building systems, shape the peculiar rock architecture of the region.

Most of the population of Sinasos were merchants living in İstanbul had an effective tradesman’s guild. The building activities that took place in the 19th and at the beginning of the 20th centuries, has changed the view of Sinasos. These activities were done by the wealthy merchants and social organizations of town.

Thesis examines social and physical environment in which the vernacular dwelling architecture was developed and analyses the architectural characteristics of the mass-type of stone dwelling in the region.

In the researches about the organizations in the social area in 19th century, it’s emphasized that, the rights that were given to non-muslim citizens has caused the active role of these communities in trade with western countries. So, based on this situation, these communities has reached wealth and started a significant building activity. The parallel developments occurred in Sinasos too. Most of the population were traders for centuries, these new rights has gave them the opportunity to take the trade worldwide.

This thesis examines the vernacular architectural elements, the methods of dwelling design and properties of stone architecture in the light of the inspections. The structure of the Greek Orthodox community, the social organizations that have effected all non-muslim communities and the Greek orthodox community in Sinasos has been inspected in the thesis because, these social arrangements have changed the silhouette of town in 19th century.

1. GİRİŞ

Avrupa'da Endüstri Devrimi sonrasında gerçekleşen toplumsal değişimlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansıması olan Batılılaşma Hareketleri, gayrimüslim nüfusun ve ülkede bulunan yabancıların önemli katkılarıyla İstanbul'dan tüm ülkeye yayılmış ve önemli bir azınlık nüfusu barındıran Kapadokya'da da uygulama alanı bulmuştur. Bu tez kapsamında, tarih içinde Kapadokya ve Sinasos ele alınmakta ve 19. yy'da Batılılaşma Hareketleri'nin etkisiyle ticari, idari, askeri ve sosyo-kültürel alanda yapılan çeşitli düzenlemelerle Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gerçekleşen değişimlerin, Sinasos'a olan etkileri konut ölçeğinde araştırılmaktadır. Yoğun olarak Rum nüfusun ikamet ettiği Sinasos örneği üzerinde, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı bağlamında değişimlerin kent düzenine ve mimariye yansımaları ele alınacaktır. Sinasos'ta bulunan kentsel ve mimari öğelerin ışığında, özellikle 19. yy'da görülen gelişme ve bunun mimari sonuçlarını ele almak amaçlanmaktadır.

İkinci bölümde, Kapadokya Bölgesi'nin sınırları ve coğrafi özellikleri incelenecek, jeolojik özellikleri, iklim ve bitki örtüsü gibi özellikleri ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, Kapadokya'da tarihi gelişim süreci ele alınacak, sosyal ve ekonomik yapı, jeolojik yapı, demografik yapı gibi belirleyici etkenlere değinilecektir.

Dördüncü bölümde, Kapadokya konut mimarisi incelenecektir. Yayılma alanı, oluşumuna etki eden fiziksel ve sosyal etkenler, yerleşim dokuları genel özellikleri, konut mimarisi ve özellikleri ele alınacaktır.

Beşinci bölümde, Sinasos'un coğrafi özellikleri ve tarihi gelişim süreci ele alınacak, sosyal ve ekonomik yapı üzerinde durulacak ve yerleşim dokusunun fiziksel özellikleri, gelişim süreci incelenecektir. Yerleşim dokusunun oluşumunda rol oynayan, geçim kaynakları, toplumsal hayat, eğitim düzeni gibi etkenler ele alınacaktır.

Altıncı bölümde, Sinasos konut mimarisi incelenecektir. Yerel mimari oluşumunda etkili olan fiziksel ve sosyo-kültürel özellikler ele alınacaktır. Ayrıca konut mimarisinin önemli belirleyicilerinden biri olan yapım sistemi ele alınacaktır.

Yedinci bölümde, Sinasos konutlarının temel özellikleri ele alınacaktır. Kasabada bulunan konut tipleri incelenecek, bu konut tiplerinin geçirdikleri değişimler ve sebepleri ele alınacaktır. Bölgede yaygın olan yarı açık alan kullanımı incelenecektir. Konutların cephe düzenleri ve iç bezemeleri incelenecek, plan elemanları açıklanacaktır.

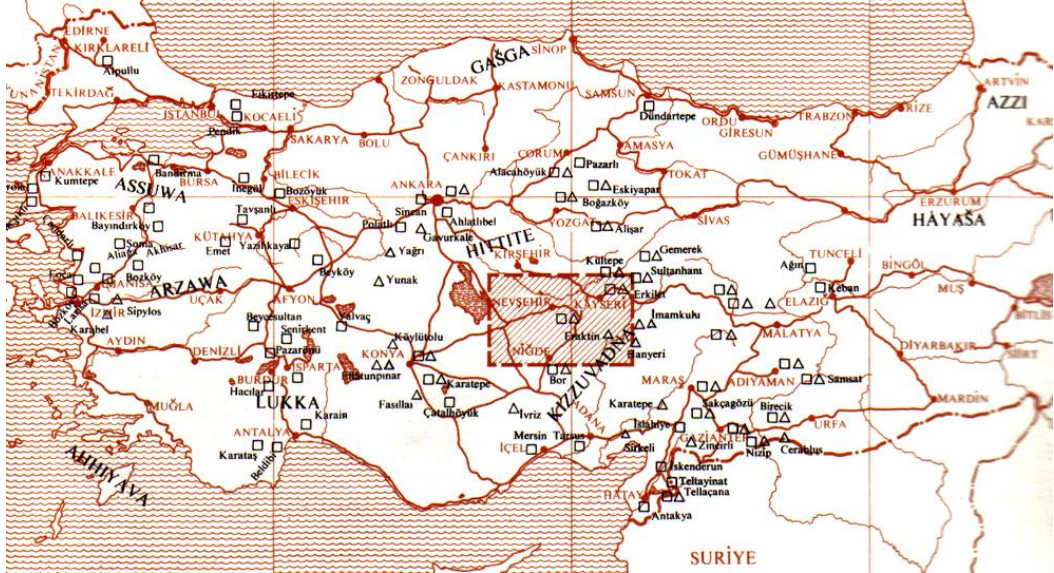
Sekizinci bölümde, tezin anafikri anlatılacak, tezde incelenen konular yardımıyla değerlendirme yapılacak ve sonuç tartışılacaktır.

Ek A'da, örnek konutların kasaba içindeki konumunu gösteren harita, Ek B'de yerleşim dokusu içinde seçilmiş konut örneklerinin planları ve fotoğrafları bulunmaktadır. Kasaba yerleşim planını gösteren harita, Koruma Amaçlı İmar Planı'nı hazırlayan, TH&İdil Mim. Şeh. Ltd. Şti. tarafından hazırlanmıştır. 34 örnek evin, 14'ünün planları, Özlem Berk'in "Ev Pansiyonlarda Standart Oda Üretim Araştırması ve Mustafapaşa (Sinasos) Örneği" isimli Yüksek Lisans tezinden, 2'si "Sinasos in Cappadocia" isimli kitaptan, 7'si Mustafapaşa Belediyesi'nden temin edilmiştir. Bu evlerin 9'unun rölöveleri sayısal ortama aktarılmıştır. Rölöve çizimlerini yapanların isimleri her planın altında belirtilmiştir. Geri kalan 11 evin planları ise alan çalışmaları sırasında rölöveleri alındıktan sonra sayısal ortama aktarılmıştır. Bu rölöveler, üçgenlerle ölçme yöntemiyle, 1/200 ölçekte plan ve mekan organizasyonunu açıklamaya yeterli olacak şekilde alınmıştır. Bu örnekleri seçmede, tezin konusu olan değişimleri ortaya koymaya uygun özelliklere sahip olmasının yanı sıra evlerin sağlam durumda, içine girilebilir olması gibi etkenler belirleyici olmuştur. Diğer kaynaklardan temin edilen örneklerin seçiminde de aynı kıstaslar gözönünde bulundurulmuş konut tiplerinin geçirdiği düşünülen aşamaları ortaya koymaları seçilmelerinde etkili olmuştur. Araştırma alanında, yöresel konut mimarisini tanımayı amaçlayan araştırmalar yapılmış, her bir konut tipini incelemeye yetecek sayıda örnek üzerinde çalışılmıştır. Tezde bugünkü adı Mustafapaşa olan kasabadan, eski adı olan Sinasos olarak bahsedilmiştir. Bunun sebebi, yoğun olarak ele alınan dönem olan 19. yy'da kasabanın adının Sinasos oluşudur. Sinasos'la ilgili çalışmalar son derece az olup mevcut olanlar, Özlem Berk'in İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Anabilim Dalı'nda yazmış olduğu "Ev Pansiyonlarda Standart Oda Üretim Araştırması ve Mustafapaşa (Sinasos) Örneği" isimli Yüksek Lisans tezi, Nuray O. Peker'in O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde yazmış olduğu "A Comparative Survey Of The Contemporary And Vernacular Houses In The Town of Mustafapaşa In Cappadocia, With Special Reference To Their Thermal Aspects" isimli tezidir. Mustafapaşa Belediyesi'nin girişimleriyle kasabanın "Koruma Amaçlı

İmar Planı” hazırlanmaya başlanmıştır. Bu tez, üzerinde daha çok araştırma yapılması gereken bu konu ve kasabada, konusuyla ilgili mevcut durumu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. KAPADOKYA BÖLGESİ’NİN SINIRLARI VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

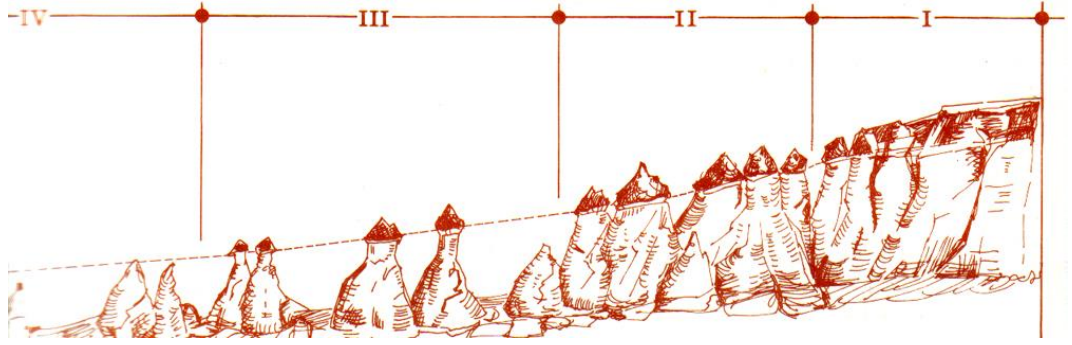
Kapadokya’nın sınırları kesin olarak belirlenememekle beraber geniş anlamda, batıda Kızılırmak Nehri, doğuda Fırat Nehri, güneyde Toros Dağları ve kuzeyde Karadeniz’le belirlenmiştir (Günaltay, 1951, s: 22). Bir diğer tanıma göre ise, Orta Anadolu’da, güneyde Toros Dağları, batıda Tuz Gölü, doğuda Fırat Nehri ve kuzeyde Kırıkkale-Sivas çizgisine kadar uzanan bölgedir (Thierry, 1982, s: 63). Coğrafi sınırları net olmamakla beraber Toros Dağları, Fırat Nehri ve Tuz Gölü doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Bölgenin siyasi sınırları yüzyıllar içinde birçok kez değişmiş ancak esas çekirdeği her zaman aynı kalmıştır. Bu çekirdek alanın sınırları, güney ve doğuda volkanik Erciyes Dağı ve Hasan Dağı, kuzeyde Kızılırmak Nehri’nin orta bölümlerine açılan derin vadiler, batıda Tuz Gölü çöküntüsüdür. (Andalfato, Zucchi, 1971, s: 51) (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Kapadokya’nın Türkiye içindeki coğrafi konumu (Akurgal ve diğ., 1971, s: 18)

Bölgenin jeolojik yapısı Üçüncü Jeolojik Devir’de (60 milyon yıl önce) oluşan Hasan ve Erciyes yanardağlarının faaliyetlerine bağlıdır. Platolar altta bazalt içeren sağlam bir kabuk ve üstte çimentolaşmış volkan küllerinden oluşan düşük dirençli tuf ve

kayaç tabakalarıyla kaplanmıştır (Derlen, 1984, s: 122). Bölge karakter olarak volkanik faaliyetler sonucu oluşan tepeler, dik yarlar, kayan lavların oluşturduğu alçak dağ etekleri ve geniş düzlüklerden ibarettir. Dünyadaki en son volkanik oluşum örneğidir (Andalfato, Zucchi, 1971, s: 51). Kapadokya'nın "Peri bacaları" olarak da adlandırılan konik oluşumları, su ve rüzgar erozyonu sonucu ortaya çıkmıştır (Andalfato, Zucchi, 1971, s: 52) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Peri bacalarının morfolojik gelişimi (Andalfato, Zucchi, 1971, s: 61)

Kapadokya'nın günümüzdeki topografik karakterini başlıca dört bölge belirlemektedir;

- Kuzeybatı'da yer alan volkanik karakterli olmayan ve erozyon ile biçimlenmiş, "Volkanik Olmayan Yükselteler Bölgesi" (1500-1700 m).
- Güneybatı'da Melendiz Dağları'yla sınırlanan Tuz Gölü çöküntüsü (900 m) ve Aksaray'ın batı kesimindeki alüvyon ovasından oluşan "Göller ve Ovalar Bölgesi".
- Güneydoğu'da 2000 ila 3000 m yüksekliğinde 5 büyük dağı ve birçok küçük tepeyi barındıran, "Birincil Derecede Volkanik Yükselteler Bölgesi".
- Tuz Gölü Havzası'nın doğusundan Kızılırmak Nehri'nin vadilerine uzanan, tuf tabakalarıyla örtülü "Antik Plato Bölgesi" (1000-1500 m) (Andalfato, Zucchi, 1971 ,s: 52) (Şekil 2.3).

Kapadokya, Orta Anadolu'nun kara iklimi kuşağında bulunmakta fakat topografik özelliklerine bağlı olarak mikroklimatik özellikler gösteren ufak havzalara da rastlanmaktadır. Mevsimler arasında ve gece ile gündüz arasında sıcaklık farkları fazladır. Yazın, alçak alanlar gündüz çok sıcak, gece serin, yüksek yayla düzlükleri ve dağ yamaçları gündüz serin geceleri nispeten soğuk olur (Meydan Larousse, c: 19, s: 484).

Bitki örtüsü topografik farklılıklar gösteren alanlarda değişik özellikler taşır. Tuz Gölü çevresi tamamen çöl görünümü gösterirken ovalarda bodur ağaçlı bozkır bitki örtüsü

3. ANA HATLARIYLA KAPADOKYA TARİHİ

3.1. Tarihçe

Kapadokya, MÖ 5000 ve MÖ 4000'de otonom küçük topluluklar şeklinde, önemli merkezler tarafından yönetilen Anadolu halklarının yerleşme bölgesiydi (Dinçol, 1982, s:12). MÖ 6000'e tarihlenen Çatalhöyük, Kapadokya'nın güneydoğusunda, MÖ 4000'e tarihlenen Kültepe Höyüğü ise kuzeydoğusunda yer alır. Din, töre, mitoloji ve sanat bakımından önemli bir kültür mirası bırakan Hattiler, MÖ 2500-2000 yılları arasında bu bölgede yaşamışlardır. Hititler yaklaşık MÖ 2000'de Anadolu'ya gelerek Hattilerin medeniyetini devralmış ve ilk yazılı eserleri oluşturmaya başlamışlardır. Asurlular da Anadolu'da birçok ticaret kolonisi (karum) kurmuşlardır. MÖ 1800 yıllarında Hitit Krallığı'nın coğrafi merkezi Kapadokya'dır ve ileri bir uygarlık hüküm sürmektedir (Akurgal, 1983, s: 31).

Kapadokya, Ege göçleri ve Balkan halklarının Anadolu'yu istilası sonucunda Hitit Krallığı'nın yıkılmasından sonra MÖ 12. yy'dan MÖ 6. yy'a kadar sırasıyla, Frigyalılar, Lidyalılar ve Karyalıların yönetiminde kalmış, MÖ 6. yy'da Pers egemenliğine geçmiş ve bölgede "Kapadokya Krallığı" kurulmuştur (Thierry, 1963, s: 4). Bir görüşe göre Kapadokya adı, eski Pers dilinde "Katpatuka"dan gelmektedir (Encyclopedia Britannica, 1964, c: 4, s: 817).

Kapadokya Krallığı, MS 17'de bir Roma eyaleti haline gelmiştir. Halkın kötü yaşam koşulları içinde olması nedeniyle, yeni bir yaşam umudu vaadeden Hristiyanlık MS 2. yy'dan itibaren halk arasında yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlığı kabul eden halk bu kez, yasadışı sayılan dini inançları sebebiyle baskı görmüş ve mağaralarda saklanmıştır. MS 313 yılında Hristiyanlık imparatorluğun resmi dinlerinden biri olmuş ve Caesareia (Kayseri) Piskoposluğu kurulmuştur (Meydan Larousse, c: 17, s: 14).

MS 3. yy sonları ve 4. yy başlarında Mısır, Filistin ve Suriye'de başlayan manastır hayatı dini koloniler aracılığıyla Kapadokya'ya ulaşmış ve burada

gelişme imkanı bulmuştur. Hristiyanlığın MS 4. yy'daki üç büyük kurucu din adamı (Kapadokyalı Babalar), Caesareialı Büyük Basileios, Nyssalı Gregorios ve Nazianzoslu Gregorios Kapadokya'da yaşamıştır (Thierry, 1971, S: 129). Bu üç dini lider Kapadokya kiliselerinin oluşumunu sağlamış ve dinsel yaşantının kurallarını belirlemişlerdir. Bu kurallar Kapadokya'dan tüm Akdeniz Hristiyan kültürüne yayılmıştır (Neri, 1971, s: 128). Kapadokya'nın dini başkenti Kayseri, MS 3. yy'da Hristiyanlık teolojisinin merkezi olmuştur (Stea, Turan, 1993, s: 176). Bir dini merkez haline gelmesinin yanında, önemli Kuzey-Güney (Karadeniz-Akdeniz) ve Doğu-Batı yollarının kesiştiği stratejik bir noktada bulunması, Kapadokya'nın bölgedeki siyasi güçlerin ele geçirmek istedikleri bir bölge olmasına yol açmıştır (M. Turan, D. Stea, 1993, S: 176). Kapadokya'nın MS 2. yy'dan itibaren ilk Ortodoks Hristiyanların yaşadıkları bir yerleşim merkezi olmasının nedenleri, arazi yapısı dolayısıyla içinde barınılması ve savunulması kolay, ibadetlerin güvenli bir şekilde sürdürülebileceği bir bölge olmasıdır. MS 6. yy ve MS 7. yy'da Kapadokya'da erken Hristiyan dekor ve sembolleri ile süslenmiş, bugün bilinen en eski oyma kiliseler yapılmaya başlamıştır (Thierry, 1963, s: 4).

MS 7. yy başında Kapadokya'ya Araplar tarafından akınlar düzenlenmiş bunun üzerine MS 8. yy başında Hasan Dağı etrafında gözetleme ve haberleşme kalelerinden oluşan bir güvenlik şebekesi oluşturulmuştur (Thierry, 1963, s: 12).

MS 726-843 tarihleri arasında, İkonoklazm Dönemi'nde dini inançlarının gereklerini yerine getirme konusunda baskılar başlayınca halk yeniden mağaralara ve yeraltı yerleşmelerine sığınmış, bölgedeki manastır hayatında nüfus azalmıştır. MS 10-11. yy'larda Bizans İmparatorluğu idaresinde baskılardan uzak bir süre geçirilmiş, MS 950 yıllarından itibaren çok sayıda kayaoyma kilise yapılmış ve bunlar Klasik Bizans tarzı resimlerle bezenmiştir.

Anadolu Selçukluları, MS 1067'de Kayseri'yi alarak bölgede hakimiyet kurmaya başlamışlardır. MS 12. yy ile MS 13. yy'da Selçuklu yapılarının bölgede artmasının yanında Hristiyan kolonilerinde de bir canlanma olmuş ve çeşitli kiliseler inşa edilmiştir (Thierry, 1971, s: 131). 13. yy sonunda Moğol akınları etkili olmuş ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Kapadokya Bölgesi'nde başlayan karışıklık 15. yy'da Osmanlılar'ın bölgede birlik kurmasına kadar devam etmiştir (Uzunçarşılı, 1947, s: 143). Bu dönemde Kapadokya'nın önemli kentleri Kayseri, Niğde ve Aksaray'dır. 15. yy'dan itibaren Osmanlı hakimiyetinde olan Kapadokya bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindedir.

3.2. Sosyal ve Ekonomik Yapı

Kapadokya'da sosyal ve ekonomik yapı yüzyıllar içerisinde, yönetimlerin değişmesiyle paralellik göstermiştir. Ekonomik hayat genel olarak tarım, hayvancılık ve ticarete dayalıdır. Bu çerçevede şehirlerin önemi ve büyüklüğü her yönetimle beraber değişikliğe uğramıştır.

Anadolu Selçukluları Konya'yı başkent yaptıktan sonra bölgenin Türkleşmesi için çalışmışlardır. Türklerin henüz tarım yapmayan yarı göçebe bir halk olması nedeniyle, Hristiyan halk bu konuda teşvik edilmiş ve nispeten zengin bir Hristiyan bir topluluk oluşmuştur. Büyük şehirlerde Hristiyan nüfus azalmış, köyler geniş ölçüde Hristiyan kalmıştır. Sosyal ve ekonomik yönden gelişen Aksaray ve Niğde birer Türk-İslam kenti kimliği kazanmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Kapadokya halkı, Müslüman Türkler, Ortodoks Rumlar ve Gregoryen, Katolik, Protestan Ermenilerden oluşmaktadır. Müslüman nüfus ulema sınıfına, askeri bürokrat sınıfına ya da loncalara dahildir. Hristiyanlar ve Museviler'in bunların hiçbirine dahil olamamaları, bir burjuva sınıfı olmalarına yolaçmış, bu da ileride Avrupa Kapitalizmi ile girilecek işbirliğinin tabanını oluşturmuştur. 17. yy'da Yahudiler özellikle mali işlerde uzmanlaşırken, Ermeniler de uluslararası alanda Batı Asya'nın Avrupa ile yaptığı ticarete aracı olmuşlardır (Yerasimos, 1986, c: 1, s: 435 v.d.). Kapadokya Bölgesi'nde yeralan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ticaret merkezleri olan Kayseri, Niğde ve Aksaray gibi kentlerin dışsatımı 19. yy'da Avrupa'nın sanayileşmesi ile azalmış ve yeni dışsatım değerleri ile Avrupa'nın işlenmiş mallarından oluşan dışalım arasındaki dengeler, bu kentler aleyhine bozulmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1982, c: 7, 8).

18. yy'da Anadolu'yu ziyaret eden gezginler ticaretin genellikle Müslümanların elinde olduğuna, Ermenilerin ise büyük transit ticaret ile uğraştığına tanık olmuşlardır. Rumların bu yüzyılda, ticaret alanında üstünlüklerini gösteren bilgi yoktur. Greffiths, "Rum köylerinde genel durumun ülkede hüküm süren sefaletten ibaret" olduğunu belirtmiştir (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 22). Rusya'nın 1774 yılında imzalanan Kaynarca Antlaşması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodoks nüfus üzerinde gözetim ve himaye hakkı kazanmasıyla, Rumlar deniz ticaretine başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün limanlarında Rusya'nın uluslararası ticaretinde aracı haline gelmişlerdir.

19. yy başlarında Avrupa'da gelişen sanayileşme sonucunda, Doğu Kumpanyaları önemini kaybetmeye başlamış, yaygın bir deniz ticaret ağına sahip Rum tüccarlar Avrupa'nın uluslararası ticaretinde aracı olmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen Islahat Hareketleri'nin yarattığı ortam ve mamul yabancı malların ülkeye akmasıyla Anadolu Rumları'nın, özellikle Müslüman halkın zararına bir tüccar millet haline dönüşmesini sağlayacak süreç başlamıştır. Bu sürecin başlangıcında Anadolu'da ticareti elinde tutanlar yine Türkler ve Ermenilerdir. Rumlar ve Yahudiler genel olarak gelir düzeyi düşük topluluklardır (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 21). Avrupa ülkeleri ile imzalanan Ticaret Antlaşması (1818) ticaret ile uğraşan Türkleri, yabancılar ve onların himayesindeki azınlıklar karşısında zor duruma düşürmüştür. Bu ortamda, Türklerden yeterli ekonomik ve siyasal güce sahip olanlar bürokrasiye veya toprak mülkiyetine sığınmış, geri kalanlar ise küçük şehir burjuvazisine yani ulema, esnaf ve memur sınıfına dahil olmuşlardır (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 24 v.d.).

1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ile Tanzimat Dönemi başlamıştır. Tanzimat Fermanı önemli yenilikler getirmeyen, içeriği ile değil temel oluşturacağı diğer düzenlemeler ile önem kazanan bir oluşumdur. Fermanla ülkedeki gayrimüslim azınlıklar "saltanatın uyruğu milletler" olarak tanımlanmış, can, mal, ırz ve namuslarının padişah tarafından güvenceye alındığı vurgulanmış ve fermanla gayrimüslimlere geniş hak ve özgürlükler tanınmıştır (Öztuna, 1967, c: 11, s: 187 v.d.). Tanzimat Fermanı'ndan sonra 1856 yılında Islahat Hatt-ı Hümayunu (Islahat Fermanı) ilan edilmiştir. Islahat Fermanı'nın üçte ikisi azınlıkların ayrıcalıklarına, geri kalan kısmı da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı uyrukluların ayrıcalıklarına ayrılmıştır. Bu fermanın vermeye çalıştığı, "Osmanlılık" denen ortak milliyet duygusu etrafında birleşmiş çeşitli halklardan oluşan Osmanlı İmparatorluğu izlenimidir (Öztuna, 1967, c: 12, s: 18). Fermanın en önemli maddelerinden biri, satış, emlak tasarrufu ve gelir maddelerini içeren kanunların memleketin bütün uyrukları için eşit olduğu ve yerel halkla aynı yükümlülükleri yerine getiren yabancı uyruklulara mülklerin tasarruf izninin verileceğini belirten maddedir (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 501). Islahat Fermanı'nda bahsedilen reformlar daha sonra birbiri ardınca çeşitli kanunlar yoluyla gerçekleşmeye başlamıştır. Anadolu kent dokusunun tarihsel gelişimi açısından önem taşıyan kanunlardan ilki, 1858 tarihli Arazi Kanunu'dur (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 104).

1856 Islahat Fermanı ve bunu takip eden 1858 Arazi Kanunu ve 1867 tarihli “yabancı uyruklulara taşınmaza tasarruf hakkı” veren kanunlar sonucunda 19. yy sonundan itibaren ülkedeki gayrimüslimler ve yabancı uyruklular gelir düzeylerinin yüksekliği sayesinde Anadolu kentlerinde yoğun bir konut yaptırma etkinliğinde bulunmuşlardır. Kapadokya Bölgesi’nde çoğunluğu azınlıklara ait olan bu konutlar 19. yy sonu ile 20. yy başında yapılmıştır. “Grek Kapadokya köyleri” olarak nitelenen, 19. yy sonunda Rum halkın yoğun olduğu köyler genellikle geniş, iyi inşa edilmiş ve Müslüman köylerinin sefalet ve yoksulluğu ile zıtlık oluşturacak şekilde, zengin ve bayındır bir görünüme sahiptir. Bu dönemde Hristiyanlar arasında güçlenme, gelişme ve kalkınma söz konusudur (Ramsay, 1897, s: 243). Bu durum, yalnızca bir yüzyıl önce Anadolu’ya gelen Greffiths’in gözleminin tam tersidir. Ülkedeki azınlıklara verilen ayrıcalıklar, azınlıklar zenginleşirken, müslüman halkın fakirleşmesine yol açmıştır.

1877’den Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar Kayseri, Ankara Vilayeti’ne, Niğde, Konya Vilayeti’ne bağlı sancak, Nevşehir, Aksaray ve Ürgüp ise Niğde Sancağı’na bağlı kazalardır. Kapadokya kentlerini yönetimi altına toplayan Niğde Sancağı’nın, en büyük gelir kaynağı tarım ve hayvancılıktı, dışarıdan ise Avrupa’nın işlenmiş malları alınmaktaydı (Yurt Ansiklopedisi, c: 8, s: 61 v.d.). Kayseri Sancağı’nın ekonomisi ise ticarete dayalıydı. Bölgede önemli bir ticaret kenti olan, Suriye ve Mezopotamya’nın yanısıra Anadolu’nun her yeri ile ticaret ilişkisi bulunan Kayseri, 19. yy ortalarından sonra buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasıyla ticaret yolları değiştiğinden eski canlılığını yitirmiştir (Yurt Ansiklopedisi, c: 9, s: 469).

19. yy’a ait salnamelere göre Kapadokya nüfusunu, Müslüman Türkler ve Ortodoks Rumlar, Gregoryen, Katolik ve Protestan Ermeniler olmak üzere Hristiyan topluluklar oluşturmaktaydı. Niğde, Nevşehir, Aksaray gibi kentlerde ve köylerinde yaşayan Hristiyan azınlığın çoğunluğu Ortodoks Rum olup çeşitli mezheplerden olan Ermeniler azınlıktaydı. Kayseri’de ise Hristiyan toplulukların çoğunluğu Gregoryen Ermenilerdi (Yurt Ansiklopedisi, c: 7 v.d.).

Kapadokya, Balkan Savaşı (1911) ve onu takip eden Birinci Dünya Savaşı (1914) ve Kurtuluş Savaşı’nın (1919) getirdiği göçlerle demografik ve sosyo-kültürel yönden değişime uğramıştır. Bölgede asıl önemli dönüşüm, Cumhuriyet Dönemi’nde, Lozan Mübadele Antlaşması’yla (1923) Türk uyruklu Ortodoks Rumlarla, Yunan uyruklu Müslümanların zorunlu karşılıklı değişimi ile gerçekleşmiştir. Bölgedeki bu önemli nüfus hareketine bağlı sosyal ve ekonomik

değişimden sonra tarıma dayalı ekonominin bölgede hızla artan nüfusa yeterli iş imkanları yaratamaması sonucu 1950 yılından sonra Niğde, Aksaray, Nevşehir gibi önemli kentlerden ve kırsal kesimden bölge dışına göç olmuştur. Bölgenin yönetsel yapısı 1954'te Nevşehir'in Niğde'den ayrılıp il yapılmasıyla değişmiştir. Tarıma dayalı bir ekonomiye sahip, dokumacılık, şarapçılık ve gıda sanayiinin gelişmeye başladığı bölge 1960'lı yıllarda ilginç doğal yapısı ve tarihsel zenginliğiyle dış turizme açılmış, iş olanaklarının artmasıyla bölgeden göç yavaşlamıştır. Günümüzde geçim kaynaklarının büyük kısmını turizm gelirleri oluşturmaktadır.

4. KAPADOKYA'DA YÖRESEL KONUT MİMARİSİ

4.1. Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyo-ekonomik Etkenler

4.1.1. Fiziksel Etkenler

Kapadokya'da yöresel konut mimarisinin sınırları, aynı zamanda bölgenin jeolojik sınırları olan, kuzeyde Kızılırmak Nehri, batıda Aksaray ve Tuz Gölü Çöküntüsü, güneyde Niğde İli ve Hasan Dağı, doğuda Erciyes Dağı'ndan itibaren, İncesu ve Yeşilhisar yerleşimleridir (Binan, 1994, s: 52).

Kapadokya'nın kendine özgü yapısı, insan eliyle oluşan fiziksel çevrenin biçimlenmesinde önemli bir belirleyici etken olmuştur. Kapadokya Bölgesi'nde, malzeme ve ona bağlı gelişen yapım sistemi, plan ve cephe düzenleriyle, yapısal ve biçimsel olarak ortak özelliklere sahip bir mimarinin oluşmasını sağlamıştır. Bölgenin tarih içinde gelişen sosyal, kültürel, ekonomik yapısı konut mimarisini etkilemiştir.

Yöresel mimari kültürel, sosyal, ekonomik özellik ve malzeme değişimleri doğrultusunda değişiklik gösterir. Yöresel mimari, toplumun günlük yaşam biçimi, geçmişi, yaratıcı güçleri ve kökleri hakkında bilgiler verir. Yöresel kültür mirasının taşıdığı özellikler;

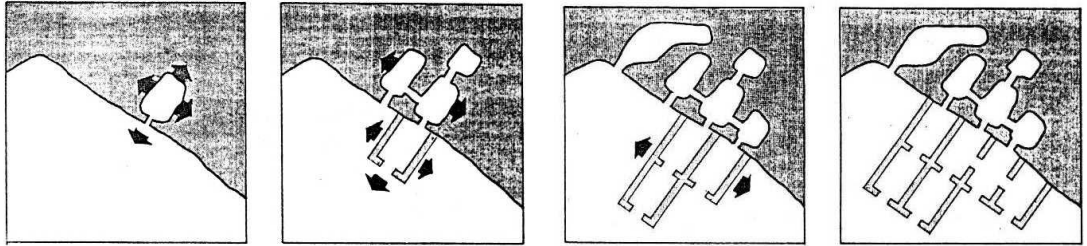
- Ana fikir ve yapımda sistematik ve bilimsel olmayan bir beceri,
- Belirli bir topluluk tarafından uygulanan yapım yöntemleri,
- Yöresel bir kültürel devamlılığın evrimi,
- Yerel zanaat ve sanat tekniklerinin kullanımı,
- Ahşap, toprak, taş, v.b. yerel malzeme kullanımı,
- Zaman içinde ortaya çıkan yeni durumlara ve ihtiyaçlara uyum yeteneğidir (CIAV-ICOMOS, 1992, s: 1 v.d.).

Bu özelliklere dayanarak Kapadokya'nın, Anadolu konut mimarisi içinde "Yöresel konut mimarisi" özelliklerine sahip bir bölge olduğu söylenebilir.

Yerleşimler bölgenin topografik yapısına bağlı olarak biçimlenmiş, düz araziye, volkanik tüflerden oluşan vadilere, büyük volkanik tüf kaya eteklerine kurulmuşlardır. Bu yerleşimlerde yapı malzemesi olarak, gözenekli volkan tüfü ve daha düşük dirençli tüf kullanılır (Binan, 1994, s: 54, Erençin, 1979, s: 32). Zeminin kolay işlenebilir ve dayanıklı tüflerle kaplı oluşu, “peri bacası” adı verilen konik oluşumların içine, vadi yamaçlarına ve değişik seviyelerde yeraltına yatayda ve düşeyde mekanlar oyulmasına olanak vermiştir.

Bölgedeki kayaoyma yerleşimler tarih içinde pek çok uygarlığa sığınak ve barınak olmuştur. Güvenliğin sağlanması ve refah düzeyinin artmasıyla zaman içinde kayaoyma evlere yığma bölümler de eklenerek, bölgenin kendine özgü mimarisinin bir bölümü ortaya çıkmıştır.

Kapadokya Bölgesi konutlarının en belirgin mimari özelliği üreyebilir nitelikte olmalarıdır (Şekil 4.1). Bölge mimarisinde malzeme ve yapım sistemi, mekansal organizasyonun değişebilmesine ve konutun genişleyebilir olmasına elverişlidir (Stea, Turan, 1993, s: 196). En yalın köy konutu bir tek oyma birimden oluşur. Bazı konutlarda bu oyma konut biriminin önüne bir tonozlu yaz mutfığı eklenmiştir. Ev sahibinin maddi durumuna göre zamanla ev, açık veya kapalı olarak, yanlara doğru büyütülüp mekanların üstlerine kat da çıkılabilmektedir (Erençin, 1979, s: 18).

Şekil 4.1 Oyma ve yığma birimlerin üreme şeması (Stea, Turan, 1993, s: 256)

Kapadokya’da karasal iklime bağlı olarak hava sıcaklığının gündüz yüksek, gece düşük olması, ısının konut içerisine geç girmesini sağlamayı gerektirmektedir. Kesme ve yığma taş duvar ve oyma konut birimleri kullanılarak gün boyu ısı emilmekte, gece radyasyon ile binaların ısınması sağlanmaktadır. Kışın da sıcak havayı içeride tutmak amacıyla, kalınlığı 60 ila 100 cm olan çok katmanlı duvarlar yeterli bir yalıtım katmanı oluşturmaktadır. Kayaoyma birimler yüksek yalıtım değerlerine sahiptir. Yaz ile kış arasındaki ısı farkının fazla oluşu nedeniyle konutlarda iklim özelliklerine göre mekansal ayırım yapılmıştır. Kışın genelde soğuktan daha iyi korunduğu için zemin katlar kullanılmaktadır. Sıcak yaz aylarında ise avlu ve eyvanlar ana mekan olarak kullanılır. Konutların kuru ve sıcak iklim

koşullarına uyumunu sağlamak amacıyla, yaz aylarında pişirme eylemi avludaki yaz mutfağına (tandır evi) kaydırılmış, zemin kattaki pencereler küçük ve avlu kotundan yüksekte düzenlenerek, iç mekanlar, zemin radyasyonundan korunmuştur (Peker, 1984, s: 61). Ayrıca, binalar açık renklere boyanarak, güneş ışınlarını yansıtıp az ısınmaları sağlanmıştır. Avlular ise zemin ısı ve radyasyonu azaltarak serinletici kuyu işlevi görmektedir (Erençin, 1979, s: 34).

Kapadokya konutlarında mutfak, tuvalet, ahır, kümes, depo, şaraphane, kiler gibi bazı konut birimleri işlevsel olarak özelleşmiş, odalar, hol, eyvanlar, avlu gibi bazı konut birimleri ise özelleşmemiştir. Günlük işleri yapma, konuk ağırlama, yemek yeme gibi gereksinimler için, yaz aylarında çoğunlukla eyvanlar ve kış aylarında odalar kullanılır (Erençin, 1979, s: 43 v.d.). Kapadokya Bölgesi konutlarında geleneklerin ve içe dönük ev hayatının etkisiyle avlu duvarları mahremiyet sağlama amacıyla yüksek yapılmıştır. Hristiyan evlerinde bulunan ikona odası (ev şapeli), dini inançların konut mimarisine yansımaya örnektir.

Kapadokya'da gelir düzeyinin görece düşüklüğü nedeniyle konut yapımında yalnızca yerel malzemeler kullanılmıştır. Konutlarda ve diğer yapılarda, yörenin tek yapı malzemesi olan taş (gözenekli tuf ve düşük dirençli tuf) kullanılmıştır. Tuf, kolay işlenebilen ve işlendikten sonra sertleşen, dayanıklı bir yapıya sahiptir. Konutlarda kullanılan bir başka malzeme de ahşaptır. Yapılarda hezen adı verilen örtü sistemleri, pencereler, kapılar, tavan ve döşeme kaplamaları, balkon süslemeleri ahşaptan yapılmaktadır. Madeni malzemelere az da olsa, korkuluklar, pencere kafesleri gibi ince yapı elemanlarında ve yörede çok yaygın olan asma (ikiz) kemerlerde rastlanır.

Kapadokya konutlarında tüm birimlerin özelleşmemesi, konut yapımında yöresel malzemeler kullanılması, geleneklerin evlerin biçimlenmesinde etkili olması, üretime dönük faaliyetlerin ev içinde olması, evlerin avlu içinde bulunması gibi özellikler tarıma dayalı ekonomiye sahip toplumlarda görülen bazı özelliklerdir.

4.1.2. Sosyal Etkiler

Bölgenin mimari çehresini değiştirecek olan yığma taş konutların yoğun olarak yapılmaya başlandığı dönem, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde büyük çaplı sosyo-ekonomik değişimlerin yaşandığı 19. yy'dır. Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanından sonra özel mülkün yasalara bağlanması, konut yatırımını ve yangın tehlikesinin engellenmesi konularını gündeme getirmiştir. Islahat Fermanı (1856) ve

Arazi Kanunu (1858) öncesinde konut edinmeleri, gerek yasal yönetmelik gerekse boyut yönünden belli sınırlamalar içinde olan Hristiyan halk, refah düzeyinin yükselmesi sonucunda tüm Anadolu'da olduğu gibi, Kapadokya'da da yoğun olarak konut yapma etkinliğine girişmiştir (Yerasimos, 1986, c: 2, s: 124,126).

Anadolu Kent Dokusu'nun tarihi gelişimi açısından önem taşıyan kanunların ilki 1858 tarihli Arazi kanunu'dur. Anadolu kentlerinin gelişimini etkileyen diğer önemli kanun 1867 tarihli "Tebaa-i Ecnebiyenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkında"ki yabancı devletlerin uyruklarına tanınan, "Taşınmaza Tasarruf Hakkı" veren kanundur. 1725 tarihli bir hükümle, binaların boyutları Müslüman-Gayrimüslim ayrımına dayanarak sınırlandırılmıştır. 1827 tarihli hükümde, Müslüman evleri için 14 zıra (10.4 m), gayrimüslim evleri için 12 zıra (9 m) yüksekliğe kadar inşa etme hakkı tanınmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra bu bayrım kalkmış, malzeme farklılaşmasına göre kat yükseklikleri belirlenmiştir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler şöyledir;

-1848 tarihli Ebniye Beyannamesi'ne göre, ahşap konutlar 18 zıra (13.5 m), kagir yapılar 22 zıra (16.5 m) yüksekliğinde olabilir.

-1849 tarihli 2. Ebniye Nizamnamesi'ne göre, ahşap konutlar 14 zıra (10.5 m), kagir yapılar 20 zıra (15 m) yüksekliğinde olabilir.

-1881 tarihli Ebniye Beyannamesi'ne göre, ahşap konutlar 20 zıra (15 m), kagir yapılar 30 zıra (23 m) yüksekliğinde olabilir (Denel, 1982, s: 77 v.d.).

4.2. Kapadokya Konutlarının Yapım Özellikleri

Kapadokya'da bulunan yerleşmeler hacimlerin negatif mekanlar halinde kayalara oyularak biçimlendirilmesinden ve doğal çevre ile bütünleşen geleneksel yapılardan meydana gelmiştir (Giovannini, Yapı Dergisi, Şubat 1988, s: 28 v.d.). Yamaçlarda bulunan yerleşim birimleri, kayaya oyularak doğaya edilgen bir uyum sağlar (Zelve Vadisi, Çavuşin, Avcılar, Uçhisar, Ortahisar). Ayrıca "peri bacası" denilen konilerin içleri oyularak konut olarak kullanılmıştır. Bölgede toprak altında üst üste on kata kadar ulaşan ve kilometrelerce uzanan dehlizlerle yeraltı yolları bulunmaktadır. Genellikle ekonomik nedenlerle ve korunma amacıyla inşa edilen bu tip yerleşmelerin girişleri, herhangi bir saldırı durumunda duvar görevini üstlenen taş tekerlekler ile kapatılacak şekilde düzenlenmiştir (Kaymaklı ve Derinkuyu) (Giovannini, 1971, sf: 74-77) (Şekil 4.2).

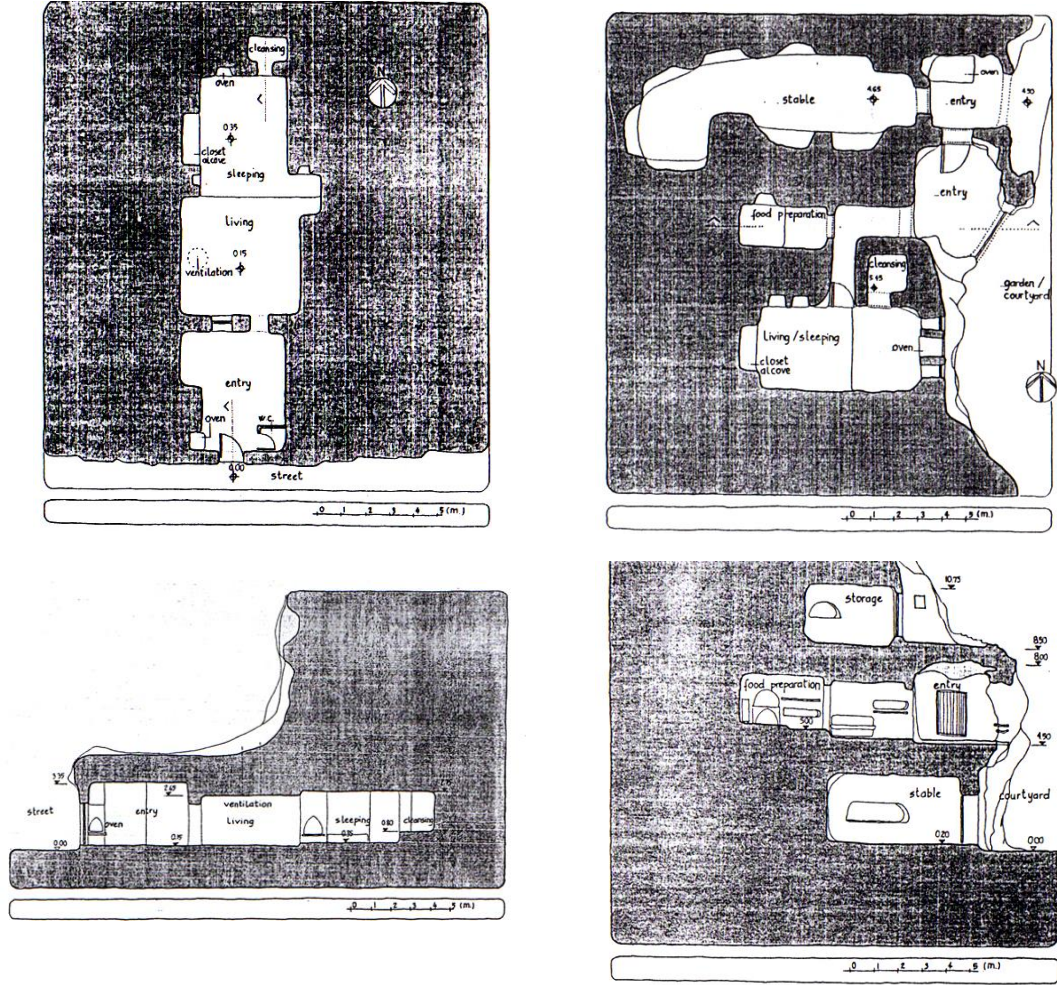

Şekil 4.2 Yeraltı yerleşmesi Kaymaklı'nın aksonometrik kesiti ve planı (Giovannini, 1971, sf: 76)

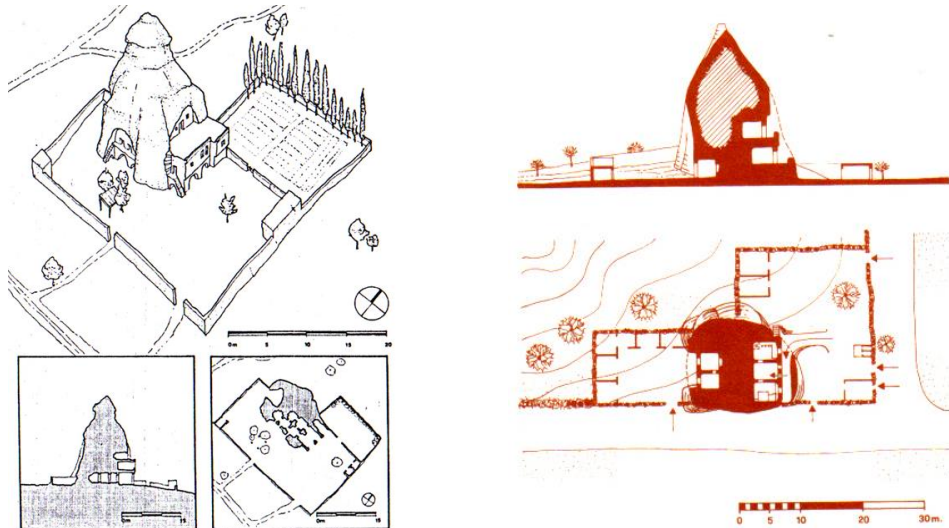
Yapım sistemine bağlı olarak, Oyma, Yarı Oyma - Yarı Yığma ve Yığma olmak üzere üç konut tipi belirlenmektedir. İnşaat türüne göre yapılan bu ayrım çeşitli araştırmalarda esas alınmıştır (Erençin, 1979, s: 54), (Binan, 1994, s: 68), (Roides, 1924, s: 53), (Berk, 1990, s: 128).

Oyma Konutlar

Bölgenin jeolojik yapı özelliği doğrultusunda ilk yerleşmeler vadi yamaçlarında veya peri bacası denilen oluşumların içinde bulunan, oyma konut gruplarıdır. Bu konutlar yatay ve düşey doğrultuda ihtiyaç oldukça yeni birimlerin oyulmasıyla gelişen, açık sonlu ve belli bir plan özelliği olmayan oluşumlardır (Şekil 4.1). Konut birimlerinin ebatları ve şekilleri fazla farklılık göstermez. İlk oda tamamen oyulduktan sonra, üç yönde diğer odalar da oyulur. Isı kaybının az olması bu odaları kışın daha da kullanışlı hale getirmektedir. İç odalardaki havalandırma sorunu, düşey bir havalandırma bacası ile çözülmüştür (Stea, Turan, 1993, s: 172). Oyma konutlar sokaktan avlu ile ayrılır. Ahır, samanlık gibi mekanlar oyma veya yığma birimler olarak avluda yer alırlar. Yamaca yaslı oyma konutlar Ürgüp, Avcılar, Ortahisar, Uçhisar, Çavuşin, Mustafapaşa ve Zelve'de görülür. Bu tür evler bir veya birden çok katlı olabilirler. Evin büyüklüğü içinde yaşayan ailenin ihtiyaçlarına göre belirlenir (Şekil 4.3). Peribacasına oyulmuş konutlara ise Avcılar, Uçhisar ve Zelve'de rastlamak mümkündür (Şekil 4.4).

Şekil 4.3 Tek ve çok katlı oyma konut örneklerinin plan ve kesitleri (Stea, Turan, 1993, s: 227)

Şekil 4.4 Peri bacasına oyulmuş konut örneklerinin plan ve kesitleri (Stea, Turan, 1993, s: 226), (Giovannini, 1971, sf: 75)

Yarı Oyma-Yarı Yığma Konutlar

Yarı oyma-yarı yığma konutlar, oyma konut birimine, yığma bir birimin ilavesi ile oluşmaktadır. Düz arazide inşa edilen ve yamaca yaslı inşa edilen örnekleri bulunmaktadır. Düz arazide inşa edilen yarı oyma-yarı yığma konutlar, yeraltında bulunan oyma birimlerin üzerine yığma konut birimlerinin ilavesiyle oluşmuştur (Derinkuyu ve Kaymaklı). Bu durumda yeraltındaki hacimler genelde mutfak, erzak deposu, samanlık ve ahır olarak kullanılmaktadır. Yamaca yaslanmış, yarı oyma-yarı yığma konutlar, oyma birimlerin önüne duvar ya da mekan olarak yığma birimlerin eklenmesiyle oluşan konutlardır. Bu konutlarda yaşama mekanı olarak yığma birimler kullanılır. Yarı oyma-yarı yığma konutlarda, alt ve üst kat eyvanı, giriş eyvanı ve yaz mutfağı (tandır evi) olmak üzere eyvanlar bulunmaktadır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Yarı oyma-yarı yığma konutlarda alt kat ve üst kat eyvanına örnek

Yığma Konutlar

Plan şemaları ve genelde simetrik biçimleriyle, diğer konutlardan ayrılırlar. Ekonomik olarak Anadolu'nun diğer kentleriyle ilişkide olan kesimin yaptırdığı konutlar, 19. yy. sonundan itibaren, diğer büyük kentlerde de görülen plan özelliklerini taşıyan ve bu özelliklere yöresel özelliklerini de katarak inşa edilmiş konutlardır. Kapadokya'da 19. yy ortalarından itibaren yapılan bu konutlarda zengin plan ve cephe düzenleri yöresel mimariye uyarlanmıştır. Mustafapaşa (Sinassos) ve bölgede yer alan Güzelyurt (Gelveri) yığma konutların bozulmadan kalabildiği bu tür yerleşimlerdir (Binan, 1994, sf: 73) (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 Ürgüp ve Sinasos'tan Yığma konut örnekleri

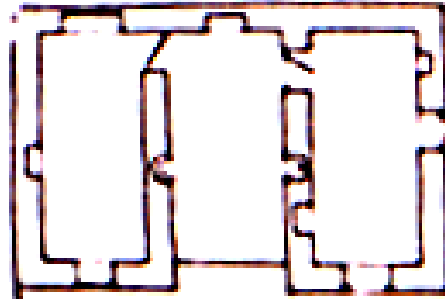
4.3. Kapadokya Konut Mimarisinin Anadolu Konut Geleneği İçindeki Yeri

Anadolu'da geleneksel konut mimarisi, yapılan birçok araştırmada bölgelere ayrılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. D. Kuban, Anadolu konut mimarisini, bölgesel farklılıkları saptayarak yedi ayrı bölgede incelemiştir. Buna göre Kapadokya, Orta Anadolu'nun Kayseri ve Niğde ile sınırlanan ve Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi, Kuzey Suriye ile buluşan taş mimari özelliklerine sahip bir bölgedir (Kuban, 1995, s: 227). H. Sezgin, Anadolu konut mimarisini, Anadolu'yu iki temel bölgeye ayırarak incelemiştir. Bunların ilki, geleneksel Osmanlı evinin yer aldığı "Anadolu Sentezi Bölgesi"dir. Diğeri, Batı Karadeniz Bölgesi'nin sahil kesimleri, Marmara, Trakya, Orta Anadolu ve Batı Anadolu Bölgeleri dışında kalan, "Geçiş Bölgesi" dir. Geçiş Bölgesi'ni oluşturan bölgeler, çevre kültürlerin özgün ve belirleyici özelliklerinin etkisi altındadır. Kapadokya, Kayseri örneği irdelenerek Geçiş Bölgesi'nde yer alan bölge olarak ortaya konmuştur (Sezgin, 1992, s: 48). Ö. Küçükerman, Anadolu konut mimarisini Anadolu'yu üç temel bölgeye ayırarak incelemiştir. Buna göre Kapadokya, Dış ve İç Bölgeler arasında, bu iki bölgeden ortaklaşa etkilenen "Karışım Kuşağı"nda yer almaktadır (Küçükerman, 1973, s:).

Kapadokya konut mimarisi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi konut mimarisi, plan şemaları, malzemenin biçimlenmesi, bezeme özellikleri, yapım sistemi özelliklerinde farklılıklar taşısa da taş malzeme kullanımı, plan ve cephe düzeni olarak Irak, Kuzey Suriye, İran konut mimarisinden ortak etkiler taşımaları gibi benzerlikler göstermektedir. Kapadokya konut mimarisi, Anadolu'nun eski kültür katlarına uzanan ve Anadolu coğrafi sınırlarının dışında bulunan çevrelerden gelen etkileri taşımakta ve geleneksel Türk evinin tüm özelliklerini taşımaktadır (Binan, 1994, s: 76).

Yöresel konutların mekansal ve biçimsel özelliklerinde eski kültürlerin bugüne ulaşmış izlerini bulmak mümkündür. Kapadokya’da işlevsel konut birimi olan iki oda ile aralarındaki eyvandan oluşan plan şemasının kaynağı üzerine çeşitli görüşler vardır. D. Kuban’a göre, bu plan şemasının kaynağı Orta Doğu’nun eski kültür katlarındadır. İslam Mimarisi’nin oluşma çağlarında Suriye ve Irak’ta yapılan saraylarda, Fustat kazılarında ve Maverâ-ün-Nehir’de Ortaçağ kentlerinde karşılaşılan bu düzene Arapça "beyt" adı verilir (Kuban, 1995, s: 230 v.d.). H. Sezgin’e göre, bu şemanın kökeni Orta Asya konut ve saray mimarisidir (Sezgin, 1992, s: 24). Kaynağı kesin olmasa da, bu plan Anadolu’da yaşamış çeşitli halkların yaşam şartlarına ve gereksinmelerine cevap verebilen benimsenmiş bir motiftir.

İki uzun dikdörtgen planlı yaşama birimi ile bunların arasında yer alan eyvandan oluşmuş konut birimi ve bu birimin tekrarı ile oluşan konutlar, Hitit konut geleneğindeki Hilani ile benzerdir (Şekil 4.7). Hilani, uzun eksenleri birbirine paralel iki ince uzun dikdörtgen salon ve bir, iki, ya da üç sütunlu bir portik şeklinde girişi olan yapıdır (Duru, 1971, s:188). Bazı konutların giriş cephelerinde bulunan eyvan genişliğince sütunlu girişler de Hilani’ye benzetilebilir.

Şekil 4.7 Kahta, Damlacık’ta bir Hilani örneği (Akın, 1984, s: VIII)

Kapadokya’da bulunan bazı örnekler, Kuzey Mezopotamya konut mimarisinde görülen "Tarma Evi" olarak adlandırılan konut tipi ile planlama yönünden benzer özellikler taşır. "Tarma" üç tarafı diğer mekanlarla çevrili olan ve ön yüzüyle avluya açılan direkli mekandır (Akın, 1984, s: 23). Kapadokya yöresel mimarisi içinde değerlendirilen konutların Tarma Evi ile ortak özelliği, bölgede eyvan olarak isimlendirilen iki yandan duvar ile sınırlanmış ön yüzü dışarıya açılan mekandır. Eyvanlı ev, Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Lübnan’ı içeren bölgede bulunur. Eyvanlı evin yayılma alanı, aynı zamanda zorunlu iskan programlarının uygulanmaya başlandığı Cumhuriyet Dönemi’ne kadar kesintisiz olarak süren, doğal ve yapay mağaralarda barınma geleneğinin en yoğun olduğu alanlardır (Akın, 1985, s: 38). Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında Kapadokya’da da kimi eyvanlı evler bir

veya birkaç oyma mekanı da içerir (Akın, 1985, s: 43).Eyvanlı evin yayılma alanının, doğal ve yapay mağaralarda barınma geleneğinin en yoğun olduğu alan olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Kapadokya olması ve bu bölgelerde oyma konutlarda eyvanın bulunması, bölgede geleneksel konut gelişiminin en son aşaması olan yığma konutlardaki eyvan olgusunu kısmen de olsa açıklamaktadır.

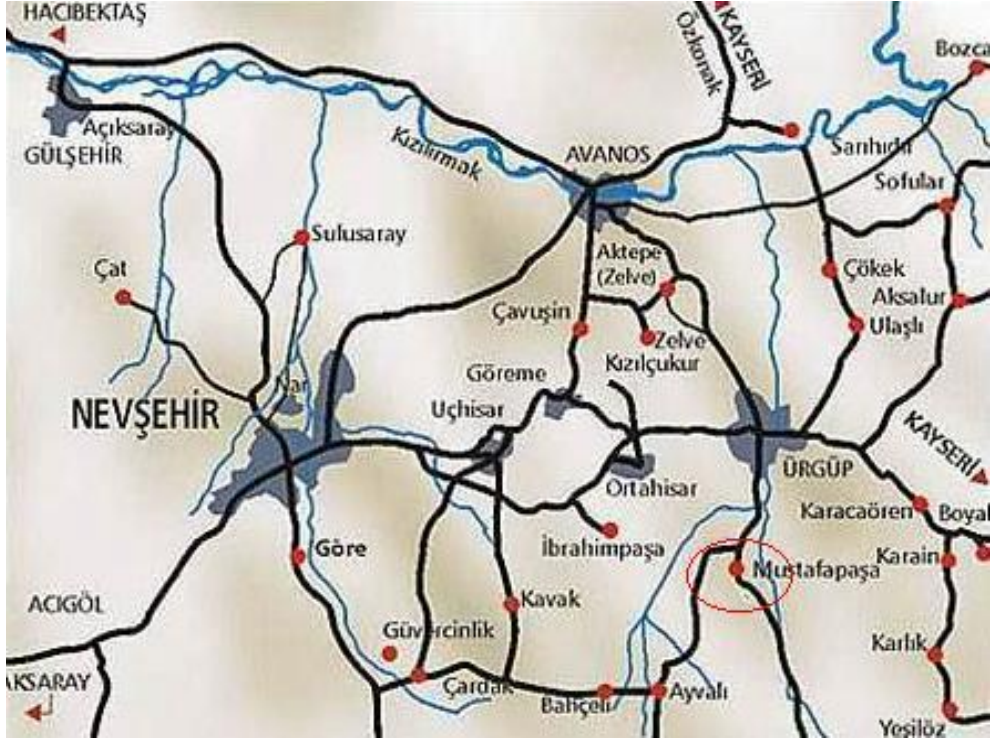
Kapadokya Bölgesi konutlarında, taşıdığı özelliklerle konutta en önemli mekan olan “Başoda”, yığma konutlarda bazı örneklerde konuta bitişik ve konut girişinden bağımsız olarak avluya açılan örneklerde önündeki sütunlu ön mekanı ve işleviyle Megaron’la benzerlikler taşır. Megaron, önünde direkli bir girişle avluya açılan, içinde ocak bulunan uzun dikdörtgen odadır (Hasol, 1995, s:305). Megaron, “erkeklerin ocaklı toplantı salonu” anlamına gelmektedir (Naumann, 1975, s: 9). Megaron'un M.Ö. 3000'e tarihlenen Anadolu'daki en eski örneği Batı Anadolu'da Troya'da görülür (Akurgal, 1983, s: 14).

Orta eyvanlı simetrik tümel konutlar, bitişken yapıların yoğun olduğu bölgelerde örneğin Doğu Anadolu Bölgesi'nde tüteklikli yeraltı konutlarının olduğu yerleşimlerde, bu bölgedeki sosyo-ekonomik gelişme ve değişmeye uygun düşen zamanlamayla, bir subasman üzerinde yükselerek, kendini bitişken ve köhne hücrelerin yıkıntısından soyutlayan, kitleye uyumdan kurtulup, ona egemen olma isteğini gösteren, gücü ve bireyselleşmeyi simgeleyen yapılar olarak ortaya çıkmıştır (Akın, 1985, s: 42 v.d.). Buna benzer bir şekilde, Kapadokya'daki Rum nüfusun, Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve bunların devamı olan kanunlar doğrultusunda gayrimüslim halka tanınan ayrıcalıklarla, ekonomik ve sosyal anlamda gelişimi ve yapı yapma sınırlamasının kalkması sonucunda, plan ve cephe düzenleri mevcut konutlardan tamamen farklı, büyük ebatlı yığma konutlar yapmaları simgesel olarak açıklanabilir. Gayrimüslim halk toplumsal hayattaki konumları ve maddi durumlarının değişmesiyle, daha önce birinin avlusu diğerinin damı olan, birbiri içine geçmiş oyma ve Yarı oyma - yarı yığma konutlardan oluşan yerleşimlerinin çehresini tamamen değiştirmeye yönelik bir yapım etkinliğine başlamıştır.

5. KAPADOKYA'DA BİR RUM KASABASI: SİNASOS

5.1. Coğrafi Özellikleri

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Sinasos (Mustafapaşa), Ürgüp-Damsa yolu üzerinde, Ürgüp'ün 6 km. güneydoğusunda, Toros Dağları'nın kollarıyla çevrili ve Kızılırmak Nehri'ne akan dere kollarıyla sulanan bir vadinin ortasında yer almaktadır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Sinasos'un (Mustafapaşa) bölgedeki konumu

Sinasos birçok küçük tepe üzerinde ve bu tepelerin arasındaki derin vadilerde, doğal çevre verileri ile şekillenmiş bir yerleşim merkezidir. Değişken olan eğim yolları, merdivenli sokakları ve bina biçimlerini oluşturmakta etkili olmuştur. (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Sinasos (Mustafapaşa) yerleşiminin genel bir görünümü (Aslı İ. Özbay)

Sinasos'un zemini volkanik tuf tabakası ile kaplıdır. Türkiye'de 4. deprem kuşağında yeralan bölgede günümüze kadar belirlenen en şiddetli deprem Richter ölçeğiyle 7 kuvvetindedir. Erozyon önemli bir sorun olarak günümüze kadar gelmiştir. Bölgede termal kaynaklar bulunmamaktadır ve genel zemin su düzeyi oldukça düşük bir seviyededir. Sinasos'ta karasal iklim hakimdir ancak etrafındaki dağ zincirleri ve akarsular, nispeten yumuşak bir iklime sahip olmasını sağlamıştır (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Sinasos'u (Mustafapaşa) ve çevresini gösteren hava fotoğrafları (Aslı İ. Özbay)

5.2. Toplumsal ve Ekonomik Yapı

Sinasos, 1924 yılında Lausanne Antlaşması uyarınca, yörede yaşayan Rumların “iki yönlü göç” sonucunda Yunanistan’a göç etmesinden önce Kapadokya’nın en gelişmiş ve en önemli yerleşim merkezlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. İlk adı kesin olarak bilinmeyen kasabanın çeşitli dönemlerde “Sasima”, “Sasime”, “Levidis”, “Assuma”, “Mortman”, “Sunasyun”, “Sinason”, “Sinassus” ve “Asos” adlarını taşıdığı düşünülmektedir (Texier, 1862, s: 461).

Sinasos, Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlığı resmi dinlerinden biri olarak kabul ettiği dönemden başlayarak bir Hristiyan yerleşimi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde iken de Kapadokya’da tamamen Rum kültürünü yansıtan az sayıda yerleşmeden biri olma özelliğini korumuştur. Nüfusunun büyük çoğunluğu Rum olan Sinasos, İstanbul’daki ticaret etkinlikleriyle zenginleşmiş, 19. yy’da Ortodoksluğun canlandırılması çalışmalarında, özellikle etkinlik göstermiştir (Kostof, 1972, s: 31). 1924 yılında yapılan mübadele öncesinde Sinasos, Anadolu’da ağırlıklı olarak Rumca konuşulan birkaç yerleşim bölgesinden biridir (Augustinos, 1997, s: 268). Rum nüfus 19. yy içinde hızla azalmıştır. 1890 yılında 4500’den 3000’e, 1924 yılına kadar 1200’den 878’e düşmüştür. 1890 yılında Türk nüfusu 600’dür (Stamatopoulos, 1924, s: 14).

Sinasos, Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca üyeleri halk tarafından seçilip hükümet tarafından onaylanan bir kasaba meclisi tarafından yönetilmekteydi. Bu meclis, vergi tahsilatından, kilise, okul ve diğer kamu kuruluşlarının harcamalarından ve denetlenmesinden sorumlu olup Ürgüp Kaymakamlığı ve Konya Valiliği’ne bağlıydı. Kilise örgütlenmesi açısından kasaba, Kayseri Metropolü’ne bağlıydı (Stamatopoulos, 1924, s: 14).

Ele alınan dönemde, Anadolu’da nüfusun büyük kısmı tarım faaliyetleriyle geçinmekteydi. Sinasos halkının geçimi tarımdan ve şehir dışında çalışanların gelirlerinden sağlanmaktaydı. Sinasos’ta ayrıca küçük çapta sanayi kolları, atölyeler, terziler, kunduracılar, hırdavatçılar, bakkaliyeler ve bakırcılar ve kasaplar bulunmaktaydı. Her aile bütün yıl yetecek kadar ürün almak üzere tarım yapmaktaydı. Tarım olanaklarının elverişsizliği kent merkezlerine göçe neden olmaktaydı. Kayseri Ortodoks Rum Metropolitiği’nin kayıtlarına göre, 1834’te çalışabilir durumdaki erkeklerin yaklaşık yüzde 60’ı İstanbul başta olmak üzere Niğde, Antalya, İzmir, Mersin ve Adana’ya çalışmaya gitmekteydi (Augustinos, 1997, s: 39 v.d.).

1856 yılında ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ile renk, dil, din farkı gözetmeksizin herkese eşit haklar verilmesiyle azınlıkların ticarete etkin oldukları dönem başlamıştır. 19. yy'da İstanbul'daki Avrupalıların başlıca iş ve ikamet merkezleri olan Pera ve Galata'da ticaret Rumlarla Ermenilerin elindeydi. İstanbul'da tüccarlık yapan Sinasoslu Rumlar, havyar, zahire, boya ve gemi sektörünün kontrolünü ellerinde tutmuşlar, elde ettikleri mali gücü Sinasos'ta sosyal, kültürel ve eğitim ile ilgili alanlara aktarmışlardır (Augustinos, 1997, s: 135). 1800'lerin sonunda ve 1900'lerin başında Sinasos'ta birçok kişi sayfiye evleri inşa ettirmiş ve bölgenin konut tipolojisinde önemli bir yeri olan yığma konut örnekleri bu dönemde gelişmiştir.

Sinasos'taki Rum cemaati ekonomik ilerlemeden yararlanarak gelişime açık bir kurumsal altyapı kurmuştur. 19. yy'da Anadolu'nun birçok yerinde cemaat etkinlikleri ve bu etkinlikleri yönetmesi için kurulan örgütlerin sayısı fark edilir şekilde artmıştır (Augustinos, 1997, s: 72). 18. yy'da ve 19. yy'ın başlarında eğitimin milletin yeniden doğuşu fikrinin gelişmesine olan faydasının farkına varılmasıyla, her Rum toplumunda olduğu gibi, Fener Rum Patrikhanesi'nde hazırlanan çizelgeler doğrultusunda Sinasos'ta 1821 yılında Erkekler Okulu kurulmuştur (Augustinos, 1997, s: 277). 1872'de Kızlar Okulu kurulmuş, 1893'te Erkekler Okulu ile tek müdürlüğe bağlanmışlardır (Stamatopoulos, 1924, s: 18).

Sinasos'ta çok sayıda oyma ve yığma kilise inşa edilmiştir. Kasabada iki cemaat kilisesi, çevrede yaklaşık otuz şapel ve birçok manastır bulunmaktadır. Cemaat kiliselerinin en eskisi, Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi'dir. Giriş kapısının üzerindeki kitabede 1729 yılında tamamlandığı yazılıdır. Civardaki kır kiliseleri ve tapınakların en önemlileri, Aziz Nikolas Manastırı, Panaya Eleusa ve Aziz Basileios Kilisesi'dir. Aziz Nikolas Manastırı, monolitik bir kayaya oyulmuş, dört kanadı Aziz Nikolas, Azize Barbara, Aziz Savvas ve Aziz Minas'a ithaf edilmiştir. Panaya Eleusa Kilisesi, Panaya tepesine kurulmuştur. Aziz Basileios Kilisesi, Sinasos'un kuzeyinde, yerin altında kayaya oyulmuş, üç katlı bir yeraltı kilisesidir. Aziz Lucas Kilisesi, Üç Piskoposlar Kır Kilisesi, Vaiz Yahya Kilisesi civardaki monolitik kayalara oyulmuştur. Bir başka ibadet yeri de Damsa Çayı yakınlarındaki Aziz Georgios Şapeli'dir (Stamatopoulos, 1924, s: 25 v.d.).

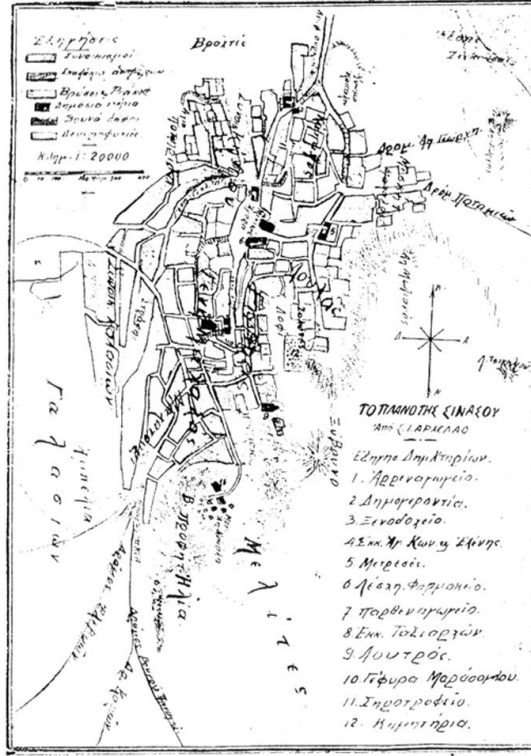
19. yy'dan itibaren İstanbul'a göçen ailelerin sayısında bir artış olmuş, Sinasos'ta Hristiyan nüfusu azalmıştır. 1924 yılında Rumların "İki yönlü göç" sonucu Yunanistan'a gitmesinden sonra "Sinasos" adı değiştirilmiş ve yerleşim merkezine "Mustafapaşa" adı verilmiştir. Türk nüfusun az olması, mali olanaklarının yetersizliği

sonucunda artan işsizlik oranı, toprağın zengin tarımsal özellikler taşınamaması, sanayinin gelişmemesi ve devamlı iş olanaklarının sağlanamaması sonucu artan kent merkezlerine göçün artmasıyla Mustafapaşa'nın nüfusu 1975 yılında 3060'a 1980 yılında 2050'ye 1985 yılında 1400'e kadar düşmüştür. Geleneksel konutlar iyi korunamamış, doğal etkiler ve kasaba halkının kapıları, pencereleri, bezemeleri söküp satmaları ve çeşitli ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaları sonucu, yapılar yavaş yavaş harabe görünümü almaya başlamıştır. Günümüzde nüfusu 2000-3000 arasında değişen Mustafapaşa nüfusunun büyük çoğunluğunu memur ve emekliler oluşturmakta ve halkın %40'ı tarımla uğraşmaktadır. Kasabada bir ilkokul ve bir ortaokul bulunmaktadır.

5.3. Sinasos Yerleşim Dokusu

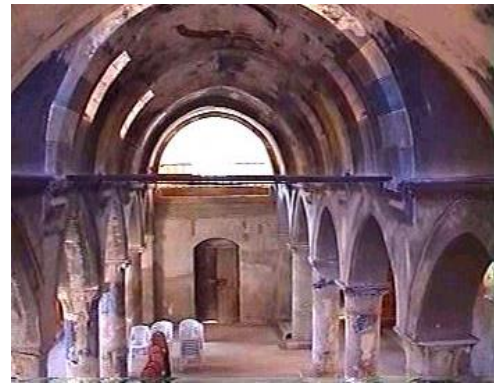
Bu tez kapsamında Sinasos'un, 1924 yılında gerçekleşen Mübadele öncesindeki durumu esas alınmaktadır. Bu dönemde Sinasos, birçok Rum Mahallesi ve iki Türk mahallesinden oluşan bir kasabadır. 1924 yılında Rumlar tarafından hazırlanan yerleşim planı incelendiğinde, kasabanın bugünkü sınırlarına o dönemde ulaşmış olduğu görülmektedir. Tepeler ve yamaçlarında kurulan konutlar, vadide ve merkezde yer alan kamu binaları ile Sinasos 1900'lerin başında eğitim ve sosyal sistemleri kurulmuş, gelişmeye açık, doğa ve topografya ile bütünleşmiş bir yerleşim görünümündedir. 1924 yılı tarihi yerleşim planında yeralan önemli kamu yapıları yer almaktadır (Arhealos, 1924, s: 7). (Şekil 5.4).

Sinasos yerleşim dokusu, ortak kullanıma açık kamu yapıları (köprü, çeşmeler, kiliseler, camiler, medrese, umumi hamam, kızlar okulu, erkekler okulu, kütüphane, vergi dairesi, başkanın ofisi, otel, eczane, han, muhtarlık, ihtiyarlar heyeti evi) ve konutlardan oluşmaktadır. Kasabanın merkezinde Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi (Şekil 5.5), köy toplantı merkezi, eczane, pazar yeri, kahvehaneler, otel, cami ve medrese bulunmaktadır. Medrese 1316 yılında tamamlanmıştır (Şekil 5.6) Sinasos'taki tek köprü olan, üç kemerli Maraşoğlu Köprüsü, Dimitri Maraşoğlu tarafından 1865 yılında yaptırılmıştır (Şekil 5.7). Kasabada yeralan en büyük cami, medresenin karşısında inşa edilmiş, kare planlı, hacimlerin üzeri beşik tonoz ile örtülü Aşağı Cami'dir. Kapadokya'daki diğer Rum kasabalarından öğrencilerin de yatılı okuduğu, Erkekler Okulu günümüze ulaşmamıştır (Şekil 5.8).

1) Erkekler Okulu	7) Kızlar Okulu
2) Köy İhtiyarlar Heyeti Evi	8) Taxiarches Kilisesi
3) Otel	9) Hamam
4) Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi	10) Maraşoğlu Köprüsü
5) Medrese	11) İpek Böceği Üretim Çiftliği
6) Köy Toplantı Merkezi ve Eczane	12) Mezarlık

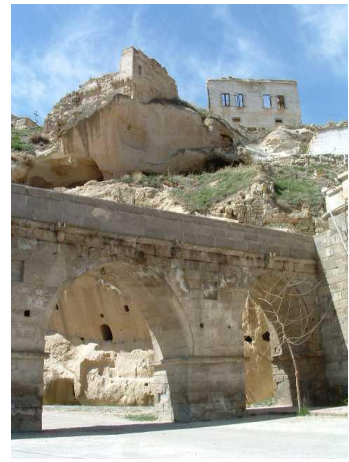
Şekil 5.4 1924 yılı tarihi yerleşim planı (Arhealos, 1924, s: 7).

Şekil 5.5 Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi genel görünümü ve içeriden görünümü

Şekil 5.6 Medrese giriş kapısı ve Aşağı Camii

Şekil 5.7 Maraşoğlu Köprüsü

Şekil 5.8 Erkekler Okulu (Sinassos in Cappadocia, 1924, s: 46)

Çoğunluğu İstanbul ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde çalışan Rum halk, Sinasos'u bir sayfiye kenti olarak kullanmıştır. İstanbul'da zahire, boya ve gemicilik piyasasını denetim altında tutan Rumlar mali kaynaklarını Sinasos'ta okul, otel, kilise, hamam, köprü gibi yapıların inşa edilmesi için kullanmış, kentin gelişmesinde ve zenginleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Sinasosluların yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri İstanbul'un kozmopolitan atmosferi ve tatmin edici ekonomik düzeyi, kültürel anlamda gelişmelerini sağlamıştır. 19. yy'da yoğunlaşan Ortodoksluk kültürünü koruma çabası İstanbul'dan yayılarak, tüm Rum cemaatlerinde olduğu gibi Sinasos'ta da eğitim, kültür ve hayırsever dernekleri gibi toplumsal teşkilatların geliştirilip etkinliklerinin artmasına yol açmıştır. Anadolu'nun diğer bölgeleri ve İstanbul ile yakın ilişki içinde bulunan gelir düzeyi yüksek halk, büyük ölçekli evler yaptırmış, bu yapım etkinliği sonucunda Sinasos'un bugünkü dokusu ortaya çıkmıştır.

6. SİNASOS KONUT MİMARİSİ

6.1. Sinasos Konut Mimarisini Oluşturan Fiziksel ve Sosyo-ekonomik Etkenler

Sinasos geleneksel konutları, üretim yaparak geçimini sağlayan ailelerin barınma ve günlük işlere yönelik birtakım ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Temel ihtiyaçlar, ev içinde ve evin yakınında üretime dönük yaşam tarzı, yiyecek kurutmak, saklamak, yemek hazırlamak, hayvan barındırmak gibi işlevler bina biçimi oluşumunu yönlendirmiş, avlu, eyvan gibi açık ve yarı açık alanlara sahip konut tiplerinin oluşmasında etkili olmuştur. Yaşam biçimi, konutlarda genellikle zemin katlarda, hayvan barındırma, depolama ve üretim için gerekli olan alanların yapılmasını gerekli kılmıştır. Gelir düzeyi düşük olan aileler ise ortak bir avlu çevresinde tek tek küçük birimlerden oluşan konutlar inşa ettirmişlerdir. Her birim, büyük aile içinde bir çekirdek aileye aittir. Gelir düzeyi yüksek aileler büyük ölçekli, avlu veya bahçeye sahip konutlar inşa etmişlerdir

Sinasos konutlarında, zemin katta pencerelerin az ve görüş hizasının üstünde olması, avlu duvarlarının yüksek ve görüşü engelleyecek biçimde yapılması, toplumsal alışkanlıkların bina biçimi üzerindeki etkisini göstermektedir. Sinasos'ta bulunan iki farklı dine mensup nüfusun konutları genel olarak aynı özellikleri taşımaktadır. Konutların farklılaşması genellikle gelir düzeyi ile ilgili olmuştur. Hristiyan evlerinde, Müslüman evlerinden farklı olarak bir "ikona odası" bulunmaktadır.

Sinasos'ta eyvan, balkon, revak ve damların, topoğrafik özellikler sonucu birbirini görebilecek biçimde konumlandırılmış olması, yerleşme ölçeğinde sosyal ilişkileri güçlendiren özelliklerdir. Konut içinde insanlar arası ilişkiler, yerleşme ölçeğinde insanlar arası ilişkiler ve bu ilişkilerin yer aldığı çevre, konutlardaki mekan düzenlemesi üzerinde etkili olmuştur.

Sinasos geleneksel konutlarında cephelerde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bazı konutlarda binanın büyük ölçeği, simetrisi binaya kendine özgü bir karakter

kazandırırken, bazı konutlarda taş bezemeler pencereleri, giriş kapılarını, eyvanları ve çıkmaları zenginleştirerek cephelere hareket getirmektedir.

6.2. Sinasos Konutlarının Yapım Özellikleri

Kapadokya genelindeki duruma paralel olarak, Sinasos geleneksel konutlarında da yapım sistemi açısından üç farklı konut türü belirlenmiştir. Bunlar Oyma, Yarı oyma-yarı yığma ve Yığma konutlardır.¹

Oyma Konutlar

Tüm Kapadokya'da olduğu gibi Sinasos'ta da, düşey ve yatay doğrultularda kayaların içine oyularak gelişmiş yeraltı konutları bulunmaktadır (Roides, 1924, s: 53). En yalın köy konutu bir tek oyma birimden oluşmaktadır. Bazı konutlarda bu oyma konut biriminin önüne bir tonozlu yaz mutfağı eklenmiştir (Ev no: 1). Zamanla, ihtiyaçlar doğrultusunda, mevcut oyma birimin iki yanında ve arkasında oyularak elde edilen başka birimlerin eklenmesiyle konut ebatları da büyüebilmektedir (Ev no: 2, 3) Sinasos'ta çoğunlukla yamaçta yer alan oyma konutlardan günümüze, birtakım eklemelerle özgünlüğünü kaybetmeden ulaşabilen örnek çok azdır (Şekil 6.1). Yörede, değişen şartlar ve ihtiyaçlar sonucu oyma konutlar sadece mutfak, ahır ve depo olarak kullanılmakta, konutların önüne veya üzerine inşa edilen birimler esas konut alanlarını oluşturmaktadır.

Şekil 6.1 Monolitik kayaya oyulmuş 2 katlı oyma konut ve yamaca yaslı oyma konut

¹ 1924 yılında yapılan bir sayıma göre Sinasos'ta iki marangoz, bir inşaatçı, bir sıvacı, iki badanacı ve bir demirci bulunmaktaydı. Sinasos'un hemen hemen bütün evleri, Ürgüp'te bulunan 700 üyeli "Abraham Baba" isimli bir inşaatçı loncasının üyeleri olan ustalar tarafından yapılmıştır. Karadenizli ustaların da burada çalıştığı bilinmektedir (Asvesti, Atina 1980, s: 156).

Kapadokya'da doğal arazi yapısının elverişli oluşunun da yardımıyla, oyma evler ve mekanlar binlerce yıldır yapılmakta ve çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Doğal etkenler sonucu oluşmuş nişlerin ve girintilerin içi oyularak yapılan oyma birimler ihtiyaç oldukça yeni bölümler eklenerek genişletilmiştir. İşlevinin önemine göre ebatları ve yüzey işçiliği kalitesi değişir. Kiler, ambar, şaraphane, ahır gibi hizmet alanı olarak kullanılan birimlerde duvar, zemin ve tavan yüzeyleri fazla düzgün değilken, oda, kışodası, alt kat eyvanı olarak kullanılan birimlerin yüzeyleri çok daha düzgündür. Tavanları çoğunlukla düz olarak yapılır. Kayaoyma birimlerin içindeki ikona odaları arasında tavanı küçük bir kubbe şeklinde oyulmuş örnekler bulunur. Malzemenin kolay işlenebilir olması bu gibi yüzeyleri yapmayı mümkün hale getirmiştir.

Yarı oyma-yarı yığma Konutlar

Oyma konut birimlerinin dışarıya açılan yüzüne yığma sistem ile yapılan bölümlerin eklenmesi ile oluşmaktadır. Bu konutların yaşam düzeyinin gelişmesi ile oluştuğu düşünülmektedir (Stea, Turan, 1993, s: 194). Avluların yol cepheleri üzerinde, ev sahibinin maddi durumuna bağlı olarak, ihtiyaç oldukça yeni birimlerin eklenmesiyle, farklı büyüklük ve düzende planlanmışlardır. Yarı oyma-yarı yığma konutlar, zemin katta avlu etrafında evin bulunduğu araziye göre şekillenen birimlerden oluşmaktadır. Avlunun büyüklüğü ve çevresindeki oda sayısı ev sahibinin gelir düzeyine ve ailenin ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Bu konutlar, Anadolu'da yerleşmiş geleneksel mimari bir olgu olan, konut biriminden bağımsız "Konuk Odası (Başoda) " geleneğini de yansıtmaktadır (Şekil 6.2).

Şekil 6.2 Başodaları cephede belirgin olan Yarı oyma-yarı yığma konut örnekleri

Yığma Konutlar

Ekonomik olarak Anadolu'nun diğer kentleriyle ilişkide olan kesimin yaptırdığı, tümel planlama ilkesine dayalı olarak bir defada inşa edilmiş konutlardır. Bu örnekler, 19. yy başından itibaren diğer büyük kentlerde de görülen iç ve orta sofalı plan tiplerine sahip, yerel özellikler de taşıyan konutlardır. Belli bir işletme şemasına göre yapı programının önsel kabule dayanan bir biçim içinde çözümlenmesine dayanır (Şekil 6.3) (Ev no: 33, 34, 35).

Şekil 6.3 Yığma konut örnekleri

6.3. Sinasos Konutlarının Taşıyıcı Sistem Özellikleri

Yığma sistem taş konutların strüktürünü oluşturan öğeler; “Taşıyıcı Sistem” ve “Örtü Sistemi” olarak iki genel bölümde ele alınabilir (Binan, 1994, s: 171).

Sinasos'ta kullanılan taşıyıcılar, sürekli ve tekil taşıyıcılardır. Sürekli taşıyıcı olan duvarlar, taşıdıkları örtüye ve örtüden gelen düşey ve eğik yüklere dayanak oluşturacak boyut ve teknikte yapılmışlardır. Duvarlar, Yalın kat duvar (22-60 cm), Moloz taş duvar (60 cm), Bir yüzü kesme bir yüzü moloz taş duvar (70 cm), Çift kat duvar (70 cm), Kalın duvar (60-100 cm) olmak üzere 5 çeşittir. Bağlayıcı ana malzeme olarak “şillez” denen volkanik topraklı bir harç kullanılır.

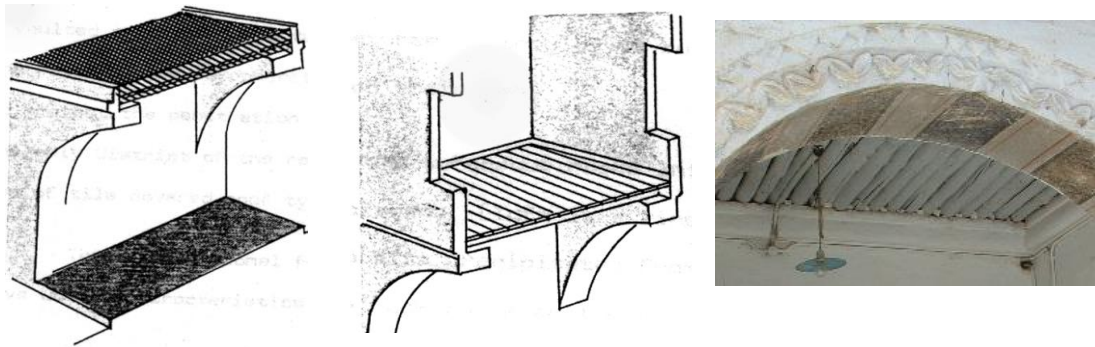
Tekil taşıyıcılar, çok parçalı veya tek parçalı sütunlardır. Evlerin girişinde, eyvanlarda ve balkonlarda yer alan sütunlar, daire, kare ve çokgen kesitli olarak taştan ve bazen ahşaptan yapılmıştır (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 Taş ve ahşap sütun örnekleri

Sinasos'ta kullanılan örtü sistemleri, "Yatay taşıyıcı örtü sistemi" (düz atkılı sistem) ve "Eğrisel taşıyıcı örtü sistemi" (kemer ve tonoz)'dir. İki katlı yapılarda genellikle alt katlarda tonoz, üst katlarda hezen kullanılmaktadır.

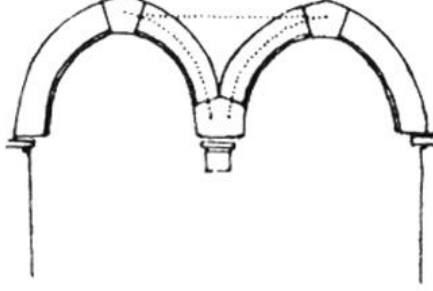
Yatay taşıyıcı örtü sistemi olarak, yöresel adı "Hezen" olan ahşap kirişleme yöntemi kullanılmıştır. Dairesel kesitli ahşapların, duvar üstünde, yan yana sıralanmasıyla meydana gelir. Eğer üstte bir kat daha varsa, kirişlerin üstüne kaplama tahtası döşenir aksi halde taş, toprak ve saman karışımı bir tabakayla kaplanır. Ahşap kirişlemenin altı genelde çıplak bırakılır, bazen ahşap kaplanır, üstü ise hasır veya ahşap ile kaplanır (Şekil 6.5).

Şekil 6.5 Hezenin üstünde kat olduğu ve olmadığı durumları gösterir kesitler ve bir hezen örneği (A. Erençin, 1979, s: 26)

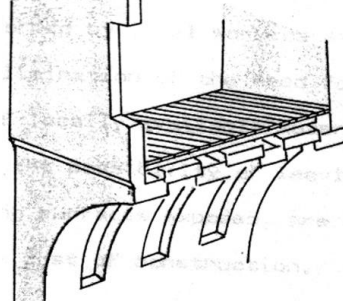
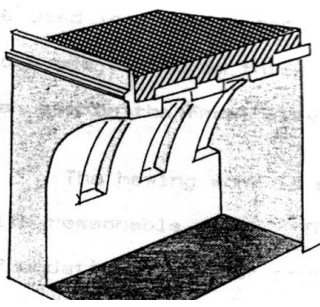
Eğrisel taşıyıcı örtü sistemi olarak kemerler ve tonozlar kullanılmıştır. Kemerler, kapı ve pencerelerin üzerinde, konut girişleri ve balkonlarda bulunur ve konutlarda önemli karakteristik özellik olan eyvanın, dışa açılan ön yüzünü oluşturur. Eyvanlarda kemerler bir veya daha fazla açıklıklı olabilir ve taşıyıcı duvar ya da sütunlar tarafından taşınır. Yaygın olarak kullanılan kemer tipleri, düz kemer, basık kemer, yarım daire kemer, armudi kemer, karpuz kemer, asma kemerdir. Asma

kemer, iki kemerli açıklıkların ortasındaki kolonun kaldırılıp kemerlerin, taşların içinden geçen demir askılarla yanlara taşıtılmasıyla meydana gelir (Şekil 6.6).

Şekil 6.6 Asma kemerin taşıma prensibini gösteren kesit ve bir asma kemer örneği(Erençin, 1979, s: 26)

Eğrisel örtü olarak kullanılan tonozlar, aralıklı olarak inşa edilmiş kemerler ve bunların aralarının taş levhalarla kapatılmasıyla oluşmuştur. Kemerlerin arasındaki taş plaklar yapım sırasında taşıyıcı olarak nitelendirilmeseler de, son kilit taşları konulduktan sonra atkı kemerlerle bütün olarak çalışarak beşik tonoz sistemi oluştururlar (Erençin, 1979, s: 27 v.d.) (Şekil 6.7).

Şekil 6.7 Tonzun üstünde kat olduğu ve olmadığı durumları gösterir kesitler ve bir tonoz örneği (Erençin, 1979, s: 27 v.d.)

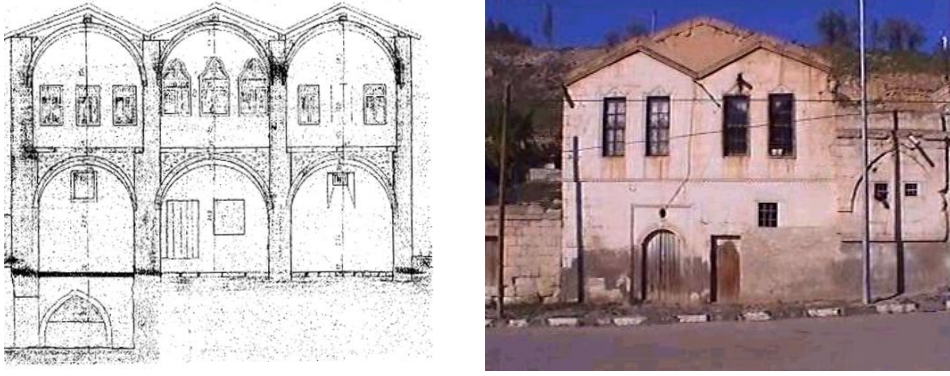
Yöredeki tüm geleneksel konutların ilk yapıldıklarında çatı örtüsünün düz dam olduğu bilinmektedir. Tanzimat Fermanı sonrasında, Rumlar konutlarını ahşap çatı ile örtmeye başlamışlardır. ² Sinasos'ta bulunan evlerin çoğu, tek, çift veya dört eğimli çatılarla kaplıdır. Konutların çatılarında toprak dam ve eğimli çatı olmak üzere iki sistem uygulanmaktadır.

Toprak damlı örneklerde birbirlerine paralel olarak yerleştirilen tomrukların üzeri ahşap kaplamalar ile kaplanır ve parapetler oluşturulur. Kaplamaların üzerine 7-10

² Sinasos'ta ahşap çatılar, 1856 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan sonra yapılmaya başlanmıştır. Bundan önce, Fatih Sultan Mehmet zamanında çıkarılan kanunlara göre gayrimüslim azınlık evlerinde çatıda ahşap kullanımı yasaktı. (Roides, 1924, s: 57).

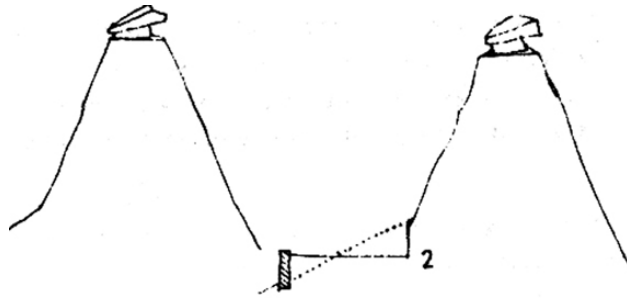
cm kalınlığında volkanik tufa dökölüp yağmur sularının akışı içim eğim verildikten sonra silindirik bir taş olan yuvaktaşı ile sıkıştırılır (S. Roides, 1924, s: 59).

Eğimli çatılı örneklerde ise tonozla örtülü mekanların her birinin üzerinde tonoz ekseni doğrultusunda oluşan beşik çatılar, aralarında yatay dereler oluşturarak yan yana gelir. Beşik çatılar, tonoz yüksekliğine göre %50-60 eğim verilmesiyle oluşmuştur. Çatı 10-12 cm kalınlığında taş levhalar ile örtülmekte ve bu taş levhaların üzeri kiremitle veya su geçirmeyen bir karışımla kaplanmaktadır (Şekil 6.8).

Şekil 6.8 Üçlü eğimli çatı kesiti ve ikili eğimli çatı örneği (Mustafapaşa Belediyesi)

Sinasos konutlarında temel yapımı için, eğimli kaya zeminde, iki uçtaki kotlar tespit edildikten sonra yüksek kotta oyularak düz bir zemin elde edilir, düşük kot yarıya kadar toprakla doldurulup, dolgu toprağın akmaması için bu kısmın önüne bir istinad duvarı çekilir (Şekil 6.9). Eğimli arsalarda basamaklı temel yapımları da görülmektedir. Bahçe duvarlarında veya yol kenarlarında dolguyu taşıyan kemerlere de rastlanmaktadır.

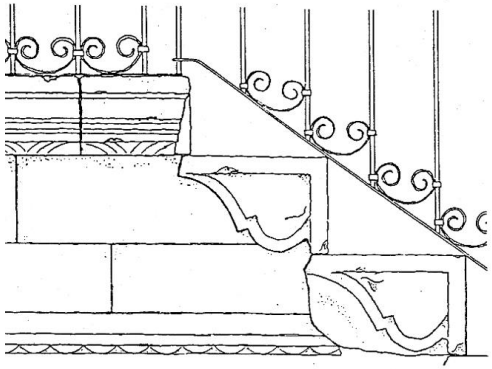

Şekil 6.9 Eğimli kaya zeminde temel yapımını gösteren kesit (Erençin, 1979, s: 24)

Sinasos konutlarında, döşemeler mekanın özelliklerine ve ev sahibinin mali durumuna göre değişiklik gösterir. Zemin katlar, maddi olanaklara bağlı olarak taş plaklarla döşenmiş ya da düzeltilmiş kaya zemin kaplamasız olarak bırakılmıştır. Üst kata ait döşeme kaplamaları, tonoz örtülerde, 10-12 cm kalınlığında 30x60 cm ve

40x60 cm boyutlarında taş veya 10 cm genişliğinde ahşaptır. Ahşap kirişli döşemelerde kaplamalar da ahşaptır.

Dış merdivenler, avluyla damı ve üst kat odalarını birbirine bağlar. İç merdivenler, giriş katını üst kata veya iç mekan ile damı birbirine bağlar. Dışarıda ve içeride yapı duvarına bitişik olarak konumlanan merdivenler, merdiven kolu genişliğinde veya daha dar duvar üzerine oturur ya da bitişigindeki duvara konsol şeklinde yapılp, bir kemer üzerinde yükselirler. Merdivenler ortalama 80-100 cm genişliğinde yekpare taştan yapılır ve çoğunlukla bezemelidir. Merdiven korkulukları çoğunlukla demir, bazen ahşaptan yapılmıştır (Şekil 6.10).

Şekil 6.10 Taş merdiven ile demir korkuluk görünüşü ve bir merdiven örneği (Berk, 1990, s:136)

Sinasos konutlarının özellikle giriş cephelerinde bulunan çıkmalarda kullanılan taşın hafif oluşu taş konsolların duvardan 80-90 cm'ye kadar taşmalarına olanak vermiştir. Taş konsollar, bindirmeli, payandalı, bindirmeli-küçük konsol taşlı olarak çeşitli şekillerde yapılmışlardır. Ahşapla taşın birlikte kullanıldığı örneklerde ahşap, hatıl işlevi görerek taş konsollara oturur ve üzerindeki kagir duvarı taşır. Açık çıkmalarda (balkon) genelde yapıya fazla yük gelmemesi için ahşap yapılan üst örtü, taş sütunlar ya da ahşap dikmelere taşıtılır (Şekil 6.11).

Şekil 6.11 Taş konsollu, ahşap sütunlu bir açık çıkma örneği ve taş konsollu bir çıkma örneği

7. SİNASOS KONUTLARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 18. yy'da sosyal alanda tohumları atılmış olan değişim ve yenilikler, 19. yy'da gerçekleşen Batılılaşma Hareketleri'nin etkisi sonucunda dönemin başkenti olan İstanbul'dan tüm ülkeye yayılmıştır. Her toplumsal tabakadan ve gelir düzeyinden insanın yaşadığı İstanbul bu gelişmelere öncülük etmiştir. 17. ve 18. yy'larda yerel eşraf ve ayan kesimi çeşitli yetkilere sahip olmuş ve taşrada, İstanbul konak modelinin yerel örneklerini yapmaya başlamıştır. 18. yy boyunca başkent İstanbul'da, başta Kağıthane ve Boğaziçi'nde inşa edilen yalı, köşk ve konaklar, eşraf konakları aracılığıyla Anadolu ve Rumeli'de yaygınlaşan bir konut zevkini temsil etmiştir (Arel, 1982, s: 17 v.d.).

Sinasos örneğinde bu durum Tanzimat Fermanı sonrasında Batılılaşma Hareketleri'nin kurumlaşmasıyla vücut bulmuş ve 19. yy'ın ikinci yarısında kasabanın çehresi değişmeye başlamıştır. Dış ticaretin gelişmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkeleri için hammadde kaynağı ve işlenmiş mal pazarı haline gelmesi, yerli zanaati olumsuz etkilemiş ve gayrimüslim bir aracı tüccar zümresinin oluşmasına yol açmıştır. Bu zümre servet biriktirip toplum içinde ayrıcalıklı ve güçlü bir konuma geçmiş, bu sayede de Anadolu ve Rumeli'de büyük konaklar yapmışlardır (Arel, 1982, s: 18). Aslen başka kentlerde yaşayıp İstanbul'a çalışmaya gelen ve maddi refaha ulaşan gayrimüslim toplulukların, burada gördükleri değişimleri, 19. yy Batılılaşma Hareketleri'nin oluşturduğu özgürlükçü ortamda, konut yaptırma yoluyla yansıtmaları da bu süreçte etkili olmuştur. Bu dönemde yabancı dil bilen ve Osmanlıların Avrupa ile başlayan siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerinde aracı olan gayrimüslim nüfus, merkezle yarışabilecek bir konut mimarisi patlamasını gerçekleştirmiştir. Genel çizgileriyle İstanbul mimarisinden ayrılmayan bu yeni konakların ortak özelliği, 18. yy'da yapımına başlanan 19. yy'da en parlak örneklerini veren iç sofalı şemanın benimsenmesidir (Arel, 1982, s: 53).

Tarımsal ekonominin yönlendirdiği bir yaşama düzeninin ticaret ve zenaate dönük bir kent yaşamına dönüşmesi, kırsal yaşam özelliklerini barındıran ev tipinin yerini başkentten gelen bir ev tipi olan orta sofalı ev tipine bırakmıştır (Arel, 1982, s: 54). Aynı dönemde Sinasos'ta yapılan evlerde de bu özellikleri görmek mümkündür.

Sinasos'ta gelir düzeyi artıp tarımsal etkinlikler azalmadan önce geleneksel konutlar inşa edilmekteydi. Bu konutlar sanayileşme sürecini yaşamamış yerleşim birimlerinin çoğunda olduğu gibi, evin ekonomik hayatın içinde yer alışı ilkesine göre biçimlenmekteydi. Dolayısıyla evde eyvan, avlu, dam gibi yarı açık alanların, kiler, şaraphane, ambar gibi birimlerin yapılmasında iklimsel özelliklerin yanı sıra bu mekanlarda ayıklama, kurutma, depolama gibi tarımsal etkinliklerin gerçekleşmesinin de etkisi büyüktür. Kasabada geçim kaynakları değişip tarımsal etkinlikler azaldıkça konutlarda ihtiyaç duyulan işlevler farklılaşmış, İstanbul'daki konaklardan etkilenecek yapılan büyük evlerde bu birimler ya tamamen ortadan kalkmış ya da önemi azalarak yapı içindeki yerini korumuştur.

Sinasos'ta ulaşılan maddi refah sonucu, aslında kasabada yaşam fazla değişmediği halde, yani bir yandan tarımsal etkinlikler sürer ve gelir kasaba dışında çalışanların kazançlarından sağlanırken, yeni yapılan evlerde plan tipi ve işlev açısından büyük değişimler olmuştur. Yani Anadolu'nun diğer bölgelerinde görülen değişim çizgisi doğal bir akış sergilerken, burada 19. yy'da yapılan yasal düzenlemelerin ve değişikliklerin sonucunda, konut tiplerinde değişme ve konut yapımında artış yaşanmıştır. Bu yeni ev tipinde iç ve orta sofalı plan şeması egemendir. Yeni ev planında başoda kadar önemli diğer mekan sofa olmaya başlar (Arel, 1982 , s: 54).

Çevre koşullarına ilkel düzeyde uyumu temsil eden köy evlerinde, Anadolu'nun ilk çağlardan beri süregelen bir mimari çevre modeli görülür. Bu modelin uzun soluklu olmasının başlıca nedeni bu çevrelerde yaşama biçimiyle ekonomik ilişkilerin pek az değişmiş olması ve böylece bir önceki kültür katmanından devralınan ev tipinin gereksinimlere karşılık verebilmesidir (Arel, 1982, sf: 54). Toplumsal değişimler sonucunda tarım üretimine dayalı yaşamın, ticaret ve zanaate dönük bir kent yaşamına dönüşmesi sonucunda, kırsal yaşam özelliklerini barındıran ev tipinin yerini başkentten gelen iç sofalı ve orta sofalı ev tipi almıştır. Bunun sonucunda başodanın işlevini ve mekansal özerkliğini sofa taşımaya başlamıştır. İç ve orta sofalı evlerde, Osmanlı evi geleneğindeki başodanın bazı özelliklerinin, orta sofanın uzantıları olan eyvanlara kaydığı, bu eyvanlara yerleştirilen çıkmaların, evin belli başlı konuk ağırlama alanı durumuna gelen orta sofaya, başodanın mekansal ve kültürel değerlerini aktardığı görülmektedir (Arel, 1982, s: 54). Geleneksel Osmanlı konutunun biçimlenmesinde etkili olan sofa, bir dağılım mekanı olmanın ötesinde birçok başka işlevi barındırır. Sofanın yeri eyvanın oluşumuna da imkan vermiştir. Eyvanlar, sofanın yerine göre, çoğunlukla simetrik bir düzenleme içinde, bir ile dört

arasında değişen adetlerde g r lm şler, sofaların aydınlatılması ve dış mekanlarla ilişki kurulmasına yardımcı olmuşlardır (Akın, 1990, s: 177).

Ortaçağdan beri Türkiye’de yerleşik bir mimari geleneğin temel tiplerinden olan orta sofalı yapı, zaman ve koşullara bağlı değişik yorumlarla, geç dönemin karnıyarık ev tipine kadar varlığını sürdürmüştür. Orta sofalı planın geleneksel konut mimarisinde 18. yy’dan başlayarak yaygınlaşması, i  dinamiklere bağlı işlevsel dönüşümlerin sonucu olduğu kadar, uzun zamandır varolan ve anıtsal yapılarda uygulanan bir şemanın, değişen toplum yapısında yetkileri, gücü ve dolayısıyla zenginliği kendinde toplayan eşraf kesiminin ve zenginleşen gayrimüslim azınlığın çabalarının sonucudur. Bu dönemde yerel eşraf ve ayan kesiminin, beylik ve paşalık rütbesiyle yönetim yetkisine sahip olup servet biriktirdikleri, g  lerinin göstergesi olarak büyük konaklar yaptırdıkları bilinmektedir. Bu konaklarda, sıradan konutlarda pek rastlanmayan orta sofalı planın uygulandığı görülür. Osmanlı konut tipolojisi, kültürel kalıtım öğeleriyle zenginleşen ilişkilerin mekansal örgütlenmeye yansımalarıyla oluşur (Arel, 1982, sf: 54).

Bu değişim sürecinde, İstanbul’da gerçekleşen değişimle, ele aldığımız Sinasos  rneğinde gerçekleşen değişim farklılık göstermektedir. Anadolu, Rumeli ve Balkanlar’da yaygın olarak kullanılan “Osmanlı Evi”, 19. yy Batılılaşma Hareketleri öncesinin geleneksel konut tipidir (Arel, 1982, s: 54). İstanbul’da i  sofalı geleneksel konut tipinin 18. yy’dan başlayarak yaygınlaştığı, 19. yy’da ise bu tipin evrim geçirerek dört eyvanlı, orta sofalı konut tipine doğru gittiği görülmektedir (Arel, 1982, s: 54), (Eldem, 1955, s: 22 v.d.). İstanbul’da yapılan dört eyvanlı, orta sofalı konut tipinde, zaman içinde orta sofanın şekli de değişiklik göstermiştir. Kare, dikdörtgen ve oda köşeleri pahlanarak yapılan orta sofalar Barok düzenin etkisiyle yerini dairesel ya da eliptik orta sofalara bırakmıştır. Sinasos’ta orta sofalı tipin bir  rneği bulunmaktadır. Sinasos’ta 19. yy’ın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni konut tipleri İstanbul’da ve tüm ülkede yaygın olarak kullanılan “Osmanlı evi” olarak tanımlanan, i  sofalı konutlardır. Konut tiplerinin değişimi etkileyici bir görüntü sergilemektedir. Oyma tek birimli evlerle, büyük ölçekli, plan tipi başkentten alınmış konaklara kadar birçok konut çeşidinin bir arada bulunması, kasabaya kendine özgü çehresini kazandırmaktadır. Ele alınan örneklerde de g r ld ğu gibi, Sinasos’ta en ilkel konut tipinden, döneminin en  ağdaş konut tipine kadar uzanan geniş bir yelpaze bulunmaktadır.

Evlerin mekansal tasarımımda ana birimlerden biri olan odalar, sofa veya avlu çevresinde konumlandırılmış, avluya ya da sokağa bakan pencereleri ile aydınlık ve

ferah birimler olarak düzenlenmişlerdir. Merkezi sofanın çevresine odaların ve diğer birimlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan plan şemaları genellikle iki katlıdır. Önemli bir yaşama alanı olan üst katlara taş bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Yığma sistemlerde, taşıyıcı duvarların üst üste gelmesi zorunlu olduğundan alt kat plan düzeni ile üst kat plan düzeni birbirini tekrar eder. Zemin kat günlük kullanımda ağırlıklı hacimlerden oluşurken üst kat, oturma, misafir ağırlama, uyuma ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Çıkıntılarla genişletilen üst katlarda daha geniş alanlar elde edilmiştir. Evlerde odalar her bir çekirdek ailenin oturma, yatma, yeme, yıkanma gibi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Bununla beraber, genellikle her evde diğer odalardan daha geniş tutulmuş, daha ince işlenmiş bir başoda bulunmaktadır. İç sofalı konutlarda sofa, cephenin ortasında bulunur, iki yanında odalar yer alır ve çoğunlukla cephesine bir balkon eklenmiştir. Sofa, işlevi, bezemesi ve cephe düzenindeki etkisi ile öne çıkarılarak vurgulanmaktadır. Plan oluşumunda ana öge olan sofanın yapı bütünündeki konumu ve hakimiyeti, planda ve cephede hissedilmektedir.

7.1. Sinasos Konutlarında İşlev ve Mekan İlişkileri

Sinasos konutlarında karşılaşılan mekanlar işlevlerine göre farklı biçim ve konumda bulunabilmektedir. Tüm evler için bir genelleme yapmak mümkün değildir, ancak evlerin çoğunda bulunan işlev ve mekan ilişkileri göz önüne alınarak genel anlayışı ortaya koymak amaçlanmaktadır. Genellikle iki katlı ve eyvanlı olan konutların zemin katlarında kış odası, tandır evi, mutfak, samanlık, ahır, tuvalet, üst katlarda odalar ve sofa bulunur. Bodrum katları ise oyma konut birimlerinden oluşmuş, depo ve şaraphane olarak kullanılan alanlardır. Damlar, kayısı, üzüm gibi meyvelerin kurutulması amacı ile evin bazı kısımlarında bulunmaktadır (Roides, 2001, s: 8).

İşlevlerine göre başlıca mekanlar; avlu, alt kat eyvanı, üst kat eyvanı, kış odası, alt kat odaları, üst kat odaları (kabul odası, büyük oda, başoda), sofa, ikona odası, kiler, ambar, şaraphane, samanlık, ahır, kümes, tuvalet, dam, yaz mutfağı (tandır evi), kış mutfağıdır. İki temel işlevi birbirinden ayırmak mümkündür. Bunlar hizmet alanları ve yaşam alanları olarak iki bölümde incelenmişlerdir.

7.1.1. Yaşam alanları

Yaşam alanları, evde yemek yeme, oturma, konuk ağırlama, uyuma, ibadet etme gibi işlevlerin yer aldığı mekanlardır. Odalar, sofa, eyvanlar, ikona odası başlıkları altında ele alınmıştır.

Odalar

Başoda, kabul odası gibi odalar, alt katta veya üst katta oluşlarına göre değişmeksizin aynı plan elemanlarına sahiptirler. Odaların döşemesi genelde ahşap olup, girişte taş döşenmiş pabuçluk bulunur. Her odada, ortalama olarak 90 cm genişliğinde, 30 cm yüksekliğinde ahşap veya taş bir sedir, kapı arkasında veya yanında yatak, yorgan gibi eşyaların konduğu bir yüklük, raflı dolaplar, lambalık, çeşitli ebatlarda nişler, ev eşyalarının konduğu bir tahtaboş, odanın ortasında büyük bir mangal, bazı örneklerde gusülhane bulunur. Tavanı tonoz ise işlemeli kemerler, düz ahşap örtülü ise tavan göbeği bulunur (Şekil 7.1). Geleneksel Osmanlı evinde de odalar arasında işlevsel farklılıklar görülmez, bütün odalar, yatma, oturma, yemek yeme ve hatta yıkanma gibi değişik işlevlerin içinde yer alabileceği biçimde düzenlenmiştir. Bu sebeple, odaların boyutları ve iç düzenlemeleri arasında da büyük farklar oluşmamıştır (D. Kuban, 1982, s: 200).

Şekil 7.1 Eğrisel ve düz örtülü odalara ve sedir, dolap gibi elemanlara örnekler

Büyük Oda (Megaspit), çeşitli amaçlarla kullanılan geniş bir odadır. Duvarlarındaki raflara madeni ve toprak kaplar, iş önlükleri, su testileri konur. Günlük elbiselerin, tahılların, sebze ve ekmeğin konduğu dolaplar bulunur (Roides, 2001, s: 7), (Ev no: 16, 24).

Kabul Odası, büyük ölçekli evlerde alt katta, avlunun genelde dış kapıya bakan bölümünde bulunan, üst katta bulunan başoda gibi konuk ağırlamada kullanılan bir mekandır. Büyük ebatları, bezemelerinin fazlalığı göze çarpar (Ev no: 12, 34), (Roides, 19, s: 57).

Başoda, Sinasos'ta, küçük ölçekli evlerde, konuk ağırlama, oturma, yemek yeme, uyuma, günlük işleri yapma eylemlerini barındırır. Büyük ölçekli evlerde ise yalnız konuk ağırlamak için kullanılır, diğer işlevler evin başka bölümlerine dağılmıştır. İç

ve dış bezemelerinin fazlalığı, ebatlarının büyüklüğü ile diğer odalardan ayrılan başoda çoğunlukla evin giriş cephesinde veya yola bakan cephesindedir. Başodanın konumu, evin biçimine göre farklılık göstermektedir (Roides, 2001, s: 7).

Sinasos evlerinde başoda, sokağa hakim konumu, ebatları, plan özellikleri, plan elemanları açısından, geleneksel Türk evinde bulunan başoda ile büyük benzerlikler taşır. Avlu merkezli konutlar, Anadolu’da yerleşmiş geleneksel mimari bir olgu olan, konut biriminden bağımsız “Konuk Odası” (Başoda) geleneğini yansıtmaktadır. Avludan bir merdivenle ulaşılan başoda, diğer konut mekanlarından işlevsel bağımsızlığı sağlanmış, yükseltilmiş bir birimdir. Başodanın yapı kitlesi içinde belirginleşmesi, dış çevreye görsel açılım sağlayacak şekilde kurulması onun bu özerkliğinin gereğidir (Arel, 1982, s: 54). Bazı örneklerinde yarı açık bir mekan olan üst kat eyvanına açılan, çoğunlukla sütunlu bir giriş kısmı olan baş oda, dış cephedeki taş süslemeleri ile evin diğer birimlerinden ayrılır (Ev no: 6, 7, 9, 10, 11, 13,14, 19, 20).

Eyvan

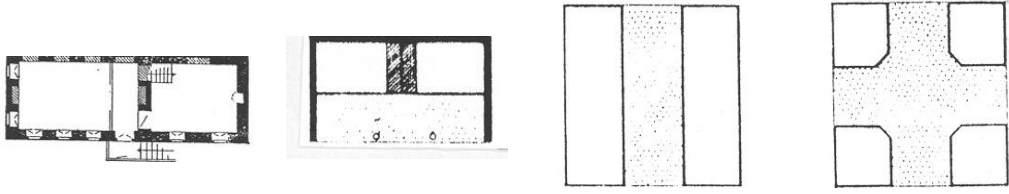
Eyvan, Sinasos’ta yarı açık alanların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Ele alınan örneklerin tümü, eyvanın mimari anlamda tam karşılığı olmamakla beraber, kasabada bu isimle anıldığından tez kapsamında da “eyvan” olarak adlandırılmıştır. Evlerde alt kat ve üst kat eyvanları bulunmaktadır. Üst kat eyvanı, oturma, günlük işleri yapma, konuk ağırlama için kullanılan, çoğunlukla alt kat eyvanının üzerinde bulunan bir mekandır. Eyvan, beşik tonozlu örtüsü cepheye yansıyacak şekilde veya bir kemer dizisiyle avluya açılır. Ayrıca üst kat odalarına dağılım da üst kat eyvanından sağlanır (Ev no: 19), (Şekil 7.5).

Sofa

Sinasos evlerinde sofa, ev tiplerine göre değişiklik göstermektedir. Avlu merkezli evlerde, sofanın ailenin toplanması, günlük işleri yapma, dağılım alanı olma gibi işlevleri avlu tarafından karşılanmaktadır (Ev no: 4 - 7, 9 - 16). İç sofalı evlerde ise sofa, başodanın konuk ağırlama eylemindeki rolünü de kendi bünyesine alarak, evde ailenin biraraya geldiği, konukların ağırlandığı, günlük işlerin yapıldığı, odalara dağılımın sağlandığı önemli bir merkezi mekan haline gelmiştir (Ev no: 18 - 33). Sinasos evlerinde, sofanın şekli doğrudan doğruya konut plan tipini belirlemiştir. Sofa, odaların arasında ise “İç sofalı”, odaların ortasında ise “Orta sofalı” (Ev no: 34) olmak üzere iki değişik plan tipi bulunmaktadır (Eldem, 1955, s: 16).

İç sofalı evlerde bulunan sofalar evin diğer odaları gibi raf, niş, lambalık, sedir gibi elemanlara sahiptir. Diğer odalardan farklı olarak konuk ağırlamanın başlıca özellik olması ve odalara dağılımı sağlayan merkezi bir mekan olma işlevi nedeniyle yüklük, tahtaboş, gusülhane gibi elemanlar bulunmaz. Genellikle kemerli pencereleri evin diğer odalarına göre daha büyüktür ve daha süslemelidir. Kapının bulunduğu duvarda bir büyük ve bazen yanında iki küçük dairesel niş bulunur. Büyük nişlerin içi çoğunlukla bir sahneyi resmetmektedir ancak günümüzde birçok evde üzeri boyanarak kapatılmıştır.

Geleneksel Osmanlı konutunda sofa, odaların ayrı ayrı sofaya açılmaları ve sofanın evin içinde dağılım alanı olması nedeniyle, plan düzeninde başlıca tipolojik belirleyicidir. Sofanın plan içindeki konumuna bağlı olarak yapılan sınıflamada, sofasız ev en ilkel ev şeklidir. Bu ev zamanla yerini dış sofalı ev tipine bırakmıştır. Dış sofalı ev tipi kendi içinde, dar kenarlarına eklenen yan kanatlarla L ve U şekillerini alır. İki kenarında odaların yer aldığı İç sofalı ev, Osmanlı evi evriminde yeni bir aşama olarak ortaya çıkar ve bir kent evi niteliği taşır. İstanbul'da yoğunlukla yapılmış, buradan tüm ülkeye yayılmış olan Orta sofalı ev, zengin kompozisyonların oluşmasına olanak vermiş, bu yüzden büyük ölçekli evlerde uygulanmıştır (Eldem, 1954, s: 22 v.d.), (Şekil 7.2).

Sofasız plan şeması Dış sofalı plan şeması İç sofalı plan şeması Orta sofalı plan şeması
Şekil 7.2 Sofanın konumuna göre Osmanlı evinde plan tipolojisi (Eldem, 1955, s: 25 v.d.)

İkona Odası (Ev Şapeli)

Sinasos'la ilgili kaynaklarda "İkona Odası" olarak adlandırılan ev şapeli, aile fertlerinin ibadet ettiği bir mekandır. (Roides, 2001, s: 7). Ele alınan örneklerin dokuzunda yeri kesin olarak saptanmıştır (Ev no: 15, 16, 19, 20, 23, 25, 27, 29, 31). Genellikle kapısının üstünde bir haç ve içinde irili ufaklı birçok niş bulunur. Ev içinde belirli bir yeri yoktur. Çoğunlukla kubbeli, bazen düz oyma tavan örtüsüne sahiptir. Ev şapeli evin genel olarak oyma bölümlerinde yer almakla beraber, yığma olarak inşa edilmiş olanlarına da rastlanmıştır (Ev no: 15, 20, 19, 25). Tespit edilenlerin kubbeli olanlarında, kubbe çapı 120-230 cm arasında değişmektedir. Kubbelerin tamamı taş olup beyaza boyanmıştır.

7.1.2. Hizmet Alanları

Bu mekanlar, günlük işlerin yapıldığı, tarıma yönelik faaliyetlerin sürdürüldüğü, kışlık yiyecek ve içecek depolamaya yarayan birimlerin bulunduğu çeşitli mekanlardır. Sinasos konutlarında ana mekan, diğer birimlerin doğrudan açıldığı, esas giriş ile doğrudan bağlantılı olan avludur. Tüm birimlere dağılım buradan sağlanır ve sosyal hayatın önemli bir parçasıdır.

Alt kat eyvanı, günlük işleri yapmada kullanılır ve ön cephesinde yer aldığı birimlere girişi sağlar. Beşik tonozlu örtüsü cepheye yansıtacak şekilde ya da bir kemer dizisiyle avluya açılan yarı açık mekandır (Ev no: 19), (Şekil 7.5).

Yaz mutfağı (tandır evi) yaz aylarında kullanılan, derinlemesine dikdörtgen olarak yapılan, ortasında bir tandırın yer aldığı, yemek hazırlama, bulaşık yıkama gibi eylemleri barındıran, genelde tonozlu eyvan şeklinde yarı açık bir mekandır. Bazı örneklerde sadece ocak bir tonozla örtülmüştür (Şekil 7.3).

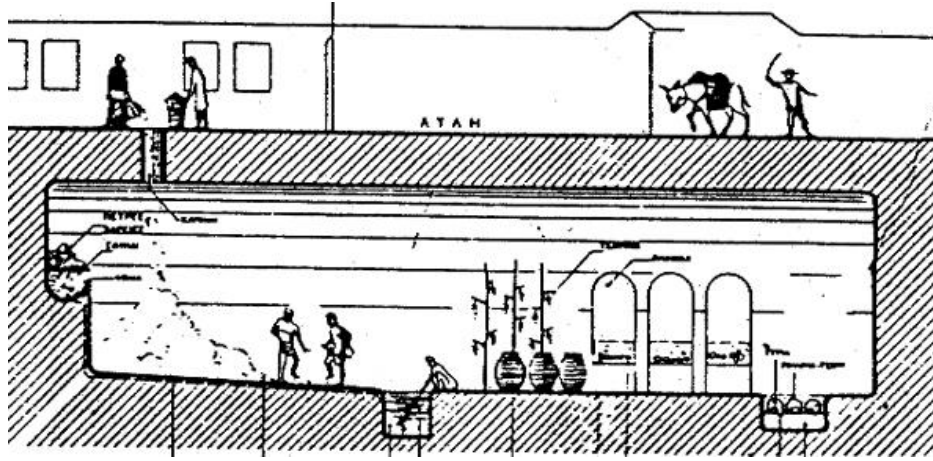
Şekil 7.3 Çeşitli ebatlarda yaz mutfağı (tandır evi) örnekleri

Kış mutfağı (himoniko), kış aylarında hem mutfak hem oturma odası olarak kullanıldığı için, “kış odası” olarak da adlandırılır. Genellikle evin kaya kısmında bulunan bu oyma birim, ortasında yemek pişirme ve ısınmaya yarayan bir tandır bulunan, oyurma, konuk ağırlama, yemek yeme ve hazırlama, bulaşık yıkama eylemlerini barındıran bir mekandır.³

³ Tandır, 80-100 cm derinliğinde ve 50 cm çapında olup, hava kanallarının genişliği 2-3 cm'dir. Tavanda tam tandırın üstüne gelecek şekilde, dumanın dışarı çıkması için bir delik açılır. Tandırın üzerine bir ızgara konara yemek pişirilir. (Roides, 1924, s: 63) Evin diğer odalarında ısıtma için “skemne” adlı bir sistem kullanılırdı. 60 cm yüksekliğinde, içi boş, kübik bir eleman olan skemne, içine bir mangal ve üstüne de su dolu bir güğüm konarak kullanılırdı. Bazı evlerde ocaklar da ısınma için kullanılırken, 19. yy'da soba da günlük kullanıma girmiştir. (Roides, 1924, s: 62)

Ahırın biri avluya biri dışarıya açılan iki kapısı bulunmaktadır. Tavuk kümesi ve tuvalet de avlu içinde yer alır. Samanlık, ahırın içinde ya da ahırın yanında ayrı bir bölüm olarak bulunur. Ambar, çoğunlukla ahırın yanında yer alan, alet, edevat ve fazlalıkların konduğu bir mekandır. Kiler, genelde oyma birimlerin içinde, değerli yiyecek ve içeceklerin, pekmez, reçel gibi tatlıların konduğu bir mekandır.

Şırahane (şaraphane), kaya içine derinlemesine kazılmış, şarap ve şıra gibi içeceklerin üretildiği, karanlık tutulan bir mekandır. Avludan açılan bir kapaktan ulaşılır. Üzümler bu kapaktan aşağı atılarak ezilmeleri sağlanır. Ayrıca taze kalması istenen meyve, peynir gibi yiyecekler bütün kış burada saklanır (Şekil 7.4) (Roides, 1924, s: 61).

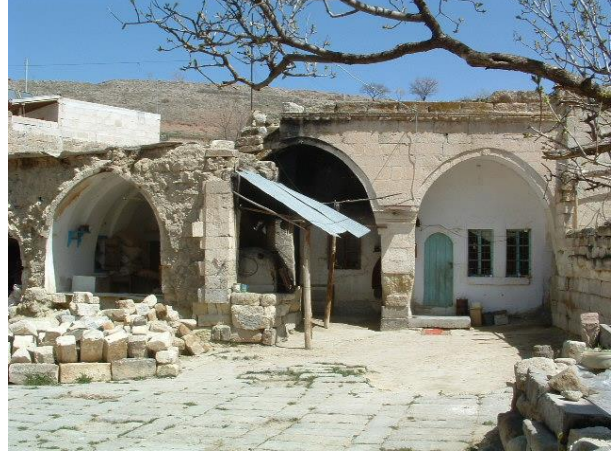
Şekil 7.4 Bir şırahane kesiti (Sinasos in Cappadocia, 1924)

7.1.3. Yarı Açık Alan Kullanımı

Sinasos'ta konutlarda kullanılan yarı açık alanlar, eyvan, revak, balkon, köşk, geçit, yarı açık sofa, yaz mutfağı gibi plan elemanlarıdır. Yarı açık alanlar yaz ve kış aylarında sert iklim koşullarının hüküm sürdüğü Sinasos'ta, ihtiyaçların en uygun biçimde karşılanacağı mekanlar olarak yapılmışlardır. Yazın avlular çok sıcak evlerin içi ise soğuk olduğundan, kışın dışarıda yapılması gereken eylemler için de avlu soğuktur. Bu durum yarı açık alanların planlanmasını gerektirmiştir. Alt ve üst katlardaki yarı açık alanların bir kısmı, ev içindeki oda ve sofalarla aynı işlevler için kullanılırlar. Yarı açık alanların ebatları evin büyüklüğüne göre farklılık gösterir.

En ilkel evler olan, oyma tek birimli evlerde (Ev no: 1) giriş saçağı şeklinde yapılmış küçük ebatlı bir eyvan bulunur. Daha gelişmiş bir plan tipine sahip oyma evlerde ise odalardan birinin (Ev no: 3) veya birkaçının önünde eyvan bulunur. Bu eyvanlar günlük işlerin yapılması amacıyla kullanılır. Yarı oyma-yarı yığma evlerde küçük

ebatlı eyvanlar giriş saçağı vazifesi görürken (Ev no: 9, 16) daha büyük olanlar meyve ayıklama, kurutma, depolama gibi işlevleri barındırır (Ev no: 11, 13) Alt katlarda bulunan yarı açık alanlar, alt kat eyvanıyla yaz mutfağıdır. Bu birimler, genelde ev işlerinin yapıldığı, üretime dönük faaliyetlerin meydana geldiği hizmet alanları içinde yer alırlar. Alt kat eyvanı genellikle tonozlu, cephesinde bir büyük kemer ya da bezemeli bir kemer dizisi olan yarı açık bir birimdir. Ön cephesinde bulunduğu oyma birimlere buradan girilir. (Şekil 7.5).

Şekil 7. 5 Tek kemerli ve çok kemerli alt kat eyvanı örnekleri

Üst katlarda bulunan yarı açık alanlar, eyvan, balkon, sahanlık ve köşktür. Bu mekanlar konuk ağırlama, günlük işleri yapma işlevlerine sahiptir ve bazılarında odalara dağılım da buralardan sağlanır. Üst kat sofasının tamamının yarı açık olması (Ev no: 19) veya üst kat odalarının önünde yarı açık bir alan olması durumunda bu mekan “Üst kat eyvanı” adını alır. Üst kat eyvanı tonozlu ya da düz ahşap tavanlı, cephesinde bir büyük kemer ya da bezemeli bir kemer dizisi olan yarı açık bir birimdir (Şekil 7.6). Genellikle tonozludur ve cephesinde bu tonozun devamı olan bir büyük kemer ya da bezemeli bir kemer dizisi bulunur.

Sahanlık, bazı evlerde üst katta birden fazla mekana ulaşmayı sağlayan merdivenin devamında, bu mekanların önünde yer alan, ahşap direkli ya da taş sütunlu, avluya açılan, dağılımı sağlayan, revak benzeri bir yarı açık mekandır (Ev no: 6, 10, 23).

Balkon, iki katlı yarı oyma - yarı yığma evlerin başoda cephesinde (Ev no: 15, 34), iç sofalı evlerin sofa cephesinde yer alır (Ev no: 25, 26, 27, 28, 29). Bunların dışında, Ev no: 34’te balkon, sofa cephesinde ve bir odanın cephesinde, Ev no: 14’te, orta sofanın uzantısı olan, giriş aksında bulunan eyvanın cephesinde bulunur.

Gerek yapım tarihi gerek plan tiplerine bakıldığında bütün bu evlerin ortak özelliği, 19. yy Batılılaşma Hareketleri'nin etkisini taşımalarıdır.

Şekil 7. 6 Üst kat eyvanı örnekleri

Köşk, üç tarafı açık, kemer dizileri ve sütunlarla taşınan bir örtüsü olan, başodaya bitişik bir yarı açık mekandır. Başodayı gerek işlevsel olarak gerek cepheye kattığı hareket ile tamamlayan bir birimdir. Yaz aylarında kullanılan bu yarı açık mekanda, günlük işleri yapma, oturma, konuk ağırlama eylemleri ağırlıklıdır. Günümüze yalnız bir örneği ulaşmıştır (Ev no: 12).

Geçit, evlerin birçoğunda bulunan, giriş kapısından avluya ulaşmak için kullanılan, avluya bakan tarafı açık, tonozlu bir örtüyle kapatılmış, bazı örneklerde merdivenli (Ev no: 17, 26) mekandır. Bazılarında alt kattaki odalara buradan ulaşılır (Ev no: 11, 13, 16, 20, 23, 24, 26, 27, 29). Tek birimli evlerde üst kata çıkan merdiven geçidin içinde (Ev no: 4), veya avludadır (Ev no: 5). Bazı örneklerde üst kata çıkan merdivene ve alt kattaki odalara geçitten ulaşılır (Ev no: 21, 19, 33, 25). Bazı örneklerde farklı kotlardaki avlulara merdivenli bir geçitle ulaşılır (Ev no: 20, 22). Geçitler konumlarına göre, başodanın altında, kapalı veya yarı açık sofanın altında ya da üstlerinde başka bir mekan olmaksızın tek katlı olarak bulunabilirler (Ev no: 21, 24, 25). Ebatları da konumlarına göre şekillenir, yığma sistemin getirdiği bir zorunluluk olarak, çoğunlukla altında yer aldıkları mekanın ebatlarına sahiptirler.

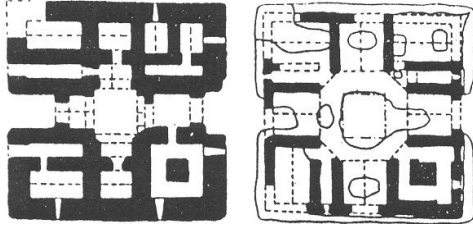
Dam, alt katta depo, kiler, yaz mutfağı, oda olarak kullanılan birimlerin üzerinde veya üst kattaki odaların üzerinde yer alır. Meyve ayıklama, kurutma, kışlık yiyecek hazırlama gibi işler için kullanılır. Ön cephesinde yer aldıkları oyma birimlerle ilişki içinde olan damların büyüklüğü, evin büyüklüğüne göre değişir.

7.1.4. Kubbe Kullanımı

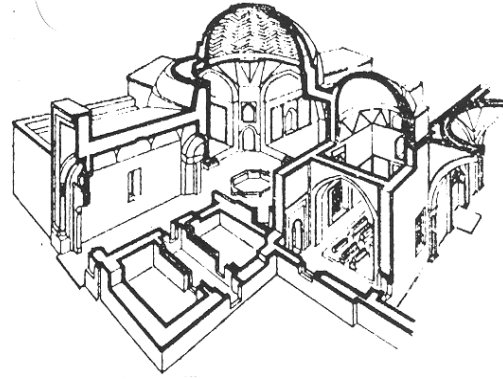
Sinasos'ta seçilen konut örnekleri arasında, bir evde yaşama alanı üzerinde, dokuz evde de ikona odalarında örtü olarak kubbe kullanılmıştır. 32 no'lu evde kubbe, sofa ile giriş eyvanının kesişimindeki merdivenin üstünde yer almaktadır. Kubbe, odalara dağılımı sağlayan merkezi mekan ile giriş eyvanı ve sofanın birleşiminde, yani evin ana dağılım alanının üzerinde bulunmaktadır. 285 cm çapındaki kubbenin taşıyıcı sistemi özensiz ve eksik inşa edilmiştir. Örneğin dört taşıyıcı kemerden biri kapı boşluğunun tam üzerinde bulunmaktadır. Geçiş elemanı olarak kullanılan pandantifler kubbeden gelen yükü yığma duvarlara aktarmaktadırlar. Kubbe iç yüzeyi boyanmıştır. Etek (kaide) kısmında çepeçevre dolaşan bir yazı ve merkezinde geometrik şekillerden oluşan bir süsleme bulunmaktadır. Kubbe, yapının esas çatı örtüsü olan kırma çatı içinde kaldığından dışarıdan farkedilmemektedir.

34 no'lu evde ise bir kubbe düzeni vardır, fakat orta sofanın merkezinde bir kubbe bulunmamaktadır. Dört köşede bulunan odalar ile bu odalar arasındaki eyvanların çevrelediği, ana mekan durumundaki orta sofada bulunan yığma taş ayaklar ve geçiş elemanları olan pandantifler kubbe yerine düz, dairesel, ahşap bir örtüyü taşımaktadır. 460 cm çapındaki dairesel ahşap örtü, taşıyıcıları, geçiş elemanları ve plandaki yeri itibarıyla 24 no'lu evdeki kubbeye göre daha özenli inşa edilmiştir.

Anadolu Türk mimarisindeki birçok merkezi, orta sofalı, kubbeli yapı tipinin kaynağının "Horasan Evi" olduğuna dair bir görüş bulunmaktadır (Şekil 7.7). Kare planlı, orta sofalı, köşelerde dört odası ve aralarında dört eyvanı bulunan bu plan tipinin 9-12. yüzyıllara ait örnekleri, kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Orta sofası iki kat yüksekliğinde, düz damlı ya da kubbeli bir konuk ağırlama mekanıdır. Bu plan şeması, Yağıbasan Medreseleri'nden beri gerek kapalı medreselerde gerek tarikat yapılarında uygulanmış ve özellikle Anadolu'da yaygınlık ve anıtsallık kazanmıştır (Şekil 7.8). Orta sofalı plan şemasının, toplu olarak yaşanan, yani bir çeşit konut sayılabilecek tekke ve zaviyelerin belirleyici mimari tarzı olması bu tipin olağan konut mimarisinde de kurumsallaştığını gösterir (Arel, 1982, s: 51). Merkezi planlı mekanlarda kubbe, medrese, camii, türbe, hamam gibi kamusal yapılarda, tekke, zaviye gibi sivil yapılarda, saray, köşk gibi saltanat yapılarında ve konutlarda yüzyıllarca kullanılmıştır.

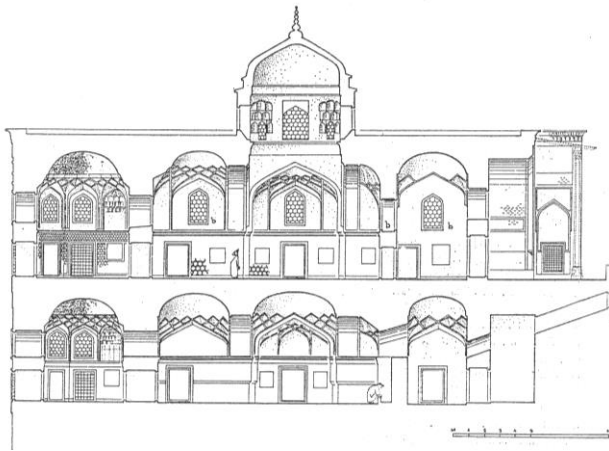

Şekil 7.7 Horasan evi (Arel, 1982, s: 152)

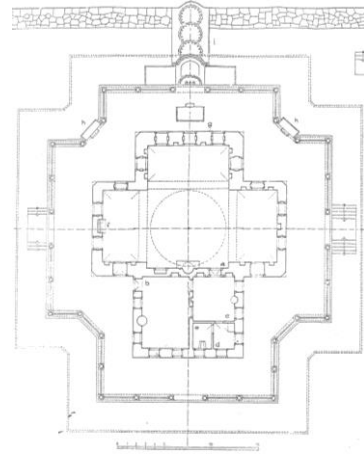

Şekil 7.8 Sahib Ata Hanıkahı (Arel, 1982, s: 152)

Sinasos'ta merkezi planlı, kubbeli ev örneklerinin yapıldığı dönemde ve bu plan tipinin yoğunlukla kullanıldığı İstanbul'da da kubbe kullanımına rastlanmaktadır. İstanbul, Acıbadem'de 18. yy sonlarında yapılmış Hünkar İmamı Köşkü'nde üst kattaki kabul odası basık kubbeli bir tavana sahiptir (Eldem, 1972, resim 306). İstanbul'da bulunan Çinili Köşk de merkezi planlı, kubbeli bir yapıdır (Şekil 7.9). İstanbul, Topkapı Sarayı'nda, Yalı Köşkü'nde orta sofanın üzerinde bir kubbe bulunur (Eldem, 1969, resim 132), (Şekil 7.10).

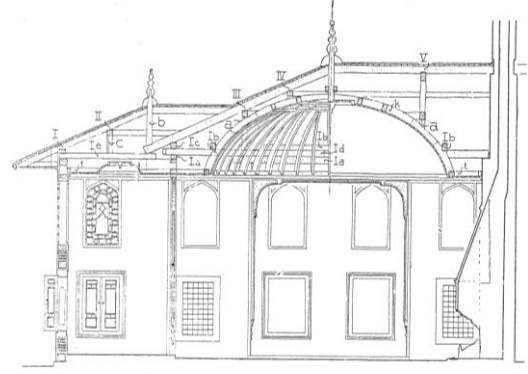
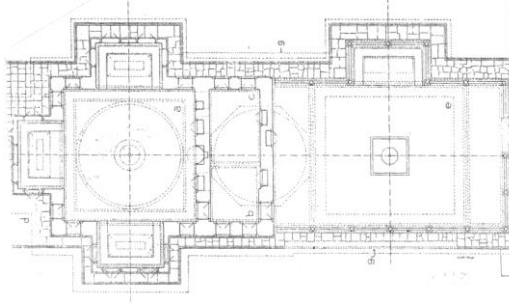

Şekil 7.9 Çinili Köşk, kesit
(Eldem, 1969, rs: 39)

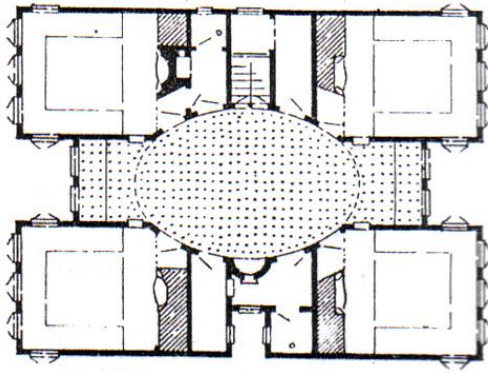
Şekil 7.10 Yalı Köşkü, plan
(Eldem, 1969, rs: 132)

17. yy başlarına ait olan Veliht Dairesi de merkezi planlıdır ve kubbeli bir tavanı vardır. Sepetçiler Köşkü'nün, sahte kubbeli bir tavanı vardır. Bu köşkün ahşap çatısı, sahte kubbeli tavanı, ince kaplamalı ahşap iskeleti ile 18 yy konak yapımına öncülük ettiği düşünülmektedir (Eldem, 1972, s: 149), (Şekil 7.11, 7.12).

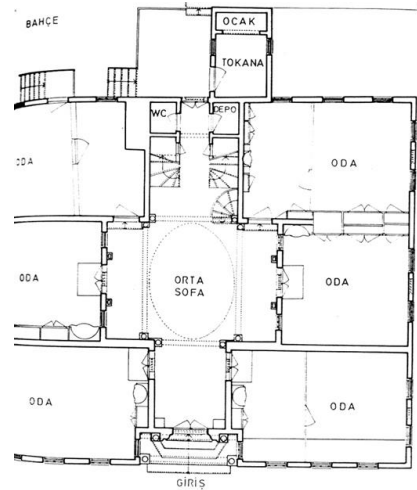

Şekil 7.11 Sepetçiler Köşkü planı (Eldem,1972) Şekil 7. 12 Sepetçiler Köşkü kesiti (Eldem,1972)

İstanbul'da, Cihangir'de 19. yy başına ait olan orta sofalı bir evde, eliptik olarak yapılmış orta sofanın tavanı basık bir kubbe şeklindedir (Eldem, 1955, s: 144), (Şekil 7.13). İstanbul mimarisinden etkilenecek ve plan şemalarını oradan alarak yapılmış evlerin yoğun olduğu Kayseri, Ermeni mahallesinde bir evde de benzer bir örnek bulunmaktadır (Gündoğdu, 1986, s: 294). Eliptik bir orta sofaya sahip olan bu ev tek katlıdır ve sofanın üzerinde bir cam kubbe bulunmaktadır (Şekil 7.14). İstanbul'da ve Kayseri'de bulunan bu iki örnekte de 18. yy'da yapılarda yoğun olarak kullanılmaya başlayan Barok üslubun etkilerini görmek mümkündür. Sinasos'ta, İstanbul'da ve Kayseri'deki bu orta sofalı, merkezi planlı, kubbeli örnekler, dönemin mimari dilini, mekan anlayışındaki değişikliği, merkeziliğin ve süslemenin kazandığı önemi ortaya koymaktadır.

Şekil 7.13 Cihangir'de orta sofalı ev (Eldem, 1955)

Şekil 7.14 Kayseri'de orta sofalı ev (Gündoğdu, 1986)

7.2. Konut Tipleri

7.2.1 Konutların Plan Tiplerine Göre Sınıflandırılması

Tek Birimli Konutlar

Sinasos'ta bulunan tek birimli konutların sayısı görece az olmakla beraber, orta büyüklükte bir kasabada büyük ölçekli konaklarla yan yana bulunabilmeleri konut tipi çeşitliliği açısından dikkat çekici olduğundan az sayıda örnekle de olsa incelenmişlerdir. Tek birimli konutlar, bir avlunun içinde başka yapılar olmaksızın, ihtiyaçları en alt düzeyde karşılayacak şekilde yapılmış, bir veya iki katlı olabilen evlerdir. Yapım sistemine göre oyma veya yığma olabilirler. Tek birimli oyma konutlardaki tek oda oturma, yemek yeme, uyuma, günlük işleri yapma, konuk ağırlama eylemlerini barındırır (Ev no: 1). Genellikle odanın ön cephesinde bir eyvan bulunur ve mevsim şartlarına göre bu yarı açık alanda günlük işler yapılır. Banyo ve tuvalet olarak kullanılan birim, odaya içeriden bağlı olabileceği gibi dışarıda da bulunabilir. Birçoğunda küçük de olsa bir avlu bulunur.

Yığma sistemle inşa edilmiş tek birimli konutlar küçük bir avlunun içinde tek başına bulunmaktadır (Ev no: 4, 5). Örnekler genellikle iki katlıdır. Alt kat ahır, geçit, depo v.s. olarak kullanılır, üst katta ise oturma, yemek yeme, uyuma, günlük işleri yapma eylemlerini barındıran bir oda bulunur. Bu odaya bina içinde veya avluda bulunan bir merdivenle ulaşılır. Bazı örneklerde üst kattaki odanın kendine ait bir revağı ya da balkonu vardır. Üst kat odası, Osmanlı evi geleneğindeki odalar gibi, dolap, taka, niş, lambalık, sedir, yüklük gibi plan elemanlarına sahiptir.

Avlu Merkezli, Sofasız Konutlar

Avlu merkezli konutlar, evi oluşturan oyma ve yığma birimlerin avluya açıldığı, tüm dolaşım ve dağılımın avludan yapıldığı konutlardır. Tez kapsamında ele alınan konutların büyük çoğunluğunda, avlu merkezidir. Bu bölümde ise, belirleyici özellik olarak, avlu merkezli plan tipine sahip olan, iç veya orta sofalı olmayan, yani geleneksel anlayışla yapılmış konut örnekleri incelenmiştir (Ev no: 4-17). Avlu merkezli konutlarda yığma birimler çoğunlukla oyma birimlerin üstüne ve önüne inşa edilmiştir. Evin bulunduğu arsanın eğimi, büyüklüğü ve ev sahibinin maddi durumu, avlu etrafındaki yapıların sayılarını, ebatlarını ve dolayısıyla avlu biçimini etkilemiştir. Kasabada eğimin genel olarak fazla oluşu dolayısıyla bazı evlerin farklı kotlarda iki

avlusu bulunmaktadır. Avlu biçimleri bazı örneklerde çok düzgün geometrilere sahip olabilmektedir (Ev no: 8, 14, 17). Bu evin bulunduğu arazinin durumuyla ilgilidir. Avlu içindeki diğer binalar büyük ailenin çekirdek gruplarına ait birimler olan odalar ve depo, ahır, samanlık, kiler, şaraphane gibi hizmet birimleridir.

Avlu içinde yaşama alanlarının veya başodanın tek başına yükseldiği ve evin bütününden bu şekilde ayrıldığı örneklerde başodaya avluda bulunan bir merdivenle ulaşılır (Ev no: 6, 7, 12, 13, 14, 15). Başoda bazı örneklerde tek başına üst katta yer alırken çoğunlukla yanında bir küçük oda ve tuvalet bulunur. Başodanın genellikle kendine ait bir revağı, balkonu veya köşkü bulunur. Plan elemanları Osmanlı konut geleneğindeki başodayla büyük benzerlikler taşır. Osmanlı evinde odalar, kendi başına yapı içinde belirli eylemleri karşılayan birimlerdir. Oda, kendi kendine yeten, yeme içme, konuk ağırlama, eşya saklama, yıkanma, uyuma, günlük işleri yapma eylemleri için gerekli tüm elemanları içinde barındırır (Küçükerman, 1973, s: 41 v.d.).

Geleneksel konut mimarisinde zemin kat ile esas kat arasında işlevsel düzeyde beliren karşıtlık, hiyerarşik bir karşıtlıktır. Yani yaşama ve hizmet alanlarının düşey ayrımı, evin en değerli kısmının üste alınmasıyla çakışmaktadır (Arel, 1982, s: 54). Bu yaklaşım Sinasos'ta da geçerli olmakla birlikte bazı açılardan farklılıklar gösterir. Sinasos'ta geleneksel Osmanlı evinde de olduğu gibi üst katta hizmet birimleri yer almazken, alt katta geleneksel Osmanlı evinden farklı olarak üst kat odalarıyla tamamen aynı işlevlere sahip odalar bulunur. Buna, iklimsel koşullar sebebiyle kışın alt kat, yazın üst kat odalarının kullanılması neden olmaktadır. Geleneksel Osmanlı evindeki bir başka karşıtlık yazlık ve kışlık kullanım alanları arasındadır. Özel alan-genel alan ve yazlık-kışlık karşıtlığı olarak ortaya çıkan bu durum Osmanlı evinin temel kuruluş ilkesi olan içeri-dışarı karşıtlığıdır (Arel, 19 , s: 54). Sinasos'ta da iklimsel sebeplerle ortaya çıkan yazlık-kışlık karşıtlığı ve yarı açık alanlarla kapalı alanların karşıtlığı, geleneksel Osmanlı evi ile benzerlikler gösterir. 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanan büyük ölçekli, sofalı evlerde de, avlu merkezli evlerde de durum benzerdir. Sinasos evlerinde açık alan olan avlu ile kapalı alan olan ev arasında geçiş görevi gören yarı açık birimler bulunmaktadır. Bunlar, yazlık-kışlık, özel alan-genel alan, içeri-dışarı karşıtlıklarında ara bölgeyi oluştururlar. Geleneksel Osmanlı evinde de benzer olarak, açık-örtülü-kapalı sıralaması vardır. Açık avluyla kapalı birimler arasında bir örtülü alan geçiş oluşturur (Arel, 1982, s: 149 v.d.).

İç Sofalı Konutlar

Bu plan özelliğini taşıyan konutlar, tez kapsamında ele alınan örneklerin yarısından çoğunu oluşturmaktadır. İç sofanın iki yanında odaları bulunan, tek katlı (Ev no: 18, 21, 24) ya da iki katlı (Ev no: 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34) plan şeması kasabada yaygın olarak kullanılmıştır. Gerek tek gerek iki katlı konutların tümü oyma birimlerin üstünde veya önünde yer almaktadır. Tüm örnekler avluludur ve avlu çeşitli işlevler taşıyan birimler tarafından sarılmıştır. Bazı konutlarda arazi eğiminden dolayı iki farklı kotta, bazı evlerde ise kot farkıyla ilgili olmaksızın iki avlu bulunur. Tek katlı örneklerde sofaya avludan girilir. İç sofa, yanındaki odalara ulaşımı düzenleyen bir dağılma alanıdır. Sofa ve iki yanında yer alan odalarda oturma, yemek yeme, uyuma, günlük işleri yapma, konuk ağırlama eylemleri yer alır. Evi oluşturan diğer birimlere avludan ulaşılır, bu birimler evin bulunduğu arsanın şekline göre avlu etrafına yerleştirilmiştir.

İki katlı örneklerde iç sofalı plan tipinin her iki katta (Ev no: 19, 23, 25, 26, 27, 30, 32) veya sadece üst katta (Ev no: 20, 22, 28, 29, 31) kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. İki katlı iç sofalı konutlar içinde bir ayırım yapmak gerekirse, büyük bir avlu içinde birçok yapıyla bir arada bulunan, ve küçük bir avlu içinde tek katlı birkaç birimle bir arada bulunan konutlardan söz edebiliriz. İkinci kata avludan ya da alt kat sofasından taş bir merdivenle ulaşılır. Bu evlerde oyma bölümler hizmet alanları olarak görev yaparlar. Yığma sistemle, belli bir plan organizasyonu ile yapılmış, geometrik biçimlere sahip bu konutlar, işlevsel olarak bağlı bulundukları oyma birimlerle karşıtlık oluştururlar. Oyma ve yığma birimlerin birlikteliğinde, gerek plan organizasyonu gerek cephe düzenlerinde eski ile yeninin, organik biçimler ile geometrik düzenlerin karşıtlığı göze çarpmakta ve bu karşıtlıklar kendine özgü bir mimari dil oluşturmaktadır.

Orta Sofalı Konutlar

Kasabada Orta sofalı konut tipine ait tek örnek bulunmaktadır (Ev no: 34). Bu yapı, avlu içinde, oyma ve yığma ek birimler olmaksızın tek başına ayakta durmaktadır. Plan ve cephe giriş aksının oluşturduğu eksene göre simetrik. Orta sofaya açılan dört eyvan ve köşelerde odalar vardır. Orta sofada eskiden bir kubbeyi taşıdığı düşünülen dört ayak ve pendentiflerin üstünde dairesel bir ahşap örtü bulunmaktadır. Üst katın yüksekliği zemin kattan fazladır. Alt kat ve üst kat planları, yığma sistemin getirdiği zorunlulukların da etkisiyle birbirini tekrar eder. Ancak üst katta diğer odalardan daha büyük bir başoda bulunur. Üst kat girişi alt kat girişinin

üstünde, iki yandan merdivenlerle çıkılan, alınlıklı, sütunlu, ikiz kemerli geniş bir sahanlıkla, işlemeli kapı kemerleriyle vurgulanmıştır. Üst katta giriş aksında bulunan eyvanın cephesinde bir balkon bulunmaktadır. Dikdörtgen söveli pencereler, pilastırlar, tepe pencereleri, merdivenli giriş bölümü, kemerli kapılar, üst katta giriş aksında yer alan balkon, kat hizalarını ve çatıyı vurgulayan silmeler, çatı alınlığı ve çörlenler cepheye hareket kazandırmaktadır. Avlu girişi, üstü örtülü, sütunlu, bir kemerin içine oturtulmuş kapısıyla, bir giriş yapısı olarak vurgulanmıştır. Evin cephesi simetrik, üst katta sofasının cephesinde ve odalardan birinin cephesinde bir balkon bulunmaktadır.

Bu evin, yarı oyma-yarı yığma, iç sofalı evlerden temel farkı, belli bir işleyiş şemasına göre tek seferde planlanarak inşa edilmiş ve işlevlerin tümünün aynı bina içine alınmış olmasıdır. Bu evin kasabadaki diğer evlere kıyasla ebatları büyüktür. Orta sofalı olan bu ev, İstanbul kaynaklı Osmanlı evi plan tipleriyle yöresel mimarinin bir araya getirildiği bir örnektir. Plan organizasyonu, cephe düzeni, yapım sistemi ve bezeme anlayışı mutlak bir birliktelik gösterdiği için diğer yığma evlerde olduğu gibi, kendi içinde eski-yeni, organik-geometrik gibi karşıtlıklar barındırmaz. Ebatları, simetrik cephesi, geometrik düzeniyle, kasabanın coğrafi dokusu ve organik birimlerden oluşan diğer yapılarla bir karşıtlık içindedir. Tek örneği bulunan orta sofalı ev, nicelik olarak az olmakla beraber nitelik olarak önemli bir konut tipini oluşturmaktadır.

7.2.2 Konutların Avlu Biçimlerine Göre Sınıflandırılması

Merkezi Olan Avlular

Sinasos'ta, sofasız evlerde ve iç sofalı evlerin çoğunda avlu günlük hayatın merkezidir. Bu sebeple, Merkezi Olan Avlular olarak adlandırılmışlardır. Sofasız evlerde (Ev no: 3, 4, 5, 7, 8 [üst avlu], 9-17), tüm birimler avluya açılır ve evdeki sosyal ve ekonomik hayatın merkezi avludur.

İç sofalı evlerde de, iç sofalı konut birimi ve diğer birimler avluya açılır ve evdeki sosyal hayat, iç sofayla beraber avluda yer alır. Ekonomik etkinliklerin merkezi ise yalnız avludur (Ev no: 18, 19, 20 [üst avlu], 21[üst avlu], 22, 23 [üst avlu], 24-29, 31, 32).

Merkezi Olmayan Avlular

Sinasos'ta, bazı evlerde avlu, sosyal ve ekonomik hayatın merkezi olma özelliğini taşımaz. Dolayısıyla bu avlular Merkezi Olmayan Avlular olarak adlandırılmışlardır. Ev no: 6'da, farklı kotlardaki birimleri birbirine bağlayan birkaç avlu bulunmaktadır. Her bir avlu, hizmet ettiği birimle bütünlük gösterse de genele bakıldığında, tüm birimlerin aynı avluya açılmadığı ve merkezi özellik taşıyan bir avlu bulunmadığı görülmektedir. Ev no: 8, 20 ve 21'de alt avlu, ahır ve diğer hizmet birimlerine giriş olarak, Ev no: 23'te tarla olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu avlularda da tüm birimlerin avluya açılmaması ve günlük hayatta oynadıkları rolün sınırlı olması dolayısıyla merkezilik özelliği bulunmamaktadır. Ev no: 30'un iç sofalı bir konut oluşu ve avlu içinde bu konut biriminden başka birim olmaması dolayısıyla, avlu merkezi özellik taşımamaktadır. Sosyal hayat ve ekonomik etkinlikler, avlu ve sofa arasında dağılım göstermektedir. Ev no: 33 ve 34'te, diğer örneklerden tamamen farklı olarak, yarı açık alan, avlu değil bahçe özellikleri taşımaktadır. Bu örneklerde konutun avlusuna açılan çeşitli birimler yoktur, konut bahçenin ortasında tek başına bulunmaktadır. Bahçe evin etrafını sarar ve büyük ölçekli evin her taraftan görülmesine olanak verir.

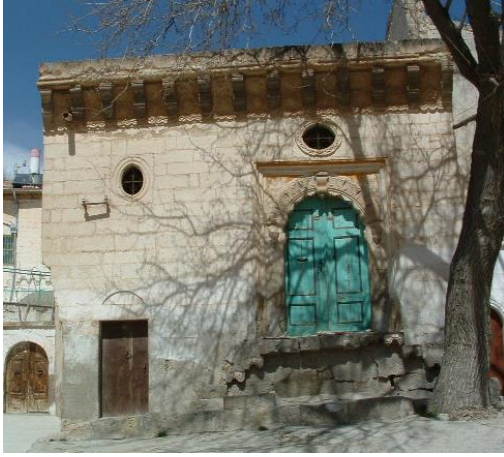
7.3. Cephe Düzeni

Sinasos evlerine özgün bir kimlik kazandıran özelliklerin başında cephe düzeni gelmektedir. Düzgün işlenmiş taş malzeme, geometrik ve figüratif bezemelerle, dik ve gönye çıkmalar, irili ufaklı sağır kemerlerle hareketlilik kazanan cepheler, evlere biçim zenginliği kazandırmaktadır. Bölgede yaygın olarak kullanılan taş bezemeler, rozetler, kartal, aslan gibi hayvan figürleri, Sinasos evlerinde iç süslemelerin yanı sıra cephede de zengin bir tasarım anlayışının özgün örneklerini yansıtmaktadır (Şekil 7.15).

Geleneksel anlayışla yapılan avlu merkezli konutların cephelerinde giriş kapısı en etkili öğelerden biridir. Çoğunlukla bezemeli taş söveler, kemerler içine oturtulan kapılar, kapı üstünde bulunan dairesel pencereler girişi vurgulamaktadır (Şekil 7.16).

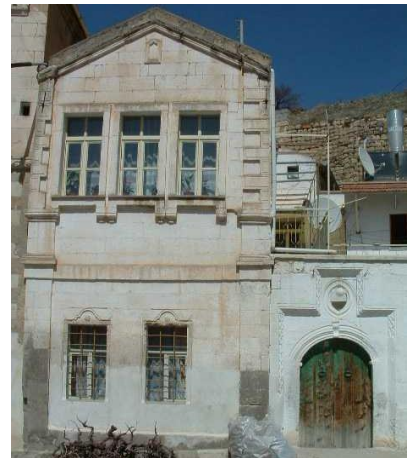

Şekil 7.15 Giriş cephelerinde bulunan hayvan figürlerine örnekler

Şekil 7.16 Giriş kapılarına örnekler

Zemin katta açıklıklar azdır, avlu duvarları zemin katın dışarıyla bağlantısını keser. Üst katta bazı örneklerde yalnızca bir başoda bulunur. Avlu merkezli konutlarda genellikle başoda cepheye egemen konumuyla dikkat çeker. Başoda cephede, pencerelerinin büyüklüğü, taş bezemeleri, çıkma yapmış ise onu taşıyan konsolun profilendirilmiş ve bezemeli oluşu, tepe pencereleri ile vurgulanır (Şekil 7.17).

Şekil 7.17 Başodanın cephede belirgin olmasına örnekler

Çatıyı ve kat hizasını vurgulayan silmeler yatay etkiyi kuvvetlendirir. Alt kat ve üst kat eyvanlarının cephelerinde, üst örtü olan tonozun devamı olarak bir kemer ya da bezemeli bir kemer dizisi bulunur (Şekil 7.5).

İç sofalı plan tipine sahip evlerde, genel cephe düzeni içinde yalın bir karakter taşıyan zemin kat cephesinde, bazen sokaktan birkaç basamak yükselerek evin orta aksında konumlandırılan, bezemeli taş söveler ve kemerlerin içine oturtulan giriş kapısı cepheye hareketlilik katar. İç sofalı evlerde profillendirilmiş taş konsollara taşıtılan, kapalı açık veya gönye çıkmalarla hareket kazandırılan üst kat cephesinde en önemli öge, simetri eksenini üzerinde bulunan ve sofayı sınırlayan açık çıkma şeklindeki balkondur (Büyükmihçi, 1999, s: 299). Üst kat sofasının uzantısında manzaraya açılan balkonun ön yüzü ahşaptan yapılmış ikiz kemerlerle biçimlendirilerek, planın en önemli birimi olan sofa cephe düzeni içinde de vurgulanmaktadır. (Ev no: 25-29, 33, 34) Balkonsuz örneklerde sofa, pencerelerinin diğer pencerelerden daha büyük, kemerli ve yoğun bezemeli oluşuyla cephede vurgulanır (Şekil 7.18).

Şekil 7.18 İç sofanın cephede vurgulanmasına örnekler

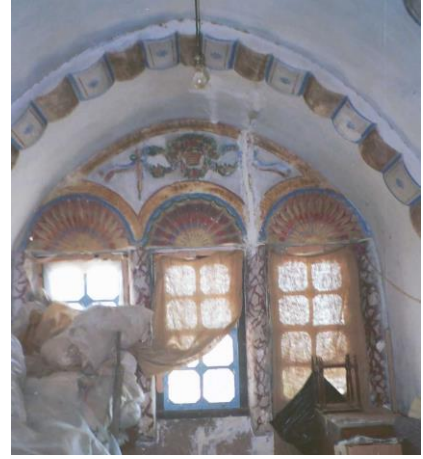
İç sofalı evlerin çatı örtüleri, düz dam, tek eğimli çatı, beşik çatı ve kırma çatıdır. Bunlara ek olarak, günümüze az sayıda örneği ulaşan, orta sofanın ve iki yandaki odaların üstünü örten beşik çatıların yan yana gelmesiyle oluşan, ikili ya da üçlü olabilen bir çatı örtüsü daha vardır (Ev no: 30, 31) (Şekil 6.8).

Simetrik bir düzenin egemen olduğu cephede, üst katta, ortada yer alan balkonun iki yanında ikili veya üçlü, düz atkılı veya kemerli pencereler bulunur. Sofanın içeri çekilerek odaların çıkmalarla öne çıkarıldığı örnekler de bulunmaktadır. Cepheye hareketlilik kazandıran bu çıkmalar taş konsollarla taşınırlar. Kat hizalarını vurgulayan silmeler, bütün cephe boyunca devam etmekte ve çatı hizasında bulunan silmeyle

de uyum sağlayarak yatay etkiyi kuvvetlendirmektedir. Taş işçiliğinin ince örneklerini sergileyen cephede, pencerelerin üzerine yerleştirilen tepe pencereleri de doluluk - boşluk oranlarını dengelemektedir. Dövme demirden yapılan pencere demirleri, taş çörtenler, çıkmalar, taş konsollar, çatı ve kat hizalarını belirten silmeler, bezemeli pencere söveleri, çeşitli geometrik şekillerdeki tepe pencereleri, her biri diğerinden farklı giriş kapıları, cephe kimliğini oluşturan öğelerdir.

7.4. İç bezeme

Sinasos evlerinin içinde de dış cephede olduğu gibi bezemelerin yoğunluğu göze çarpar. Alt ve üst katlarda bulunan tonozlu mekanlarda, tonoz arası taş kemerlerin işlenmesi yaygındır (Şekil 7.19).

Şekil 7.19 Tonoz örtülerde kemerlerin bezemeli oluşuna örnekler

İç sofalı evlerde, sofada ve yanındaki odalarda dairesel nişler bulunur. Genellikle bu nişlerin içine çeşitli sahneler resmedilmiştir. Avlu merkezli evlerde bu süslemeler, başodada yer alır (Şekil 7.20).

Şekil 7.20 Sofada ve odalarda bulunan bezemeli dairesel niş örnekleri

Genellikle başodalarda, 40 cm'e varan genişlikte, tüm oda boyunca dönen ve duvar ile tavanın birleşiminde çoğunlukla çiçek desenlerinden oluşan bir süsleme vardır. Bunun dışında başodanın kısa kenarını oluşturan duvarda bir duvar panosu bulunur. Bazı örneklerde duvarlar mermer izlenimi verecek şekilde, kemerler almaşık örgü izlenimi verecek şekilde boyanmıştır (Şekil 7.21).

Şekil 7.21 Odalardaki bezemelere örnekler

18. yy'da İstanbul'da yaygınlaşan Avrupa kökenli Barok süslemeler, duvar resimleri, taşraya özgü melezleşmelerle tüm ülkede, eşraf konaklarında ve zengin gayrimüslim evlerinde taklit edilmiştir (Arel, 1982, s: 53). Sinasos'taki iç bezemelerde de plan tiplerinde olduğu gibi, bir dönüşüm süreci yaşanmıştır, İstanbul'dan başlayarak bütün ülkede yaygınlaşan Barok üslup Sinasos'u da etkilemiştir.

8. SONUÇ

Kapadokya'da Lausanne Antlaşması kapsamında 1924 yılında gerçekleşen karşılıklı zorunlu göçe kadar bir gayrimüslim azınlık yerleşmesi olan Sinasos'ta (bugünkü adıyla Mustafapaşa) yapılan araştırma sonucunda, 19. yy.'da kamusal alanda yapılan reformlar sonucunda ülke genelinde yaşanan değişimin, burada da konut mimarisine ve dolayısıyla kent kimliğine önemli ölçüde etki ettiği düşünülmektedir.

Sinasos'ta ilk yerleşimin tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, Kapadokya'nın genelinde yerleşimin başladığı tarihle aynı olduğu düşünülmektedir. Bu durumda, Sinasos'ta konut mimarisinin yüzyıllar içinde birçok kez evrilerek değişmiş olması mümkündür. Bölgede yerleşimlerin başladığı dönemlerde, çeşitli güvenlik sebepleriyle yalnız oyma birimlerin barınma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Güvenlik sağlandıkça, kaçmak ve saklanmak gereksiz hale geldiğinden, konutlar savunma amaçlı geçici barınaklar olmaktan çıkıp, yığma birimlerin eklenmesiyle kalıcı evler haline gelmişlerdir. Varolan bir oyuk ya da mağarayı genişleterek gerektiğinde terkedilebilecek bir barınak olarak kullanmaktan, yığma birimler ekleyerek evi kalıcı hale getirmeye geçiş, koşulların değiştiğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında ilk dönem oyma birimlerden, yığma ekli evlere geçişte yönetimlerin etkisi, güvenliği sağlama, tarım yapmayı teşvik etme gibi geçim kaynakları yaratma konularında görülebilir.

Sinasos evlerinin ortak özellikleri sınıflandırıldığında, geniş anlamda dört konut tipi ortaya çıkmaktadır. Belirlenen konut tiplerinin kendi içlerinde alt sınıflamalarını yapmak da olasıdır ancak burada bu üç tip esas alınarak birbirleriyle benzerlik ve karşıtlıkları, nasıl bir yaşam biçimine hizmet ettikleri ele alınacaktır. Tez kapsamında çeşitli özellikleri ele alınan bu dört konut tipi, Tek birimli evler, Avlu merkezli sofasız evler, İç Sofalı ve Orta sofalı evler'dir. Bu konut tipleri, küçük bir kasabada bulunmanın getirdiği yalınlığın yanısıra, geleneklerden kamusal alanda yaşanan değişimlere kadar uzanan belirleyici etkenlerin etkisi altındadır ve belli bir anlam yoğunluğunu da içerirler. Bu bölümde bu ev tiplerinin taşıdığı anlamları, bunların birbirleriyle bağlantıları, benzerlikleri ve karşıtlıklarını vurgulamak amaçlanmaktadır.

Tez kapsamında ele alınan, 19. yy.'da yaşanan değişimlerin temelinde de sosyal alanda yapılan, kapsamı ve dolayısıyla etkileri geniş çaplı olan düzenlemelerin bulunduğu görülmektedir. Yüzyıllar içerisinde kasabanın çehresinin birçok kez değişmiş olduğu bilinmekle birlikte, bu yüzyılda yaşanan çarpıcı değişim kasabaya bugünkü halini verdiğinden, Tanzimat Dönemi etkileri ve sonuçları esas alınmaktadır.

Kasabada bulunan en eski konut tipinin, tek birimli oyma ev olduğu düşünülmektedir. Tek birimli evlerde ailenin ihtiyaçlarını, avlu, varsa hayvanların barınacağı ahır ve bir tek oda karşılamaktadır. Tek birimli evler, içinde yaşayanların yaşam biçimini de karşıladıkları ihtiyaçlarla gösterirler. Bu tip konutların kullanıcıları, tarım üretimiyle geçindiklerinden, avlu ve dam gibi meyve ayıklama, kurutma işlevlerine yönelik birimlere, hayvan ürünlerine ve emeğine olan ihtiyaç dolayısıyla küçük de olsa bir hayvan barınağına, iklim koşullarından korunmak ve barınmak için, günlük işleri yapma, yemek yeme, konuk ağırlama ve uyuma işlevleri için de bir odaya ihtiyaç duyarlar. Yaşam biçimi tam anlamıyla endüstrileşme öncesi ilkel toplumların üretim biçiminin doğurduğu bir yaşam tarzıdır ve konutlar da bu doğrultuda biçimlenmiştir. Tek birimli evlerin diğer konut tiplerine nispeten az sayıda olmaları oyma evlerin zaman içinde yarı oyma-yarı yığma evlere dönüşmesiyle aynı şekilde, zamanla ihtiyaçlar ve mali güç arttıkça ek yapıların inşa edilmesiyle açıklanabilir. Halkın mali gücünün, İstanbul'un fethinden sonra oraya çalışmaya gitmeleriyle başlayıp, 19. yy.'da büyük bir ivmeyle artmasının bu tip evlerin azalmasına yol açmış olduğu düşünülmektedir.

Kasabada bulunan evlerin ortak özelliklerinden biri, bazı istisnalar hariç, yığma birimlerle oyma birimlerin birarada oluşudur. Oyma birimler, yeni yığma birimler yapıldıkça yaşama alanı olmaktan çıkıp hizmet alanı olmuşlardır. Kasabada bulunan evlerin ortak özelliği, tümünün bir avluya sahip oluşudur. Gerek Tek birimli evlerde gerekse son dönem evleri olarak nitelenebilecek, konak tipinde İç sofalı evlerde avlu bulunur ve merkezi özellik taşır. Bu durum, üretim biçimlerinin ve toplumsal hayatı belirleyen geleneklerin fazla değişikliğe uğramadığının bir göstergesidir. Avlulu ev, endüstrileşme öncesinde, tarımsal faaliyetlerin ekonominin temelini teşkil ettiği, üretim faaliyetlerinin ev içinde yer aldığı, geleneklerin sosyal hayatta belirleyici olduğu, içe dönük toplumlarda görülen bir konut tipidir. Dolayısıyla da konut tiplerinin sürekli oluşunda geleneklerin ve üretim biçimlerinin değişmemesi en önemli etkenlerdendir.

Avlu merkezli sofasız evlerin, diğer konut tiplerinden farklı olarak, belirleyici özelliği avlunun merkezi oluşudur. Avlu merkezli evlerin en önemli özelliği tüm birimlerin avluya açılmasıdır. Avlu, evin en önemli dağılma alanı ve ailenin toplanma mekanıdır. Evin geçiminin sağlandığı tarıma yönelik faaliyetler de avluda gerçekleşir. Bu tip evlerin bir genelleme yapmayı sağlayacak belli biçim özellikleri yoktur, arazinin yapısına göre ve ihtiyaçların artmasıyla eklenen birimlerle şekillenir. Arazinin doğal yapısına uyarak yapılan bu evlerde geometrik düzen ve simetri anlayışı görülmez. Avlunun büyüklüğü, odaların ebatları, yığma sistemin getirdiği kısıtlamalar sonucu belli sınırlar içinde kalsa da, her evde farklılık gösterir ve birimlerin rastlantısal olarak biraraya gelmesinden doğan organik biçimlenmeler söz konusudur. Bu konut tipinin kasabada, geçim kaynakları ve toplumsal düzenin değişmeden sürdüğü uzun zaman boyunca ve toplumsal alanda değişimler olduktan sonra da varlığını sürdürmesi, geleneklere bağlı bir toplum yapısına işaret etmektedir. Halkın sosyal alandaki konumu değişip mali gücü arttıktan ve yapı alanında karşılaşılan sınırlamalar da kalktıktan sonra Avlu merkezli evlerin eskisinden daha büyük ebatlarda, daha gösterişli yapılmasının altında, eskiden beri yapımı süregelen bu ev tipinin geleneklerle ve üretim yöntemleriyle biçimlenmesi yatmaktadır.

İç sofalı evlerin kasabada yapılmaya başlanması, Tanzimat Dönemi'nde kamusal alanda yapılan düzenlemelerin doğurduğu ortamda toplumsal değişimlerin gerçekleştiği tarihlere dayanmaktadır. Bu dönemde bütün ülkede kent ve kasabaların kimliklerinin değişmesine ve konut yapımının gözle görülür şekilde artmasına paralel olarak Sinasos'ta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Daha çok büyük kentlerde görülen ve kent yaşamının doğurduğu iç sofalı ev tipinin, 19. yy.'da Sinasos'ta yoğunlukla yapılmasının sebepleri çeşitlidir. Sinasos'un, İstanbul'da çalışan ve mali gücü bu yüzyılda hızla artan halkı, varolan koşullardan sıyrılıp, büyük kentlerde bulunan iç sofalı evleri kendi kasabalarında yapmak istemişlerdir. 18. yy.'ın ortalarından başlayıp Tanzimat Dönemi'nin özgürlük ortamında artarak süren Ortodoksluk ruhunu canlandırma çalışmaları, tüm ülke çapında sürerken, Sinasos, eğitim, ticaret, kamu yönetimi ve sosyal düzen alanlarında Kapadokya'da Rum nüfusun yoğun olduğu yerleşmelerin öncüsü haline gelmiştir. Bu özelliğinin de etkisiyle, kasaba ileri gelenlerinin ve vakıfların girişimiyle köprü, okul, otel, han, hamam, çeşme, eczane yapılarak kasabaya kent kimliği kazandırılmaya çalışılmış, mali gücü artan kasabalılar da daha büyük, daha gösterişli, kaynağı büyük kentlerde olan evler yaptırarak bu imar faaliyetine katkıda bulunmuşlardır. Diğer tüm sebeplerin yanısıra, evlerin biçimi içinde yaşayacak olanların dünya görüşüne

bağlıdır. Sinasos'ta, coğrafya, iklim, bitki örtüsü, malzeme olanakları aynı kaldığı halde, yeni bir konut tipinin kısa bir süre içinde ortaya çıkıp kabul görerek yoğunlukla uygulanmaya başlaması bu şekilde açıklanabilir. Uzun zamandır varlığını sürdüren Avlu merkezli konut tipi, geleneklere bağlı, içe dönük bir toplum ve bireye işaret ederken, sonradan ortaya çıkan ve bulunduğu ortamda nicelik olarak değilse bile nitelik olarak baskın hale gelen İç sofalı konut tipi, değişmekte olan toplum yapısı ve bireye işaret eder. Uzun zamandır süregelen konut tipleriyle sonradan ortaya çıkan ve öncekilerle karşıtlık oluşturan tümel biçimli yapılar, bireylerin değişmekte olduğunu ve çevrelerini de değiştirmek istediklerini ortaya koyar. Ekonomik etkenlerin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan ve varolan konut tipine karşıtlık oluşturan İç sofalı evler, kasabada geleneksel anlayışla yapılan evlerden birçok özelliğiyle ayrılır. Örneğin, İç sofalı evlerin plan ve cephe düzeninde simetri anlayışı hakimdir. Avlu merkezli sofasız evlerde başodanın taşıdığı işlev, İç sofalı evlerde sofaya kaymıştır. İç sofalı evlerde de başoda bulunan örnekler olmakla beraber, sofa hem avlunun özelliği olan dağılma alanı olma özelliğini hem de başodanın konuk ağırlama işlevini bünyesinde barındırır. Sinasos'taki İç sofalı evlerin bu yüzyılda tüm ülke topraklarında yayılmasının esas kaynağı olan İstanbul'daki benzerlerinden farklı yanları da vardır. Bu farklılıklar, plan tipinin esasen ihtiyaçlar doğrultusunda değil, toplumsal dönüşümler sonucunda ortaya çıkmasından kaynaklanır. Kent kökenli bu konut tipi, üretim faaliyetlerini hala ev içinde sürdüren bir topluluğun yaşama alanı haline gelince, yöreye özgü bir takım özellikler kazanmıştır. İstanbul'daki örneklerinde üst kata çıkan merdiven evin içindeyken, Sinasos'ta çoğu örnekte merdiven avluda yer alır. Merdivenin avlu içinde olması geleneksel anlayışla yapılmış Avlu merkezli, sofasız evlerin özelliklerinden biridir ve yaşam tarzı temelden değişmediği halde yeni konut tipinin ortaya çıkışında sosyal etkenlerin belirleyici olduğunu gösterir. Buna benzer şekilde, İç sofalı evler, Avlu merkezli, sofasız evlerde olduğu gibi oyma birimlerle beraber evi oluşturur, hatta bazı örneklerde oyma birimlerle yığma bölüm içiçe geçmiştir. Bu da iki ev tipinin melezleşerek buraya özgü bir karakter ortaya çıkardığının göstergelerindendir.

Avlu merkezli, sofasız evlerde başoda, cephede bezeme yoğunluğu ve pencere ebatlarının diğer odalara göre büyük oluşuyla öne çıkar, hatta bazı örneklerde tüm ev tek katlıyken üst katta yalnızca başoda bulunur. İç sofalı ev tipinde ise, arazinin doğal yapısına uyulmakla beraber, ev tamamen geometrik bir düzene ve simetrik bir cepheye sahiptir. Geleneksel evlerde kullanılan yarı açık alanlardan biçimi ve işleviyle tamamen farklı olan balkon, yerel olmayan, dışarıdan gelen etkiler sonucunda kullanılmaya başlanmış bir birimdir. İç sofalı evlerin balkonsuz

örneklerinde, Avlu merkezli evlerden farklı olarak, sofanın yanısıra başoda varsa bile çoğunlukla sofa büyük ve bezemeli kemerli pencereleriyle cephede belirgindir.

19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanan büyük ölçekli evlerde iki yaklaşım hakimdir. Bunların ilki, Avlu merkezli, sofasız evlerin daha büyük ve daha gösterişli yapılmasıdır. İkinci yaklaşım ise başkent İstanbul'da görülen, "Osmanlı evi" olarak nitelenen iç sofalı plan tipinin burada uygulanmasıdır. İkinci yaklaşımın sonucunda ortaya melez olarak niteleyebileceğimiz evler çıkmıştır. Bu evlerde belirleyici özellik avlu olmaktan çıkıp, evin büyüklüğü, yeni plan ve cephe tipi olmuştur. Sinasos'a bugünkü özellikli konumunu kazandıran, organik biçimli arazi yapısıyla, peri bacası oluşumlarıyla, tuf vadilerle, dönemin büyük kentlerinin geometrik düzenli, simetrik cepheli konut tiplerinin birarada bulunmasının yarattığı etkidir. Buna benzer bir etki yapan bir diğer özellik, geleneksel anlayışla yapılmış, endüstri öncesi toplumlarda görülen avlulu evlerle, kent kökenli bir konut tipi olan iç sofalı evlerin birarada, hatta bazı örneklerde aynı avlu içinde bulunmalarıdır. İç sofalı konutların geometrik düzenleri ve tümel tasarım anlayışlarıyla, geleneksel konutların organik yapısı ve rastlantısallıklarının oluşturduğu karşıtlık, başlı başına bir inceleme konusu olan yöreye özgü coğrafya ve bu organik coğrafyada insan eliyle yapılmış binaların oluşturduğu karşıtlık kasabaya kendine özgü kimliğini kazandırmaktadır. İç sofalı konutların kendi içlerinde, oyma bölümlerle yığma bölümleri birarada bulundurması, iki farklı tasarım anlayışının ve mimari dönemin içiçe olması açısından anlamlıdır.

Kamusal alanda yapılan düzenlemelerin en önemli yansımalarından biri olarak konut tipinin değişmesinin yanısıra, konut ebatlarının büyümesi ve ahşap çatı yapılmaya başlanması görülebilir. Daha önce ahşap çatı yapımları ve belli bir konut yüksekliğini aşmaları yasalarla kısıtlanmış olan Rum nüfus, yeni oluşan özgürlük ortamında mevcut evlere ahşap çatı eklemiş, yeni yaptıkları evleri de öncekilerden daha büyük ve ahşap çatılı olarak inşa etmişlerdir. Ahşabın yapı malzemesi olarak az kullanılmasının bir sebebi de yörede az bulunması ve dolayısıyla pahalı olmasıdır. Ancak bu, Tanzimat Dönemi'nden çok daha önce İstanbul'da kendine ait bir lonca kuracak kadar geniş bir iş hacmine sahip olan Sinasoslular için bir engel teşkil etmemektedir. Dolayısıyla önlerindeki yegane engel olan yasal yönetmelikler değiştiğinde, kasabanın Ortodoks Rum halkı büyük bir yapı etkinliğine girişmiş ve ahşap çatılı evler yapmaya başlamışlardır.

Konutlarda günlük hayatı kolaylaştırmak amacıyla yapılan uygulanan mimari çözümler de ilgi çekicidir. Isıtma için eskiden odanın ortasında bulunan bir tandır

kürsüsü (skemne) kullanılırken, yeni evlerde ocak ya da odanın bir köşesine konan sobalar kullanılmaya başlanmıştır. Tuvalet, yeni örneklerde avludan ev içine kaymaya başlamıştır. Konutların iç bezemelerinde de, büyük kentleri taklit ederek ortaya çıkan süslemeler ortaya çıkmıştır.

Bütün bu bilgiler ışığında, Sinasos'ta Tanzimat Dönemi'nde önemli bir yapım etkinliğinin başladığı ve bu etkinliğin kasabaya bugünkü özgün kimliğini kazandırdığını söylemek mümkündür. Dışarıdan gelen etkilerle burada yapılmaya başlanan yeni plan tipleri, yörenin bezeme üslubu ile de birleşerek tamamen yerel bir kimlik edinmiştir. Sinasos'ta günümüzde koruma amaçlı imar çalışmaları yapılmaya başlanmış, kültürel mirasın korunması için adımlar atılmıştır.

KAYNAKLAR

Akın, G., 1984. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü., İstanbul

Akurgal, E., 1983. Ancient Civilizations and Ruins of Turkey, İstanbul

Andalfato, U., Zucchi, F., 1971. "The Physical Setting" , *Arts of Cappadocia*, Edt. Giovannini, L., Nagel Publishers, London

Angelides, H., 1951. The Twenty Year Jubilee of Anastasios A. Anghelides, İstanbul

Arel, A., 1982. Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, İzmir.

Arhealos, I.S., 1899. Sinasos , Atina.

Asvesti, M., 1980. Epangelmatikes Asholies ton Hellenon tes Kappadokias, Epikerotita, Atina.

Augustinos, G., 1997. Küçük Asya Rumları, Ayraç Yay., İstanbul.

Berk, Ö., 1990. Ev Pansiyonlarda Standart Oda Üretim Araştırması ve Mustafapaşa (Sinasos) Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü., İstanbul

Binan, D. U., 1985. Güzelyurt Örneğinde Kapadokya bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması, *Doktora Tezi*, Y.T.Ü., İstanbul.

- Büyükmihçı, G.**, 1999. "Osmanlı Dönemi Azınlık Evlerinin Mekansal Özellikleri", *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı Uluslararası Bir Miras*, Akın, N. ve diğ,
- Denel, S.**, 1982. Batılılaşma sürecinde İstanbul'da tasarım ve dış mekanlarda değişim ve nedenleri , *Doktora Tezi*, O.D.T.Ü., Ankara.
- Derlen, Z.**, 1984."Kapadokya'nın Jeolojik Oluşumu ve Tarihi", Milliyet, İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Fasikül 16.
- Dinçol, A.**, 1982. "Hititler Öncesinde Anadolu", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Cilt:1
- Duru, R.**, 1971. "Bit - Hilani Hakkında Genel Bir Derleme", Karadağ Binbirkilise ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, İstanbul
- Eldem, S.H.**, 1955. Türk Evi Plan Tipleri, İ.T.Ü. Mim. Fak. Yay., İstanbul.
- Encyclopedia Britannica**, 1964. "Cappadocia", Cilt: 4,
- Erençin, A.**, 1979. Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım, Örnek : Avcılar Köyü, *Doktora tezi*, İ.T.Ü., İstanbul.
- Frankfort, H.**, 1958. The Art and Architecture of The Ancient Orient, London.
- Giovannini, L.**, 1988. Yapı Dergisi, sayı: 77, İstanbul.
- Günaltay, Ş.**, 1951. "Persler'den Romalılara kadar Selevkos'lar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Krallıkları", Yakın Şark IV.C.1.T.T.K.Yay. Ankara.
- Günaltay, Ş.**, 1937. "Anadolu, En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar", Yakın Şark II. C., T.T.K.Yay., Ankara.
- Hasol, D.**, 1995. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yay., İstanbul.

Ketin, İ.,1983. Türkiye Jeolojisine Genel Bakış , i.T.Ü., İstanbul

Konyalı, İ.H., 1974. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi, İstanbul.

Kostof, S., 1972. Caves of God

Kuban, D., 1995. Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.

Küçükerman, Ö., 1975. Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Organizasyon Açısından Odalar, İstanbul.

Meydan Larousse, "Türkiye Cumhuriyeti ; Bitki Örtüsü", Cilt:19

Naumann, R., 1975. Eski Anadolu Mimarlığı ,T.T.K., Ankara

Neri, U., 1971. "Early Christians in Cappadocia", *Arts of Cappadocia*, Edt. Giovannini, L., Nagel Publishers, London

Öztuna, T.Y., 1967. Türkiye'nin Tarihi, Cilt:11, 12, Hayat Kitapları, İstanbul.

Peker, N.O., 1984. A Comparative Survey of the Contemporary and Vernacular Houses in the Town of Mustafapaşa in Cappadocia, *A Master's Thesis in Architecture*, O.D.T.Ü., Ankara.

Ramsay, W.M., 1897. Impression of Turkey During Twelve Years, London.

Rapoport, A., 1969. House Form and Culture.

Roides, S., 1924. "Sinassos Evleri", *H Sinassos Tis Kappadokias*, Agra Publications, Atina

Roides, S., 2001, H Sinasos Tis Kappadokias, Kathimerini Eptn Imeres, May 2001, Atina

Soygeniş, M., 1994. 19.yy.da İstanbul evinin mekansal değişimi ve nedenlerinin değerlendirilmesi, *Doktora tezi*, İ.T.Ü., İstanbul

Stamatopoulos, K., 1924. “Kapadokya – Sinasos’ta Günlük Hayat”, Kapadokya’daki Sinasos, Atina

Stea, D., Turan, M., 1993. “Placemaking, The Production of Built Environment in Two Cultures”, G.Britain.

Takadopoulos, L., 1982. Sönmüş Sinasos, Atina

Texier, C., 1862, Asie Mineur: Description Geograique.

Thierry, N., 1971. “The Rock Churches “ Arts of Cappadocia, London.

Thierry, N., 1982. “La Cappadoce depuis L’antiquite”, Histoire et Archeologie.

Ulusoy, D., 1985. Güzelyurt (Gelveri) ’ta Geleneksel Yapım Sistemleri , *Yüksek Lisans Tezi*, Y.T.Ü., İstanbul.

Yavuz, S., 1984. “Kapadokya Bölgesinin Genel Tanımı ve Göreme Yapısal Koruma Projesi”, Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri, İstanbul.

Yerasimos, S., 1968. Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Belge Yay., İstanbul.

Yurt Ansiklopedisi, “Niğde” “Kayseri” c 8.

EK. A

SİNASOS (MUSTAFAPAŞA) YERLEŞİM PLANI

EK. B

KONUTLARIN PLAN ŞEMALARI VE FOTOĞRAFLARI

ÖZGEÇMİŞ

1977’de Ankara’da doğan, Zeynep Özlem YILDIRIM, orta ve lise öğrenimini Sakarya Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. 1995 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi’ne girmiş, Ocak 2000’de mezun olmuştur. 2000 yılında İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı’nda başladığı Yüksek Lisans eğitimi hala sürmektedir.